

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN KISSALARININ KİŞİLER
ARASI ÇATIŞMA ÇÖZME SÜREÇLERİ KAPSAMINDA
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rumeysa KÜÇÜK

BURSA 2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN KISSALARININ KİŞİLER
ARASI ÇATIŞMA ÇÖZME SÜREÇLERİ KAPSAMINDA
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rumeysa KÜÇÜK

ORCID: 0000-0002-3608-8871

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet Emin AY

BURSA 2021

TEZ ONAY SAYFASI

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE**

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 701721067 numaralı Rumeysa KÜÇÜK'ün hazırladığı "Din eğitiminde Kur'an Kıssalarının Kişiler Arası Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında İncelenmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/..../ 2021 günü - saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının olduğuna ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Emin AY
Bursa Uludağ Üniversitesi

...../...../2021

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 701721067 numaralı Rumeysa KÜÇÜK'ün hazırladığı "Din eğitiminde Kur'an Kıssalarının Kişiler Arası Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında İncelenmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/..../ 2021 günü - saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının olduğuna ile karar verilmiştir.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

...../...../2021

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 701721067 numaralı Rumeysa KÜÇÜK'ün hazırladığı "Din eğitiminde Kur'an Kıssalarının Kişiler Arası Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında İncelenmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/..../ 2021 günü - saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının olduğuna ile karar verilmiştir.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKÇI
Balıkesir Üniversitesi

...../...../2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Din Eğitiminde Kur’an Kıssalarının Kişiler Arası Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında İncelenmesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Rumeysa KÜÇÜK

Öğrenci No: 701721067

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Programı: Din Eğitimi Bilim Dalı

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tez Başlığı / Konusu: Din Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Kişiler Arası Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 153 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
26.07.2021

Adı Soyadı: Rumeysa KÜÇÜK
Öğrenci No: 701721067
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Programı: Din Eğitimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora Sanatta Yeterlik

Danışman
(Adı, Soyad,Tarih)
Prof. Dr. Mehmet Emin AY
26.07.2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	Rumeysa KÜÇÜK
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Din Eğitimi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	xxi + 138
Mezuniyet Tarihi	
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Emin AY

DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN KISSALARININ KİŞİLER ARASI ÇATIŞMA ÇÖZME SÜREÇLERİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Bu araştırmanın amacı din eğitimi metotlarından olan Kur'an kıssalarının, sosyal psikolojinin araştırma konularından olan kişiler arası çatışma çözme süreçleri kapsamında incelenmesidir. Çalışmamız kapsamında Hâbil ile Kâbil, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Yûsf, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman aleyhimüsselamın hayatlarından kesitlerin sunulduğu kıssalara yer verilmiştir. İlgili kıssalar, kişiler arası çatışma çözme süreçlerinden olan çatışma türleri, nedenleri, verilen tepkiler, çatışma çözme yöntemleri, çatışma çözme modelleri ve çatışma çözme becerilerinden oluşan 6 tema kapsamında ele alınmıştır.

Nitel araştırmanın durum çalışması / örnek olay deseniyle hazırlanan çalışmaya ait veriler, dokümanların taranması ile toplanmış olup içerik analizi ile incelenmiştir. Analiz sürecinde de nitel veriler için hazırlanmış olan MAXQDA 2021 programı kullanılmış; Kod İstatistiği, Kod Matrisi, Tek-Vaka Modeli (Kod Hiyerarşisi) ve Benzerlik Matrisi uygulamalarından yararlanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, kıssalar içerisinde en çok şirk temelli farklı değerlerin sebebiyet verdiği düşünsel çatışmaların yer aldığı tespit edilmiştir. Kıssalarda hakkı, doğruyu savunan taraflar ilkeli veya yumuşak tepkiler sergilerken, inkârcı kavimlerin sert tepkilere başvurdukları anlaşılmıştır. En çok müzakere yönteminin tercih edildiği, zaman zaman peygamberlere arabuluculuk için başvurulduğu, hakem kararında ise sonuçta Allah'ın hükmünün ön planda tutulduğu anlaşılmıştır. Çatışmaların çözümünde en çok yapıcı çözümlerden işbirliğine başvurulmuş olup yıkıcı çözümlerden de güç kullanma modeli tercih edilmiştir. Bazı modellerde bireyin Allah ile ilişkisinin ortaya çıktığı ve davranışlarını bu yönde düzenlediği tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde, peygamberlerin sahip oldukları çatışma çözme becerileri hakkında da birtakım bilgilere erişilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an Kıssaları, Sosyal Psikoloji, Kişiler Arası İlişkileri, Çatışma Çözme.

ABSTRACT

Name and Surname	Rumeysa KÜÇÜK
University	Bursa Uludag University
Institution	Social Science Institution
Field	Philosophy and Religious Studies
Branch	Religious Education
Degree Awarded	Master
Page Number	xxi + 138
Degree Date	
Supervisor	Prof. Dr. Mehmet Emin AY

THE RESEARCH OF THE QURANIC STORIES ABOUT INTERPERSONAL CONFLICT RESOLUTION PROCESSES IN RELIGIOUS EDUCATION

The aim of this research is to examine the Qur'anic stories, which is one of the religious education methods, within the scope of interpersonal conflict resolution processes, which is one of the research topics of social psychology. Within the scope of our study, the stories in which sections from the life of Habil and Kabil, Hazrat Noah, Hazrat Hud, Hazrat Salih, Hazrat Ibrahim, Hazrat Yusuf, Hazrat Moses, Hazrat David and Hazrat Süleyman alayhimussalam are presented are included. The relevant stories were discussed within the scope of 6 themes, which are the types of conflicts, causes, responses, conflict resolution methods, conflict resolution models and conflict resolution skills, which are among the interpersonal conflict resolution processes.

The study data prepared with the case study design of the qualitative research were collected by scanning the documents and analyzed by content analysis. In the analysis process, the MAXQDA 2021 program, which was prepared for qualitative data, was used; subcode Statistics, Code Matrix Browser, Single-Case Model (Code Hierarchy) and Similarity Matrix applications were used.

As a result of the research, it has been determined that among the stories, there are mostly intellectual conflicts caused by different values based on shirk. It has been understood that while the parties who defend the right and the truth show principled or soft reactions in the stories, the denialist tribes resort to harsh reactions. It has been understood that the most preferred method of negotiation is that the prophets are applied for mediation from time to time, and the decision of Allah is given priority in the arbitration decision. In the resolution of conflicts, the most constructive solution was cooperation, and the use of force was preferred among destructive solutions. In some models, it has been determined that the individual's relationship with God emerges and he regulates his behaviors in this direction. Within the framework of the findings obtained from the research, some information was obtained about the conflict resolution skills of the prophets.

Keywords: Religious Education, Quranic Stories, Social Psychology, Interpersonal Relationships, Conflict Resulation.

ÖN SÖZ

Kur'an-ı Kerim, insanı en doğru yola ileten, bireyin dinî yaşantısının yanında dünyadaki yaşantısını da düzenleyen kutsal bir kitaptır. Çünkü bu kitap vesilesiyle el-Hâdî olan Allah, insana yol göstermiş, hatırlatmalarda ve uyarılarda bulunmuştur. Bu çerçevede kişinin, bireysel yaşantısının yanında sosyal yaşantısını da düzenlemeye yönelik ayetlerin bulunduğu Kur'an-ı Kerim, yukarıda ifade edilen amaçlarını bazen doğrudan ifadelerle bazen de temsiller, örnekler, kıssalar yoluyla dolaylı olarak gerçekleştirmektedir.

İnsanı en iyi şekilde bilen Allah Teâlâ, ifade edildiği üzere gerek bireysel gerekse sosyal düzeyde insan yaşantısını ilâhî buyruklarla düzenleyip, geliştirirken, toplum bilimleri de bu noktada insanı tanımaya çalışmakta, onun davranışlarını gözlemleyerek sebep ve sonuçları hakkında ilişki kurmaya çalışmaktadır. Nitekim bireyler arası toplumsal etkileşim veya karşılaşma olarak ifade edilen kişiler arası ilişkiler de, olumlu veya olumsuz olması fark etmeksizin tüm yönleriyle toplum bilimlerinin insanı tanıma çabası doğrultusunda, sosyal psikolojide yerini almıştır.

Bu çerçevede din eğitimi metotları arasında yer alan, çalışmamızın da odağını oluşturan Kur'an kıssalarının, kişiler arası çatışma ve çözüm süreçleri kapsamında incelenmesi, bireylerin sosyal yaşantısını Kur'an-ı Kerim çerçevesinde düzenlemesine yardımcı olması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Araştırmanın oluşması, yürütülmesi ve sonuçlanması sürecinde desteklerini esirgemeyen birçok kişi olmuştur. Öncelikle yüksek lisans tez konumun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar geçen süre içerisinde, her türlü desteğini esirgemeyip değerli vaktini ayıran, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, saygıdeğer danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Emin AY'a teşekkürü bir borç bildiğimi belirtmek isterim.

Yine tez konumun belirlenmesinde katkısı olan, bilgi ve tecrübelerini her zaman bizlerle paylaşan sayın hocam Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ'e de sonsuz teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi eğitim dönemlerimde de yaşadığım mutlulukları paylaştığım, karşılaştığım zorluklarda yanımda olan, maddî-manevî desteklerini her zaman hissettiğim başta çok değerli anne-babam olmak üzere tüm aile bireylerime ve arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı iletirim.

Rumeysa KÜÇÜK
Bursa-2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	vii
YEMİN METNİ	vii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
ÖN SÖZ.....	xi
İÇİNDEKİLER	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xviii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xix
EKLER LİSTESİ	xx
KISALTMALAR	xxi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	7
5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİLER ARASI ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR	8
1.1. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN ÖZELLİKLERİ	10
1.2. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN TÜRLERİ	11
1.2.1. Düşünsel Çatışmalar	12
1.2.2. Hedef Çatışmaları	12
1.2.3. Duygusal Çatışmalar.....	13
1.2.4. Davranışsal Çatışmalar	13
1.3. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ.....	13
1.3.1. Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler	14
1.3.2. Sınırlı Kaynaklar.....	14
1.3.3. Farklı Değerler.....	15
2. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR KARŞISINDA GÖSTERİLEN TEPKİLER VE SONUÇLARI	16
3. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME VE ÖNEMİ	17
4. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME AŞAMALARI	18
5. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME YÖNTEMLERİ	19
5.1. MÜZAKERE (PROBLEM ÇÖZME / PAZARLIK)	20
5.2. ARABULUCULUK.....	21
5.3. HAKEM KARARI.....	21
6. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME MODELLERİ	23
6.1. Geri Çekilme (Kaplumbağa)	26
6.2. Yatıştırma/Uyma (Oyuncak Ayı)	27

6.3. Uzlaşma (Tilki).....	28
6.4. İşbirliği/Yüzleşme (Baykuş).....	28
6.5. Güç Kullanma (Köpek Balığı)	29
7. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME BECERİLERİ	30
7.1. Sosyal Uyum Becerileri.....	31
7.2. Algı Becerileri	33
7.3. Duygu Düzenleme Becerileri	34
7.4. İletişim Becerileri	34
7.5. Yaratıcı Düşünme Becerileri	35
7.6. Eleştirel Düşünme Becerileri.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YER ALAN İLGİLİ KUR'AN KISSALARI

1. KUR'AN KISSALARININ MAHİYETİ	37
1.1. “KISSA” VEYA “KASAS” KELİMELERİNİN ANLAMLARI	37
1.2. KUR'AN KISSALARININ İHTİVA ETTİĞİ KONULAR	38
2. KUR'aN KISSALARININ AMAÇLARI.....	39
2.1. BİRİNCİL (ASIL) AMAÇLAR	39
2.2. İKİNCİL (TALİ) AMAÇLAR	40
3. KUR'AN KISSALARININ ÖNEMİ	40
3.1. DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ	40
3.2. BİREYSEL EĞİTİM AÇISINDAN ÖNEMİ.....	41
3.3. TOPLUMSAL EĞİTİM AÇISINDAN ÖNEMİ.....	43
4. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ KISSALAR.....	45
4.1. HÂBİL İLE KÂBİL ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMA	45

4.2. HZ. NÛH'UN KAVMIYLE YAŞADIĞI TARTIŞMA.....	46
4.3. HZ. HÛD'UN KAVMIYLE YAŞADIĞI TARTIŞMA.....	47
4.4. HZ. SÂLİH'İN KAVMIYLE YAŞADIĞI TARTIŞMA	47
4.5. HZ. İBRÂHİM'İN ÇEVRESİNDEKİ İNSANLARI DİNE DAVET ETMESİ VE YAŞADIKLARI.....	48
4.6. HZ. YÛSUF'UN KARDEŞLERİ TARAFINDAN KISKANILMASI.....	50
4.7. HZ. MÛSÂ'NİN FİRAVUN VE KAVMIYLE YAŞADIKLARI.....	51
4.8. DAVACILAR VE HZ. DÂVÛD'UN ARABULUCULUĞU	52
4.9. HZ. SÛLEYMAN'IN ZARAR GÖRMÜŞ EKİN HAKKINDA VERDİĞİ HÜKÛM.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ.....	55
2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	56
3. VERİLERİN TOPLANMASI.....	56
4. VERİLERİN ANALİZİ.....	58
5. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ.....	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN KISSALARININ KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR VE ÇÖZÜM SÜREÇLERİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

1. DİN EĞİTİMİNDE KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER VE ÇATIŞMA ÇÖZME ...	65
2. İSLAM'A GÖRE KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	67
2.1. KUR'AN-I KERİM'E GÖRE KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR	68

2.2.ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE HZ. PEYGAMBER (S.A.V.)'İN ÖRNEKLİĞİ	71
2.2.1. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Sabırlı Olması.....	72
2.2.2. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Yumuşak Huylu (Hilim) Olması	73
2.2.3. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Teennî ile Hareket Etmesi	74
2.2.4. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Affedici Olması	74
2.2.5. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Diğerkâm Olması.....	75
2.2.6. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Arabulucu Olması.....	75
3. BULGULAR VE YORUMLAR	76
3.1. KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARIN TÜRLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	76
3.1.1. Düşünsel Çatışmalar	77
3.1.2. Hedef Çatışmaları	80
3.1.3. Duygusal Çatışmalar.....	81
3.1.4. Davranışsal Çatışmalar	82
3.2.KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARIN NEDENLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	83
3.2.1. Karşılınmayan Psikolojik Gereksinimler	84
3.2.2. Sınırlı Kaynaklar.....	85
3.2.3. Farklı Değerler.....	86
3.4.KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARA GÖSTERİLEN TEPKİLERE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM.....	87
3.4.1. Sert.....	88
3.4.2. Yumuşak.....	90
3.4.3. İlkeli.....	91
3.5.KISSALARDAKİ ÇATIŞMA ÇÖZME YÖNTEMLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM.....	93

3.5.1. Müzakere (Pazarlık).....	94
3.5.2. Arabuluculuk	96
3.5.3. Hakem Kararı.....	96
3.6.KISSALARDAKİ ÇATIŞMA ÇÖZME MODELLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	97
3.6.1. Geri Çekilme (Kaplumbağa).....	98
3.6.2. Yatıştırma / Uyma (Oyuncak Ayı)	99
3.6.3. Uzlaşma (Tilki).....	100
3.6.4. İşbirliği / Yüzleşme (Baykuş).....	100
3.6.5. Güç Kullanma (Köpek Balığı).....	101
3.7. KISSALARDA YER ALAN ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	102
3.7.1. Sosyal Uyum.....	103
3.7.2. Algı Becerileri	107
3.7.3. Duygu Düzenleme	109
3.7.4. İletişim Becerileri	111
3.7.5. Yaratıcı Düşünme	114
3.7.6. Eleştirel Düşünme.....	116
SONUÇ.....	119
KAYNAKLAR	122
EKLER.....	130

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Nicotera'nin 3 Boyutlu Çatışma Yönetme Modeli.....	25
Tablo 2: İlgili Kıssalarda Yer Alan Ayetler	57
Tablo 3: Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında Oluşturulan Kod Sistemi.....	62
Tablo 4: Durum Çalışması Deseniyle Hazırlanan Araştırmanın İşlem Şeması	64
Tablo 5: Çatışma Türlerinde Yer Alan Kodlarının Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	77
Tablo 6: Çatışmaların Nedenleri ile İlgili Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	83
Tablo 7: Çatışmalara Gösterilen Tepkilerde Yer Alan Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	87
Tablo 8: Çatışma Çözme Yöntemi Kodlarının Kıssalar Üzerindeki Dağılımı.....	94
Tablo 9: Çatışma Çözme Modelleri ile İlgili Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı ..	98
Tablo 10: Çatışma Çözme Becerilerine Yönelik Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afzalur-Rahim'e Ait Çatışma Çözme Modeli.....	24
Şekil 2: Johnson ve Johnson'a Ait Çatışma Çözme Modeli.....	26
Şekil 3: Çatışma Türleri Kategorilerinin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	77
Şekil 4: Çatışma Nedenleri Kategorilerinin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı.....	83
Şekil 5: Çatışmlara Gösterilen Tepkilerle İlgili Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	87
Şekil 6: Çatışma Çözme Yöntemleri ile İlgili Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	93
Şekil 7: Çatışma Çözme Modellerine Ait Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı	98
Şekil 8: Çatışma Çözme Becerileri Temasındaki Kategorilerin Dağılımı	102

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	130
Ek 2: Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası...	131
Ek 3: Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası...	132
Ek 4: Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası ..	133
Ek 5: Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadığı Çatışmaların Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	134
Ek 6: Hz. Yûsuf'un Kardeşleriyle Yaşadığı Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	135
Ek 7: Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	136
Ek 8: Hz. Dâvûd'un Arabuluculuk Yaptığı Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	137
Ek 9: Hz. Süleyman'ın Arabuluculuk Yaptığı Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası	137
Ek 10: Araştırma Kıssalarının Çatışma Çözme Süreçleri Açısından Benzerlik Durumları	137

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.s.	Aleyhisselam
a.yer	Aynı Yer
Bkz.	Bakınız
bs.	Basım
c.	Cilt
ev.	Çeviren
ed.	Editör
Hız.	Hazreti
s. / ss.	Sayfa / Sayfalar
sy.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
v.d.	Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, tarih boyunca daima topluluklar halinde yaşamış ve yaşantısını etkileşim, iletişim süreçleriyle destekleyerek sürdürmüştür. Bireylerin davranışlarının karmaşık yapıda olması sebebiyle bu süreçler, bazen olumlu bazen de olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır. Kişiler arasında yaşanan süreçlerin, -günümüzde bilfiil içinde bulunduğumuz gibi- artan kitle iletişim araçlarıyla birçoğundan da haberdar olmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kişiler arasında yaşanan etkileşim ve iletişim süreçleri birçok psikolog, sosyolog ve eğitimcinin ajandasında birer araştırma konusu olarak yer almaktadır. Yaşanan bu iletişim süreçlerinin sonuçlarından biri olan “kişiler arası çatışma” kavramı/sorunu, insanlık tarihiyle yaşıt kutsal kitaplarda acaba nasıl yer almaktadır? Bu kutsal kitapların en kapsamlısı ve en sonuncusu olan Kur’an-ı Kerim’de yer alan kıssalarda konu nasıl işlenmektedir? soruları, önem kazanmaktadır. Bundan sonraki satırlarda işte bu soruların cevapları aranmaya ve araştırmanın profili ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

En az iki kişinin içinde bulunduğu etkileşim ve iletişim süreçlerinde, bireylerin sahip oldukları değerler, inançlar, var olan kaynaklar, imkânlar ve ihtiyaçlar nedeniyle zaman zaman uyuşmazlıklar yaşamaları kaçınılmaz bir durumdur. Etkileşimde bulunan taraflardan en az birinin, mevcut etkileşim biçimi ile ideal etkileşim biçimi arasındaki farkı algıladığı, bu fark yüzünden gerginlik hissettiği, gerginliği ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunduğu ancak girişimlerinin engellendiği bir durum olarak tanımlanan¹ kişiler arası çatışmalar karşısında bireyler, psikolojik ve fizyolojik olmak üzere birtakım rahatsızlıklar hissetmektedirler.² Yaşanan uyuşmazlıkların, bireyler tarafından arzu edilen bir neticeye kavuşturulmasıyla “kişiler arası çatışma çözme” olarak ifade edilen süreçlerin³ nasıl yönetildiği, uygun çözüm yollarının ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

¹ Selahiddin Öğülmüş, *Kişiler arası Çatışma Çözme Becerileri ve Eğitimi*, 6. bs., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 9.

² Alma Bingham, *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi*, çev. Ferhan Oğuzkan, 4. bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 3.

³ Brian Sweeney, William L. Carruthers, “Conflict Resolution: History, Philosophy, Theory and Educational Applications”, *The School Counselor*, c. 43, sy. 5 (1996), s. 326; İsmail Küçükköse, *Kişiler*

Bireyler, bu süreçte hissettikleri rahatsızlıklarını, kalıtım yoluyla veya sonradan da kazanılabilen gelişim özellikleri⁴, kişisel özellikler⁵, aile⁶, eğitim⁷, içinde bulunulan toplumun özellikleri⁸ gibi faktörlerin etkileriyle şekillenen, ilgili literatürde farklı tanım ve başlıklarla ele alınan temel becerileri sayesinde ortadan kaldıracılabilmektedirler. Crawford ve Bodin'e göre altı gruptan oluşan kişiler arası çatışma çözme becerileri, *uyum becerileri, algılama becerileri, duygusal beceriler, iletişim becerileri, yaratıcı düşünme becerileri, eleştirel düşünme becerileri* olarak ifade edilmektedir.⁹

Sözü edilen becerilerin kazanımında etkili faktörlerden biri olan ve bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme süreci¹⁰ olarak ifade edilen eğitim vesilesiyle bireyler, gelişim dönemlerine paralel olarak bu becerileri kazanabilmektedirler. Bu nedenle 1990'ların başlarında birçok eğitim kurumu yöneticileri, danışmanları ve öğretmenleri, kişiler arası çatışmalar ve çözümleriyle ilgilenmeye başlamışlardır. İlerleyen yıllarda da tarih, felsefe teorileri ve eğitim uygulamaları temel alınarak kişiler arası çatışmaların çözümüne yönelik eğitim programları geliştirilmiştir.¹¹ Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok ülkede, arabuluculuk, işbirlikçi öğrenme, akademik çelişki, karakter eğitimi, çok kültürlülük eğitimi, etkin dinleme, yeniden yapılanma, öfke yönetimi, beyin fırtınası yöntemlerinin kullanıldığı bini aşkın "kişiler arası çatışma çözme eğitim programı" bulunmakta ve bunların sayısı hızla artmaktadır.¹² Uygulanan bu programlardan elde edilen verilere göre de öğrencilerin, yaşadıkları çatışmalar karşısında yıkıcı

arası Çatışma Çözme Becerilerini Din Temelli Geliştirme Programı, (Doktora Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018, s. 20.

⁴ Öğülmüş, *a.g.e.*, s. 31.

⁵ Bingham, *a.g.e.*, ss. 37-43.

⁶ Yasemin Aydoğan, *Problem Çözme ve Problem Çözme Becerilerinin Desteklenmesi*, ed. Esra Ömeroğlu, 2. bs., Ankara: Kök Yayıncılık, 2012, s. 52.

⁷ Asude Bilgin, *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2008, s. 43.

⁸ Öğülmüş, *a.g.e.*, ss. 30-32.

⁹ Donna Crawford, Richard Bodine, *Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Community and Juvenile Justice Settings*, Washington: Department of Justice, 1996, s. 11.

¹⁰ Şükrü Ada v.d., "Eğitim ile İlgili Temel Kavramlar", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Özcan Demirel, Zeki Kaya, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012, s. 6.

¹¹ Sweeney, Carruthers, *a.g.m.*, ss. 326-44; Bilgin, *a.g.e.*, s. 9.

¹² Asude Bilgin, *a.g.e.*, ss. 77-99.

yöntemlerden sıyrılarak yapıcı yöntemleri kullanmaya doğru bir yönelim içerisinde oldukları tespit edilmiştir.¹³

Bireylerin davranışları, etkileşim ve iletişim süreçleriyle ilgili yol gösterici olma özelliği bulunan bir olgu da din olarak ifade edilebilmektedir. Akıl sahiplerini kendi iradeleriyle dünyada iyiliğe, âhirette de kurtuluşa sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanun olan İslâm dininin¹⁴ ana kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, birer eski hikâye/öykü olmanın çok ötesinde, dinleyenlerine, hem olayları hem de olaylar içinde belirginleşen dünyayı daha farklı algılamaları ve tutumlarını değiştirmeleri hususunda sorumluluk yüklemektedir.¹⁵ Böylelikle de Kur'an kıssaları, içerdiği konuları en etkili üslup özellikleriyle anlatarak insanların sosyal yaşantılarını doğru bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde davranış geliştirme süreci olarak tanımlanan din eğitimiyle¹⁶, eğitimin genel amaçlarına paralel bir şekilde, bireyin inancı sayesinde, hayatın çatışmalarının üstesinden gelmesine ve mutlu bir yaşam sürmesine yardımcı olunması da hedeflenmektedir.¹⁷ Nitekim din eğitimi, bir taraftan bireyi ümitsizlik, kaygı, şüphe ve her türlü korkuya karşı güçlü kılarken diğer taraftan insana, varlıkla ilişki kurabilecek yeni motivasyonlar sağlamakta, olay ve olguları anlamlandırmaya yardım etmektedir. Her eğitim alanında olduğu gibi din eğitiminde de, kişiler arası çatışma çözme becerilerinin bireylere kazandırılması ve geliştirilmesi amacına yönelik hazırlanan eğitim programlarının içeriği son derece önem taşımaktadır.

Bireyin sosyal yaşantısında da önemli bir yere sahip olan din eğitiminin, öğretim metotları arasında yer alan Kur'an kıssaları¹⁸, geçmişte yaşanmış olayların anlatımıyla huzur ve barış odaklı insan ilişkilerinin sağlanması için doğru düşünme ve davranış

¹³ David W. Johnson, Roger T. Johnson, "Conflict Resolution and Peer Mediation Programs in Elementary and Secondary Schools: A Review of the Research", *Review of Educational Research*, 1996, s. 498.

¹⁴ Günay Tümer, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994, c. 9, s. 314, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, (10.02.2020).

¹⁵ Burhanettin Tatar, "Kur'an'da Kıssaların Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar", *Milel ve Nihal*, c. 6, sy. 1 (2009), ss. 104-5.

¹⁶ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 6. bs., Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012, s. 25.

¹⁷ Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, 1. bs., Ankara: Gün Yayıncılık, 1997, s. 148; Zeki Salih Zengin, *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan, Remziye Ege, 3. bs., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, ss. 107-8.

¹⁸ Adem Akıncı, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13 (2004), s. 59.

modelleri oluşturmaktadırlar. Bu bilgiler ışığında araştırmanın ana problemi, din eğitimi ve öğretiminde kullanılan Kur'an kıssalarının, kişiler arası çatışma çözme süreçleri kapsamında incelenmesi, bireylerin kişiler arası çatışma çözme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanan eğitim programlarında ilgili kıssaların öneminin açıklanmasıdır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, din eğitimi de önemli bir yere sahip olan Kur'an kıssalarının kişiler arası çatışma çözme süreçleri kapsamında incelenerek ilgili kıssalarda yer alan çatışmaların türlerinin, nedenlerinin, bireylerin tepkilerinin, çatışma çözme yöntem ve modellerinin, ilgili becerilerin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda da aşağıda yer alan araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Kur'an kıssalarında işlenen çatışma türleri nelerdir?
2. Kıssalarda geçen çatışmaların nedenleri nelerdir?
3. Kıssalarda geçen çatışmalar karşısında kişiler nasıl tepkiler göstermiştir?
4. Kıssalarda hangi çatışma çözme yöntemleri uygulanmıştır?
5. Çatışmaların çözümünde hangi modeller kullanılmıştır?
6. Çatışma yaşayan kişilerde bulunan beceriler nelerdir?
7. Çatışma çözme süreçleri kapsamında belirlenen kavramların kıssalardaki dağılımları nasıldır?
8. İlgili kıssaların çatışma çözme süreçleri kapsamında benzerlik durumları nasıldır?

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal bir varlık olan insanın, iletişimini sağlıklı bir şekilde başlatması, sürdürmesi ve sonlandırması kişisel ve sosyal huzurun, barışın sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda da günlük hayatta karşılaşılan çatışmaların iyi yönetimi, yapıcı bir şekilde çözümü için bireylere kazandırılması gereken beceriler, öğretilmesi gereken stratejiler bulunmaktadır.

Bireyin algılarını, düşüncelerini ve belleğini anlamaya odaklanan teorik bir yaklaşım olan bilişsel psikoloji,¹⁹ her gün karşılaşılan yüzlerce problemin çözümünde bilişsel süreçlerin nasıl işlediğiyle ilgilenmektedir. İnsanların birbirleri hakkında nasıl düşündüğünün, birbirlerini nasıl etkilediğinin ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunun bilimsel incelemesi olan sosyal psikoloji ise,²⁰ bilişsel psikolojide yer alan problem çözmenin, kişiler arası boyutunu ifade eden çatışmalar ve çözümleri ile ilgili sosyal becerilerini, davranış modellerini açıklamaktadır. Bu bağlamda, günümüzde artan iletişim sorunları neticesinde, ilgili psikoloji alanlarında yer alan bilgiler doğrultusunda, kişiler arası çatışmalar ve yapıcı çözümleri için bireylere gerekli becerilerin, stratejilerin kazandırılmasına yönelik hazırlanan çalışmalar da önem arz etmektedir.

Kişiler arası çatışmalara yönelik olarak her bireyde çözüm sunma gücü bulunmaktadır. Fakat gözlenen olumlu modellerin olmaması veya az olması neticesinde bireyler bu güçlerini kullanamamaktadır.²¹ Bu hususta araştırmamız; insanı en iyi bilen, insana en yakın olan Allah Teâlâ'nın,²² -inananlara rehber²³ olması ve güzel örneklikler sunması için- Hz. Peygamber (s.a.v.)'e vahyettiği Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar vesilesiyle, kişiler arası çatışmalarda ve çözüm süreçlerinde bireylerden beklenen doğru davranış modellerinin tespit edilmesine katkı sağlayacaktır.

Toplum yapısının adeta bir minyatürü olan eğitim kurumlarının, bireylere her türlü gelişiminde olduğu gibi çatışmalarının çözümünde gerekli olan ilgili becerilerin kazandırılmasında da katkısı büyüktür. Çünkü öğrencilerin birbirleriyle yaşadıkları

¹⁹ Roger H. Bruning, Gregory J. Schraw, Monica M. Norby, *Bilişsel Psikoloji ve Öğretim*, çev. Zehra Nur Ersözülü, Rıza Ülker, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s. 1.

²⁰ David G. Myers, "Sosyal Psikoloji ile Tanışma", *Sosyal Psikoloji*, çev. Sinan Ulu, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, s. 4.

²¹ Fred Schrupf, Donna K. Crawford, Richard J. Bodine, *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi*, ed. F. Gül Akbalık, çev. F. Gül Akbalık, B. Dilek Karaduman, 1. bs., İstanbul: İmge Kitabevi, 2007, s. 40.

²² el-Kâf, 50/16-17; Muhammed Esed gibi bazı yorumcular, bu ayetlerde geçen "iki alıcı, arkadaş, sürücü ve tanık" gibi kelimeleri insanın dışındaki şuurlu varlıklar olarak değil, içindeki duygular, içgüdüsel dürtüler ve arzular ile akıl olarak yorumlamışlardır. İfade (lafız) bu yoruma müsait olmadığı için de zorlanmışlardır. Bize göre Kur'an'da, insanın içindeki duygular, içgüdüler, dürtüler ile sağduyu, kendilerine mahsus kelimelerle (nefis, kalp, basar, basiret, hevâ, tefekkür, akıl ...) anlatılmış, bunların işlevleri ve işleyiş biçimleri hakkında yeterli bilgi verilmiştir. Yine Kur'an'da insanı dışarıdan etkileyen insan, cin, şeytan, arkadaş ve meleklerden de söz edilmiştir. Bunların birini diğerine indirgemek, bir kısmıyla diğerlerinin kastedildiğini söylemek için makul ve haklı bir sebep yoktur. Melek başka, akıl ve sağduyu başkadır; şeytan başka, nefis ve hevâ başkadır. Ayetlerden anlaşıldığı üzere insanı yok iken yaratan Allah onun içini dışını, bütün gizliliklerini bilmektedir. Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, c. 5, ss. 109-11.

²³ el-Fussilet, 41/44.

çatışmaları algılamaları, çatışmalarını çözme şekilleri, genelde toplum içerisinde bireylerin çatışmalarını nasıl çözdüğüne dair bizlere ipuçları vermektedir. İlgili literatürde bu konu hakkında idarecilere, eğitimcilere, öğrencilere yönelik hazırlanmış birçok araştırma ve eğitim programları bulunmaktadır. Var olan eğitim programları arasında din temelli eğitim programlarına uygun içerik oluşturması açısından hazırladığımız bu araştırma, her kesimden bireyin kendisi için bir örnek²⁴ bulabileceği Kur'an kıssalarına ilgili programlarda yer verilmesini, “*eğitimde en etkin yollardan birinin, eğitime model göstermek olduğu*” gerekçesiyle önemsemektedir. Nitekim kişiler arası ilişkilerin anlatıldığı olay örgüleri; ahlak ve değerlerle ilgili düşünce biçimlerini, toplumun ortak düşüncelerini ve dış dünya ile nasıl baş edilebileceğini bireylere aktarmakta, nasıl düşünülmesi ve davranılması gerektiğine ilişkin davranış modelleri sunmakta,²⁵ olayların pratik hayata uygulanışını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle de eğitim açısından önemli bir yere sahiptir.²⁶

Araştırmamız daha önce ifade edilen amacına paralel olarak, inananlarını kurtuluş yollarına erdiren²⁷, en doğru yola ileten²⁸, onlara şifa ve rahmet olan²⁹ Kur'an-ı Kerim'in rehberliğinde, ilgili eğitim programlarına uygun içeriğin hazırlanmasına yardımcı olması açısından önemlidir. Kıssaların bütün işlevselliğiyle Müslümanların hayatında yer alabilmesi için, iç muhtevalarının günümüze aktarılması ve çağımız koşullarına uyarlanması büyük önemli olduğu düşünülmektedir.³⁰

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde; dinin, bireyin davranışları, sosyal becerileri, kişiler arası ilişkileri üzerinde olan etkileri hakkında yapılan birçok çalışma

²⁴ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2013, s. 76.

²⁵ Öğülmüş, a.g.e., s. 41.

²⁶ Şimşek, a.g.e., s. 141.

²⁷ el-Mâide, 5/15-16.

²⁸ el-Mâide, 5/16, el-İsrâ, 17/9

²⁹ el-İsrâ, 17/82; Müfessirler genellikle Kur'an'ın şifa ve rahmet oluşunu manevi anlamda açıklamışlardır. Buna göre Kur'an'da şifa vardır; yani o, iman, amel ve ahlaka ilişkin manevi hastalıkları iyileştirir, müminleri bunlardan korur; kalplerden cahillik örtüsünü kaldırır, Allah'ın varlığı ve birliği konusunda kuşkuları ve tereddütleri giderir. Kur'an'da rahmet vardır; yani Kur'an kısaca din ve dünya hayatının doğru, sağlıklı ve güzel olması için gerekli bilgiler içerir; hakkını vererek okuyanlara büyük ecirler kazandırır, Allah'ın mağfiretine ve hoşnutluğuna layık kılar; Kur'an müminler için güçlükleri kolaylığa çevirir, kusurları giderir, günahları siler (bk. Kurtubî, X, 322; Şevkânî, III, 286). Kur'an'ın şifa oluşu, öncelikle bu manevi anlamdadır; ancak tıbbî tedavi ile birlikte veya tıbben tedavi imkânının kalmadığı durumlarda Kur'an'ın bedenî ve psikolojik hastalıklar konusunda şifa verici tesirinin olabileceği yolunda yorumlar da yapılmaktadır (mesela bk. Kurtubî, X, 322-327; Elmalılı, V, 3195). Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c.3, s. 515.

³⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'a Psikolojik Yöneliş*, İstanbul: Çıra Akademi Yayınları, 2016, s. 8.

bulunmaktadır.³¹ Fakat yapılan bu çalışmalar arasında, Kur'an kıssalarının kişiler arası çatışmaların çözümü kapsamında incelendiği çalışmalara rastlanılmamıştır. Dolayısıyla araştırmamız, din eğitiminde Kur'an kıssaları ve kişiler arası çatışma çözme süreçleri ile ilgili literatürdeki bu boşluğu doldurması açısından önemlidir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, ilgili Kur'an kıssalarının, psikolojinin araştırma konularından biri olan kişiler arası çatışmalar ve çözümlerine yönelik beceriler ve modeller kapsamında incelenmesiyle sınırlıdır. Bu bağlamda araştırmada, konuyla ilgili olarak seçtiğimiz Hâbil ile Kâbil, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Musa, Hz. Yûsuf, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman (aleyhimüsselâm) kıssaları yer almaktadır. İlgili kıssalar, kişiler arası çatışma çözme süreçlerine yönelik çatışma türleri, nedenleri, tepkiler, çatışma çözme yöntemleri, David W. Johnson ve Frank P. Johnson tarafından geliştirilen model ile Crawford ve Bodin'in öne sürdüğü çatışma çözme becerileri çerçevesinde incelenmiştir.³²

5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırma kaynaklarında başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Muhammed Ahmed CADELMEVLÂ, Muhammed Ebu'l-Fadl İBRAHİM, Ali Muhammed el-BECAVÎ ve es-Seyyid ŞAHHATE tarafından yazılan, Abülvehhab ÖZTÜRK tarafından Türkçe'ye tercüme edilen, Kur'an kıssalarının yer aldığı "Kasasu'l-Kur'an" isimli eserden yararlanılmıştır. Bu eserde yer alan Kur'an kıssalarının yorumlanabilmesi için araştırma konusuna uygun olan tefsir kitapları kaynakları, belagat, İslam Tarihi, Peygamberler Tarihi ve Hadis alanıyla ilgili eserler incelenmiştir. Belirtilen eserlerin yanında, psikoloji, eğitim ve din eğitimi alanındaki eserler de çalışmanın kaynakları arasında yer almaktadır.

³¹ Küçükköse, *a.g.t.*, ss. 1-6; Bkz. Lilya Hazal Akay v.d., *Islamic Perspectives on Peace and Conflict Resolution Teaching and Training Manual*, Leesburg: The Graduate School of Islamic and Social Sciences (GSISS), 2016.

³² Asude Bilgin, *a.g.e.*, ss. 39-42.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİLER ARASI ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR

Bireyler, yaşantıları boyunca amaçlarına ulaşmalarına ket vuran engellerle birlikte ortaya çıkan¹ birçok çatışmayla karşılaşmaktadırlar. Bu çatışmalar, mikro veya makro düzeyde yaşanabilmektedir. Kişinin kendi içinde, kişiler arasında veya küçük gruplar arasında yaşanan çatışmalar mikro; gruplar, organizasyonlar ve uluslararası çatışmalar ise makro düzeydeki çatışmaları ifade etmektedir. Rekabete yönelik ve yıkıcı çatışmalar, makro düzeyde ve toplumlararası boyutta yaşandığında savaş adını almaktadır. Uluslararası çatışmaların çözülmesinde savaşa başvurulması çok eski bir gelenektir. Savaşla ilgili verilere göre 3426 yıllık kayıtlı dünya tarihinin yalnızca 268 yılında savaş olmadığı bildirilmektedir. Bu verilerin yanında, çatışmaların çözümüne yönelik olarak yalnızca savaşlar bulunmamakta, işbirliği ve yapıcı çözüm örneklerine yer verilmektedir. Bu veriler; yapıcı çözüm önerilerinin, yıkıcı çözüm önerilerinin yerini almasını sağlamak adına, çatışmaların çözümleriyle ilgili olarak gösterilen çabaların daha da yoğunlaştırılması gerektiğine dikkat çekmektedir.²

Bireylerin iç dünyasında aynı anda farklı güdülere/ihtiyaçlara ya da birbiriyle çelişen bilişsel öğelere sahip olması, içsel çatışmaları ortaya çıkarırken, diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde isteklerinin, değerlerinin, ihtiyaçlarının, ilgi ve düşüncelerinin uyuşmaması da kişiler arasında çatışmaların yaşamasına neden olmaktadır.³ Sosyal bir varlık olan insan, hayatının her aşamasında birçok etkileşim ve iletişim süreçleri içerisinde bulunmaktadır. Öyle ki ev, okul, iş, ibadet yerleri, alışveriş yerleri gibi en az iki kişinin bulunduğu her yerde bu süreçler yaşanmaktadır. Bireyler, bazen etkileşim ve

¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 37. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019, s. 215.

² Asude Bilgin, *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2008, s. 8.

³ Yasemin Ozan Demir, *Çocuk Masallarında Kişilerarası Çatışma Çözme Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009, s. 29.

iletişim süreçlerinin bilfiil içerisinde bulunurken bazen de başkalarının yaşadığı bu süreçlerden haberdar olmakta veya bu süreçlere tanıklık etmektedir.

En az iki kişi tarafından gerçekleştirilen bu süreçler içerisinde bireylerin, birçok konuda uyuşabildikleri gibi uyuşamadıkları konuların olması da kaçınılmazdır. İnsan ilişkileri çerçevesinde incelenen, sosyal psikolojinin araştırma konuları arasında yer alan bu uyuşmazlıklar, kişiler arası çatışmalar olarak ifade edilmekte ve birçok şekilde tanımlamaları yapılmaktadır. Var olan tanımlamalara göre kişiler arası çatışmalar; uyuşmayan isteklerden, farklı ilgi, düşünce, inanç, değer ve ihtiyaçlardan, bireyler arasındaki zıtlıklardan, kısıtlı ödül veya kaynaklardan kaynaklı olarak ortaya çıkan anlaşmazlık, uyuşmazlık ve mücadeleler olarak tanımlanmaktadır.⁴

Yavuzer'e göre kişiler arası çatışmalar; bireylerin karşılıklı olarak var olan ihtiyaçlarına müdahale etmelerinin veya var olan değerlerinin uyuşmamasının bir sonucu olarak ilişkilerinde baş gösteren uyuşmazlık, zıtlaşma, kavga ve sürtüşmeler olarak ifade edilmektedir.⁵

Öğülmüş'e göre ise kişiler arası çatışmalar; etkileşimde bulunan taraflardan en az birinin, mevcut etkileşim biçimi ile ideal etkileşim biçimi arasındaki farkı algıladığı, bu fark yüzünden gerginlik hissettiği, gerginliği ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunduğu, ancak girişimlerinin engellendiği durumlar olarak ifade edilmektedir.⁶

Kişiler arasında çıkan çatışmaların çözümlenebilmesi için önce çatışmaların farkında olmak gerekmektedir. Bu nedenle de çatışmaların varlığını bildiren ipuçlarını tanımlamak önem kazanmaktadır. Çatışmaların varlığına işaret eden ipuçları, basitten karmaşığa doğru şöyle sıralanmaktadır:⁷

Rahatsızlık: Çatışma yaşayan kişi tam olarak ne olduğunu bilmeden sezgisel bir biçimde yaşanan tedirginliği ifade etmektedir.

⁴ Brian Sweeney, William L. Carruthers, "Conflict Resolution: History, Philosophy, Theory, and Educational Applications", *The School Counselor*, c. 43, sy. 5 (1996), s. 327; Asude Bilgin, *a.g.e.*, ss. 1-2.

⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 40. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019, s. 49.

⁶ Selahiddin Öğülmüş, *Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*, 6. bs., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 9.

⁷ Asude Bilgin, *a.g.e.*, s. 7.

Tekrarlanan Rastlantılar: Bazen yaşanan küçük olaylar kısa zaman içerisinde bir çatışmaya sebebiyet vermeden unutulmaktadır. Fakat bu küçük olayların yaşanma sıklığının artması, olayları çatışmaya dönüştürmektedir.

Yanlış Anlama: Yetersiz iletişim sonucu bireylerin durumlar hakkında yanlış varsayımlar yapmasıdır.

Gerilim: Bireyin, diğerini algılamasının değişmesiyle ilişkinin zayıflaması, sabit fikirlerin, olumsuz tutumların ortaya çıkmasıdır.

Kriz: Şiddet, krizin en kesin belirtisidir. Şiddetli bir tartışma, bağırma, itme, kişiye ya da eşyaya zarar verme gibi saldırgan davranışlara dek uzanabilen olumsuz durumlara yol açmaktadır.

1.1.KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN ÖZELLİKLERİ

Bireyler günlük yaşantılarında birçok konuda çatışma yaşamaktadır. Yaşanılan tüm bu çatışmalarda bulunan üç temel özellik vardır. Bunlar, bireyin zihninde belirlediği bir amaç, bireyin amacına ulaşmasını engelleyecek bir neden ve bireyi amacına ulaşmasına teşvik eden içsel bir gerginlik olarak belirlenmiştir.⁸ Bu ortak unsurların yer aldığı olaylar, bireylerin sosyal yaşantısında gözlemlendiğinde kişiler arası çatışmalar olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Uzun süreli, kısa süreli, basit veya karmaşık yapıda olabilen,⁹ var olan ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir faktör olan kişiler arası çatışmalar bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç farklı boyutta incelenebilmektedir. Kişiler arası çatışmalarda, bireyin istek ve ihtiyaçlarının diğer kişilerle zıt düştüğünde oluşan düşünceleri çatışmanın bilişsel boyutunu; bireyde ortaya çıkan öfke, kızgınlık, değersizlik, umutsuzluk, korku ve endişe gibi hisler, duygusal boyutunu; bireyin tüm bu faktörleri ortadan kaldırmak için harekete geçmesi ise davranışsal boyutunu oluşturmaktadır.¹⁰

⁸ Alma Bingham, *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi*, çev. Ferhan Oğuzkan, 4. bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 10.

⁹ Cüceloğlu, a.g.e., s. 215.

¹⁰ Bernard S. Mayer, *The Dynamics of Conflict: A Guide to Engagement and Intervention*, 2. bs., San Francisco: Jossey-Bass, 2012; Ayşe Özalp Pekmez, *Yaratıcı Drama Temelli Çatışma Çözme Programının*

En iyi etkileşim ve iletişim süreçlerinin var olduğu ilişkilerde bile yaşanılması kaçınılmaz olarak görünen kişiler arası çatışmaların özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:¹¹

- Mevcut durumla olması gereken durum arasında bir farkın bulunması,
- Kişinin bu farkı fark etmesi ya da algılaması,
- Algılanan farkın kişide gerginliğe yol açması,
- Kişinin gerginliği ortadan kaldırmak amacıyla girişimlerde bulunması,
- Kişinin gerginliğini ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerinin engellenmesi.¹²

Tüm bu boyutlar ve özellikler çerçevesinde yaşanan çatışmalar, nasıl çözümlendiklerine bağlı olarak var olan ilişkilere zarar da yarar da verebilmektedir.¹³

Kişiler arası ilişkilerde etkili bir faktör olan çatışma birçok yeniliğin ve yaratıcılığın kaynağı da olabilmektedir. Çünkü çatışmalar, doğru anlaşıldığında, öğrenmek ve üretmek için imkân sağlamaktadır.¹⁴ Bir yönüyle de sosyal ve kişisel değişimin temeli olan çatışma, olumlu çözüldüğünde pozitif bir değişimin yaşanması noktasında önemli bir işleve de sahip olmaktadır. Bu yönüyle çatışmalar günümüzde, kaçınılması gereken bir durum olmaktan çok, ilişkileri geliştirmesi adına arzu edilen bir durum olarak görülmektedir.¹⁵

1.2. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN TÜRLERİ

Kişiler arası çatışmalar, nedenleriyle ilişkili olarak, bireylerin dışavurum biçimlerine göre hedef çatışmaları, düşünsel, duygusal ve davranışsal çatışmalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁶

Ergenlerin Çatışma Çözme Becerisine Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019, s. 7.

¹¹ David O. Sears, vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez, 1. bs., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007, s. 289.

¹² Öğülmüş, a.g.e., s. 5.

¹³ Sears, vd., a.g.e., s. 289.

¹⁴ Fred Schrupf, vd., *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi*, ed. F. Gül Akbalık, çev. F. Gül Akbalık, B. Dilek Karaduman, 1. bs., İstanbul: İmge Kitabevi, 2007, s. 39.

¹⁵ H. Nejat Bas, Fatih Çetin, Akif Tabak, "Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 2009, s. 21.

¹⁶ Küçükköse, a.g.t., s. 15.

1.2.1. Düşünsel Çatışmalar

Bireylerin savundukları düşüncelerin, birbirlerine zıt olmasından kaynaklı olarak düşünme stilleri, kişilik özellikleri, benimsedikleri değerleri, yaşam deneyimleri, konuyla ilgili sahip oldukları bilginin derinliği ve sosyal çevrenin etkisiyle şekillenen çatışma türüdür. Bu faktörlerin çatışmalar üzerindeki etkisi, konuya ve önem derecesine dayalı olarak farklılık göstermektedir.¹⁷

1.2.2. Hedef Çatışmaları

Hedef, yapılması tasarlanan iş, amaç olup,¹⁸ bireylerin yaşantılarında, birçok konu için de temel unsur olma niteliğindedir. Nitekim bireylerin sahip olmaları beklenen temel yaşam becerileri tanımı dahi “bireyin bir hedefe ulaşmak veya bir amaç doğrultusunda bilgi, beceri, davranış, değerler ve uzmanlığın kullanılabilmesi”¹⁹ şeklinde ifade edilebilmektedir. Öyleyse bireylerin elde etmek istedikleri durumları belirleme işlemi olarak da ifade edebildiğimiz hedef koyma davranışı, temel yaşam becerileri arasında yer alarak sağlıklı ve üretken bir yaşam için bireylere yardımcı olmaktadır.²⁰

Buna bağlı olarak da bireyler, hedeflerine yönelik yapılan her türlü olumsuz müdahale karşısında rahatsızlık hissetmekte ve bu duruma sebebiyet veren diğer insanlarla konuyla ilgili olarak çatışmalar yaşayabilmektedirler. Nitekim hedef çatışmaları, bireylerin ulaşmak istedikleri hedefleri veya elde etmek istedikleri çıkarlarının birbiriyle uyumsuzluğunu ifade eden çatışmalardır. Bu hedefler, bireyler için taşıdığı önem ve anlama göre değer kazanmaktadır. Birey, iç dünyasında hissettiği bu önem ve değer neticesinde, benimsediği hedefle tutarsızlık gösteren her durumu önemsiz ve anlamsız bularak bu durumlarla mücadele etmek istemektedir.²¹

¹⁷ a.yer.

¹⁸ Türk Dil Kurumu, “Hedef”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=hedef>.

¹⁹ Nihan Koran, “Yaşam Becerilerinin Tanımı ve Önemi”, *Yaşam Becerileri*, ed. Azize Ummanel, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, t.y., s. 8.

²⁰ Leyla Ulus, “Ergen Bireyler İçin Yaşam Becerileri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c. 5, sy. 12 (2018), s. 516.

²¹ Küçükköse, *Kişilerarası Çatışma Çözme Becerilerini Din Temelli Geliştirme Programı*, s. 15.

1.2.3. Duygusal Çatışmalar

Öznel olarak yaşanan duygusal bir durumun dışavurumu olan gözlenebilir bir davranış yapısı olarak ifade edilen duygu,²² bireylerin yaşantısını şekillendirmelerine, yönlendirmelerine yardımcı önemli bir faktördür. Çünkü bireylerin davranışlarının negatif veya pozitif yönlü olmasını duygular belirlemektedir. Bu çerçevede de bireylerin hislerinin ve bu hislerin etkisiyle sergiledikleri tutumların farklılığı duygusal çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bireylerin, arzuladıkları duygusal tepkilerle ilgili beklentilerine karşılık bulamayıp negatif yönlü davranışlar sergilenmesi neticesinde çatışma derinleşmektedir. Buna karşılık empatik bir bakış açısıyla da çatışmalar çok yönlü olarak algılanmakta, duygular kontrol altına alınmakta ve sergilenen pozitif tepkilerle çatışmaların kalıcı çözümü sağlanmaktadır.²³

1.2.4. Davranışsal Çatışmalar

Bireyin sergilediği davranış biçiminin bir başka birey tarafından onaylanmaması davranışsal çatışmaların özünü oluşturmaktadır. Bu tür çatışmalar, egosantrik tepkilere dayanmakta olup, bireyin yalnızca kendi arzu ve isteklerine duyarlı bir tutum sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü birey bu yöndeki eğilimiyle başkalarını yok saymaya veya başkalarını kendi arzuları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır.²⁴

1.3.KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ

Bir kişinin davranışlarının, diğerlerinin davranışlarını engellemesiyle gözlenen bir süreç olan kişiler arası çatışmaların, etkileşimin artıp daha geniş bir alana yayılmasıyla nedenleri de artmaktadır.²⁵ Kişiler arası ilişkilerde;

- Bireylerin farklı ilgi, inanç, bilgi ve yaşam deneyimlerine sahip olmaları,
- Bu farklılıkların bireyleri ben-merkezli olmaya sevk ederek diğer bireylerin bakış açılarını almalarını zorlaştırması,

²² Selçuk Budak, "Duygu", *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000, s. 231, <https://www.kitapyurdu.com/kitap/psikoloji-sozlugu-/30672.html>.

²³ a.g.t., ss. 15-16.

²⁴ a.g.t., s. 16.

²⁵ Sears, vd., *a.g.e.*, s. 289.

- Bireylerin genel olarak kendi ilgilerini geliştirme ve koruma güdüsü içinde olmaları ortaya çıkabilecek çatışmaları kaçınılmaz hale getirmektedir.²⁶

Bireylerin veya grupların uyuşmayan beklentilerinin, amaç ve hedeflerin, davranış ve tutumların farklılıklarının, iletişim bozuklukları ve benzeri birçok faktörün²⁷ kaynaklık ettiği, kişiler arasında yaşanan çatışmaların nedenleri, genel bir taksimle, karşılanmayan gereksinimler, sınırlı kaynaklar, farklı değerler başlıkları altında ifade edilmektedir.²⁸

1.3.1. Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler

Her canlı varlık, davranışlarını hayatta kalma ya da varlığını sürdürme isteği üzerine ortaya koymaktadır. Bu bağlamda insanın da davranışlarının arkasında, canlı varlığını sürdürebilme isteği yer almakta ve bu istekle ilişkili olarak bireyde dört temel psikolojik gereksinim oluşmaktadır. Davranışlarımızı belirleyen bu gereksinimler ait olma, güç elde etme / yetki, özgürlük ve eğlence olarak ifade edilmektedir.²⁹ Ait olma, başkalarıyla severek, paylaşarak ve işbirliği içerisinde bulunulduğunda gerçekleşirken; güç elde etme/yetki, başarma, başarılı olma, saygın ve itibarlı olunarak; özgürlük, seçim yaparak, eğlence ise gülmek ve oynamakla gerçekleşmektedir.³⁰ Bireyler genellikle gereksinimlerini nasıl karşılayabileceklerini çok küçük yaşlardan başlayarak öğrenmekte ve bunu bir davranış kalıbı haline getirmektedirler. Var olan gereksinimlerine yönelik yapılan engelleme ve kısıtlamalar neticesinde de, öğrenilen davranış kalıplarını sergilemektedirler.³¹

1.3.2. Sınırlı Kaynaklar

Sınırlı kaynaklar da zaman zaman kişiler arasında çatışmaların yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Sınırlı kaynaklar nedeniyle çatışmaların yaşandığı süreçlerde

²⁶ Lauri A. Jensen-Campbell, William G. Graziano, "Methodologies for Studying Personality Processes in Interpersonal Conflict", *International Negotiation*, c. 10, sy. 1 (2005), ss. 165-66; Demir, *a.g.t.*, s. 30.

²⁷ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003, s. 72.

²⁸ Donna K. Crawford, Richard J. Bodine, *Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Community and Juvenile Justice Settings*, Washington: Department of Justice, 1996, ss. 7-8.

²⁹ Öğülmüş, *a.g.e.*, s. 13.

³⁰ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 7.

³¹ Öğülmüş, *a.g.e.*, s. 14.

bireyler için önerilen ideal yol, iş birliği yaparak var olan kaynakların ortak kullanımını sağlamak ve rekabetten kaçınmaktır. İşbirliğinde taraflar çatışma çözme sürecini paylaşmakta, birbirlerinin ilgilerine saygı duymakta ve seçenekler ortaya koymaktadır. Bu şekilde yürütülen süreç taraflarda memnuniyet yaratmaktadır çünkü psikolojik ihtiyaçlar olan ait olma, güç, özgürlük ve eğlence ele alınarak sınırlı bulunan kaynakların adil dağılımı sağlanmaktadır. Eğer ki süreç içerisinde kaynakların sınırlı olmasıyla birlikte temel ihtiyaçlar da karşılanmazsa çatışmalar çözümlenememektedir. Nitekim çatışmaların çözüm sürecinde, yalnızca sınırlı kaynaklarla ilgili çatışmalara değinilip altta yatan ihtiyaçlara değinilmediği takdirde çatışmaların etkileşim, iletişim süreçleri içerisinde tekerrür etmeleri muhtemeldir.³²

1.3.3. Farklı Değerler

Farklı değerlerin (inançlar, öncelikler, ilkeler) yol açtığı kişilerarası çatışmaların çözümü çok daha zor olmaktadır. Çünkü bireyin sahiplendiği bir değeri olduğunda belirli eylem ve durumları diğer eylem ve durumlara tercih edebileceğine yönelik kalıcı bir inancı vardır. Bu değerlerin karşı karşıya gelmesiyle, çoğu zaman tartışmacılar “doğru / yanlış” veya “iyi / kötü” açısından düşünmektedirler. Hatta farklı amaçlar üzerindeki her çatışma bir değer çatışması olarak görülmektedir. Hedeflerdeki farklılıklardan oluşan çatışmaların kaynağını, uyuşmazlık yaşayan tarafların hedeflerindeki önem farklılıkları veya farklı hedeflere değer vermesi oluşturmaktadır.

Değerlerdeki farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların çözümü, tarafların sahip oldukları değerleri değiştirmek zorunda kalmaları veya başkalarının değerlerini kabul etmeleri anlamına gelmemektedir. Bu tür çatışmaların çözümünde, her bireyin durumları farklı bir bakış açısıyla değerlendirdiğine yönelik karşılıklı bir kabul, çözüme giden ilk adımdır. Bu hususta tarafların, farklı inançlara sahip olsalar dahi birbirlerini kabullenmeleri, bu tür çatışmalarla daha iyi başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Farklı değerlerin sebebiyet verdiği çatışmalarda da psikolojik ihtiyaçlar, bireylerin çıkarlarını çevrelemekte ve şekillendirmektedir.

Değer çatışmaları, genellikle farklı inançlar veya ilkeler olarak ifade edilen, önyargıları içeren, sosyal çeşitlilikteki (kültürel, sosyal ve fiziksel/zihinsel niteliklerdeki

³² Crawford, Bodine, *a.g.e.*, ss. 7-8.

farklılıklar) uyuşmazlıklara dayanmaktadır. Sosyal çeşitlilikteki ön yargılar, çatışmaların çözümünde cehalet, korku ve yanlış anlama davranışlarımızı yönlendirmektedir. Fakat karmaşık olmalarına rağmen bu çatışmalar, artan farkındalık, anlayış ve saygı ile de çözülmektedir.³³

2. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR KARŞISINDA GÖSTERİLEN TEPKİLER VE SONUÇLARI

Kişiler arasında yaşanan çatışmalar, bir gerilim durumu olarak ifade edilmekte ve anlaşmazlık, uyuşmazlık, bağdaşmazlık, uyumsuzluk, tartışma, kavga gibi farklı durumlarla ilişkilendirilmektedir³⁴ Her birey, çatışmalarla ilişkilendirilen bu durumlar karşısında birbirlerinden farklı tepkiler göstermektedir. Çünkü bireylerin çatışmalar karşısında vereceği tepkiler, çatışmalara yönelik bakış açıları, geçmiş yaşantılardaki öğrenmeleri, model almalarına ve diğer kişilerin çatışmaya verdikleri tepkilere göre değişiklik göstermektedir.³⁵

Çatışmalar karşısında, bireylerin, *sert*, *yumuşak* ve *ilkeli* olmak üzere üç temel şekilde tepki verdikleri gözlemlenmektedir. Çatışmalara “*sert*” tepkiler gösteren bireyler, başkalarıyla anlaşmazlık, uyuşmazlık yaşadığında, aralarında bir çatışma çıktığında güç kullanma yoluna başvurumaktadırlar. “*Yumuşak*” tepkiler gösteren bireyler de ciddi bir tatsızlığın ortaya çıkmaması için geri çekilmekte, çatışmalar karşısında pes etmekte ve çoğu zaman kendi isteklerinden vazgeçmektedirler. Sert ve yumuşak tepkiler gösteren bireyler, var olan çatışmalara göre bir duruş sergilerken, mutlaka kazanan veya kaybeden taraf olmak durumunda kalmaktadırlar.³⁶ Çatışmaların iki tarafta yarattığı etkinin farkında olan ve iki tarafın da isteklerine duyarlı olan bireyler de “*ilkeli*” bir tutum sergilemeyi tercih etmektedirler. Bu bireyler için önemli olan, çatışmalara her iki tarafın da tatmin olacağı adil bir çözüm bulmaktır. Çünkü herhangi bir çatışma karşısında başvuru çözümlerinin, adil olduğu ölçüde kalıcı olduğuna

³³ a.g.e., ss. 8-9.

³⁴ Nuri Bilgin, a.g.e., s. 72.

³⁵ Ahmet Kutlu, *Çatışma Çözme Psikoeğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin, Çatışma Çözüm Becerileri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Üzerindeki Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Mevlana Üniversitesi, 2016, s. 28.

³⁶ Crawford, Bodine, a.g.e., s. 9.

inanmaktadırlar. İlkeli tepkiler gösteren bireyler çatışma yaşayan tarafların karşılıklı menfaatlerinin korunmasını öncelemekte, çatışmaların adil ve kalıcı çözümlenmesi için “akıllı anlaşmalar” üretme eğilimi göstermektedirler.³⁷ Bireyler, çatışmalar karşısında sergilediği bu tepkiler neticesinde, taraflardan biri kazanırken, diğerinin kaybettiği, her iki tarafın da kaybettiği veya her iki tarafın da kazandığı üç farklı sonuca ulaşmaktadırlar.³⁸

3. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME VE ÖNEMİ

Kişiler arası çatışma çözme süreci, yaşanan uyuşmazlıkların arzu edilen bir neticeye ulaştırılabilmesi amacıyla çatışma yaşayan bireyler tarafından çatışmaların çözülmesi adına harcanan çabayı içeren bir süreç olarak ifade edilmektedir.³⁹ Sosyal ilişkiler çerçevesinde yaşanan çatışmalar, uyuşmazlıklar, bireylere, yaşantılarını etkileyen bir takım rahatsızlıklar vermektedir. Bireyler, daha memnun olacakları bir şekilde yaşantılarını sürdürebilmek amacıyla rahatsızlık duydukları çatışmaları çözebilmek için birçok yol ve yöntem başvurmakta, doğru çözümlere ulaşmak adına çaba harcamaktadırlar. Harcanan çabalar neticesinde, çatışma çözme süreci, tarafların çözüm yolundan karşılıklı memnuniyet duyup duymamalarına göre olumlu veya olumsuz, yapıcı veya yıkıcı bir nitelik kazanmaktadır. Çatışmaların çözülmemesi ya da olumsuz, yıkıcı bir şekilde çözülmesi kişiler arasında kurulan ilişkiyi, iletişimi yıpratmakta, kaygı, stres, erteleme, geri çekilme, çaresizlik, taşkınlık, yadsıma, öfke, kin, nefret, ayrılma, kutuplaşma, abartma, yalnızlık, üreticiliğin azalması, bastırılmış öfke, kırgınlık, yorgunluk, halsizlik, mide, deri, kalp hastalıkları, yüksek tansiyon, saldırganlık gibi durumların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.⁴⁰ Çatışmalarıyla olumlu başa çıkma davranışlarını öğrenen kişi, kişisel olarak güçlenmekte ve yeterlilik duyguları gelişmektedir. Bu olumlu öğrenme de kişinin şiddetten bağımsız, barışçı bir dünya görüşünü canlandırmaya yardımcı olmaktadır.⁴¹ Bu nedenle de günümüzde çatışmaların olumlu, yapıcı bir şekilde çözülmesi önemsenmektedir.⁴² Çünkü bireylerin var olan farklılıkları, kabullenip takdir etmeleriyle, çatışmalı tarafların birbirlerinin

³⁷ a.yer.

³⁸ Öğülmüş, a.g.e., s. 19.

³⁹ Küçükköse, a.g.t., s. 20.

⁴⁰ Asude Bilgin, a.g.e., s. 7.

⁴¹ a.g.e., s. 55.

⁴² a.g.e., s. 33.

güçlü yanlarını desteklemeleriyle, her iki tarafın da benliğini güçlendiren, ihtiyaçlarına yönelik doyum sağlayan ortam ve fırsatlar doğmaktadır.⁴³

Olumlu, yapıcı çözüm süreçleri ise;

- Tarafların tatmin olduğu bir çözüm yolunun elde edilmesi,
- Taraflar arasındaki ilişkinin ilerlemesi,
- Tarafların gelecek çatışmaları yapıcı biçimde çözme becerileri kazanması, geliştirmesi koşullarının sağlanmasıyla gerçekleşmektedir.⁴⁴

Olumlu, yapıcı çözülen çatışmalar, ilişkiyi desteklemenin ve onarmanın yanında bireylerde, rahatlık, neşe, mutluluk, açıklık, arkadaşlık, başarı, ekip çalışması, büyüme, değişim, barış, sağlık, gevşeme ve rahat uyuma etkisi göstermektedir.⁴⁵

4. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME AŞAMALARI

Çatışmaların çözümü, var olan çatışmanın türü, karmaşıklığı ve boyutuna göre değişiklik göstermektedir. Bazı psikologlar tarafından dört aşamada gerçekleştiği ifade edilen çatışma çözme aşamaları tanıma, üretme, kuluçka ve değerlendirme olarak belirlenmiştir. Tanıma aşamasında, ortaya çıkan çatışmayı oluşturan durum ve engeller tanımlanmaya çalışılmaktadır. Üretme aşamasında, değişik çözüm seçenekleri aranmaya başlanmaktadır. Ardından bulunan çözüm seçenekleri uygulanmakta ve değerlendirilmektedir. Uygulamalardan hiçbiri çözüm getirmiyorsa, bir tür kuluçka devresine girilmekte, çatışmayı bir yanda bırakılmakta, başka şeylerle uğraştıktan sonra da çatışmaya yeniden dönülmektedir. Son olarak yeniden değerlendirme yapmakta ve çatışma çözüme ulaşıncaya kadar bu aşamalardan tekrar tekrar geçilmektedir. Aşamalar her zaman bu sıralamada gelmeyebilir, bazen atlamalar olmakta ve belirli bir sırayı izlememektedir.⁴⁶

Kenneth W. Thomas da benzer şekilde çatışmanın şu aşamalardan geçtiğini ifade etmektedir:⁴⁷

- Çatışmadan haberdar olma,

⁴³ Schrupf, vd., *a.g.e.*, s. 39.

⁴⁴ Asude Bilgin, *a.g.e.*, s. 17.

⁴⁵ *a.g.e.*, s. 7.

⁴⁶ Cüceloğlu, *a.g.e.*, s. 215-216.

⁴⁷ Aktaran: Asude Bilgin, *a.g.e.*, ss. 13-14.

- Çatışma konusuna ilişkin düşünce ve duyguların oluşması,
- Niyetlerin ifade edilmesi,
- Çatışma çözme yönünde davranış sergilenmesi,
- Davranışın sonuçlarının gözlenmesi.

Phillip Mountrose, duygulara da yer vererek çatışma çözme sürecini beş aşamada ifade etmektedir:⁴⁸

1- Tanımlama: Bu aşamada bireylerin çatışmaya sebebiyet veren sorun/sorunlar hakkında birbirlerini dinleyecek kadar sabırlı ve sakin olmaları gerekmektedir.

2- Duyguları ifade etme: Bireyler söz konusu durum hakkındaki hislerini paylaşmaktadırlar.

3- Olumsuz inancı bulma: Çatışmaya neden olan sorunun altında yatan inançların, düşünce sürecinin keşfedilmesi gerekmektedir.

4- Olumlu inancı bulma: Bu aşamada doğruluk, sonuçlar ve değişim olmak üzere üç ilkeden yararlanılarak olumsuz, düşünceleri olumluya dönüştürmek gerekmektedir. Doğruluk ilkesi, aşırı genellemeleri sorgulamayı (örneğin “hiç kimse”, “hep”, “daima” vb. gibi mutlak ifadelerin sorgulanmasını) ve sonuçlarının değerlendirilmesini içerir. Değişim ilkesi ise kişinin olumsuz inançları sorgulamasını ve bunları değiştirmek için bilinçli bir çaba harcamasını gerektirmektedir.

5- Olumsuz inançlarını olumlu inançlara dönüştüren kişi, artık yeni inançlarıyla sorunu tekrar ele alır; gelecekte olabilecek şeyleri bu inançlarla hayal eder.

5. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME YÖNTEMLERİ

Bireylerin hayatında son derece etkili olan çatışmaların, olumlu ve yapıcı bir şekilde çözümlerinin sağlanması amacıyla geliştirilen birçok yöntem vardır. Bu yöntemler, farklı terimlerle de ifade edilmeleriyle birlikte, müzakere, arabuluculuk ve ortak karar verme olarak belirlenmiştir.⁴⁹

⁴⁸ Aktaran: Öğülmüş, *a.g.e.*, ss. 55-56.

⁴⁹ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 10.

5.1. MÜZAKERE (PROBLEM ÇÖZME / PAZARLIK)

Çatışma yaşayan tarafların, çatışmayı çözmek için üçüncü bir kişinin yardımına ihtiyaç duymadan, çözüm için ortak çaba gösterdikleri, birbirleriyle yüzleştikleri bir yöntemdir. Problem çözme olarak da bilinen, bireylerin var olan çatışmayı çözmeleri için gönüllülük çerçevesinde kurdukları iletişim ve etkileşim süreçlerinden oluşan müzakerede, tarafların karşılıklı olarak bazı taleplerinden vazgeçerken karşı tarafın bazı taleplerini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.⁵⁰ Müzakere sürecinde taraflar isteklerine ulaşmak amacıyla kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinin yanında, birbirlerini anlamaya çalışarak, ortak bir karar verip çözüme ulaşmaktadırlar. Bireyler bu süreci de ya “Kazan-Kaybet” ya da “Kazan-Kazan” uygulamaları çerçevesinde yönetebilmektedirler. Kazan-Kaybet uygulamaları daha çok pazarlık olarak bilinmekteyken, kazan-kazan uygulamaları müzakere olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Tarafların ortak katılımını sağlayan müzakerelerde kazan-kazan uygulamaları, özellikle bireylerin çatışmalarını yapıcı bir şekilde çözmeleri için temele alınması gereken bir perspektiftir. Çünkü müzakerenin gerçekleşmesi ve tarafların ilgi, ihtiyaç ve çıkarlarına uygun ortak bir çözüm üretmesi, tarafların algıları ve tutumları ile ilgili olarak iyi niyet, isteklilik, ortak çözüm arama isteği, açıklık, rakip olarak görmeme ve ortak çıkarlar üzerinde yoğunlaşma gibi önkoşullara bağlıdır.

Bu çerçevede bireylerin çatışmalarını müzakere ile çözmeleri esnasında uygulamaları gereken bazı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaları da şu şekilde sıralamak mümkündür:⁵²

- 1- Ortak sorunun müzakere ederek çözümünün istenmesi,
- 2- İsteklerinin ve nedenlerinin belirlenmesi,
- 3- Duygularının ve nedenlerinin belirlenmesi,
- 4- Diğer kişinin istemlerinin, duygularının ve bunların nedenlerinin empati ve etkin dinleme teknikleri yoluyla anlaşıldığının gösterilmesi,
- 5- Karşılıklı kazançları içeren çözüm seçeneklerinin oluşturulması.

⁵⁰ Emin Karip, *Çatışma Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1999, ss. 136-137; Dilara Sünbül, *Müzakere (Problem Çözme) ve Arbuluculuk Eğitim Programının Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Becerileri, Öfke Kontrolü ile Özsaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008, s. 28.

⁵¹ Karip, *Çatışma Yönetimi*, s. 137.

⁵² Sünbül, *a.g.t.*, ss. 28-32.

5.2. ARABULUCULUK

Çatışma yaşayan tarafların, çatışmayı çözmek için üçüncü bir kişinin yardımıyla çözüme ulaşmak için kullandıkları bir yöntemdir. Bu yöntemde arabulucunun, iletişim becerilerini ve çatışma çözme basamaklarını iyi kullanan biri olarak taraflara uygun çatışma çözümü için yardım etmesi gerekmektedir.

Arabuluculuk sırasında çatışma yaşayan bireyler ise birbirlerinin görüşlerini dinlerler, çatışmaya neden olan gereksinimlerinin farkına varırlar ve her iki tarafın da çıkarları gözetilerek üretilen çözümler gerçekçi bir şekilde değerlendirilerek anlaşmaya varmaktadırlar. Diğer çatışma çözme yöntemlerinde olduğu gibi çatışan taraflar, arabuluculuk yönteminde de aktif karar vermekte ve süreci yönlendirmektedir. Bunun yanında arabulucu olan kişiler de sürecin yönlendirilmesinde gönüllü olarak sorumluluk sahibi olurken tarafları yargılamadan, çözüm veya kararlarına müdahale etmeden, zorlama olmaksızın taraflara destek olmaktadır. Bu noktada da arabulucular ancak aşağıdaki maddeler çerçevesinde tarafların ortak karar vermelerine yardımcı olmaktadır:

- 1- Çatışmalar, çatışan bireyler tarafından çözüme kavuşturulmalıdır.
- 2- Çatışmayı neyin çözeceğine en iyi karar veren kişiler çatışmayı yaşayan bireylerdir.
- 3- Anlaşmanın en iyi şekilde uygulanabilmesi ancak çatışanların kendi kararları doğrultusunda gerçekleşmektedir.⁵³

5.3. HAKEM KARARI

Çatışma yaşayan tarafların veya temsilcilerinin fikir birliği yaparak bir hareket planı oluşturarak, çatışmayı çözmek için grupta işbirliği yaptıkları bir çatışma çözme yöntemidir. Bu yöntemde üçüncü kişi sürece tarafsız katılabilir ya da katılmayabilir. Hakemlik, uyuşmazlığa doğrudan katılmayan bir kişinin, uyuşmazlık için karar verdiği bir yöntemdir. Uzun süren anlaşmazlıklar, işbirliği yapılmasına uygun olmasına rağmen, arabuluculuk ve müzakere için uygun olmamaktadır. Tarafların herhangi bir nedenle sorun çözme noktasında yer almak istemediği fakat sorunun çözülmesinin

⁵³ Schrupf, vd., *a.g.e.*, s. 22.

gerektiği durumlarda hakem kararı yöntemi en geçerli seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴

İfade edilen çatışma çözme yöntemlerinin etkili bir şekilde uygulanması için de dikkate alınması gereken bazı ilkeler bulunmaktadır. Dört maddeden oluşan ilkeler de şu şekilde açıklanmaktadır:⁵⁵

- İnsanları sorunlardan ayırmak: İnsanları sorundan ayırma ilkesi, bireylerin güçlü duyguları, algı farklılıkları ve iletişim zorluğu ile ilgilidir. Bir çatışma esnasında bireylerin birbirlerini yanlış anlamaları, üzülmeleri ve olayları kişisel olarak algılamaları mümkündür. Her çatışmada, çatışmaya sebebiyet veren temel konular ve çatışmayla ilgili olan yan konular bulanmaktadır. Öyle ki, sosyal ilişkilerde bireysel olarak algı, duygu ve iletişim faktörleri, sorunun temelinde yatan konulara karışma eğilimindedir. Bu yüzden bireysel faktörler, çatışmaya sebebiyet veren konulardan ayrı tutulmalı, algılar eğitilerek doğru yönlendirilmeli, duyguların ifade edilmesi için uygun ortamlar oluşturulmalı ve iletişim kopuklukları giderilmelidir. Bireysel faktörlerden kaynaklı sorunlar çözüldükten sonra da bireyler, birbirlerinden ziyade çatışmaya sebebiyet veren konulara yönelmeli, birbirleriyle değil, sorunlarla ilgilenmelidirler.⁵⁶

- Pozisyonlara değil, çıkarlara odaklanmak: Pozisyonlar ve çıkarlar arasındaki farkı anlamının, çatışma çözme için önemli bir husus olduğu ifade edilmektedir. Çıkarlar, bir yandan çatışmayı tanımlarken diğer yandan da pozisyonların altında yatan temel güdüleri kapsamaktadır. Bu nedenle çıkarların tespit edilmediği durumlarda anlaşmalar geçici olarak sağlanmaktadır, çünkü gerçek çıkarlar ele alınmamıştır.

- Ortak kazanç sağlayacak seçenekler oluşturmak: Tarafların, bir karara varma baskısı olmadan çatışmayı çözme seçeneklerini belirlemeye odaklanır. Bu ilkenin uygulanmasında etkili olan beyin fırtınası süreci, paylaşılan çıkarları geliştiren ve farklı çıkarları uzlaştıran seçenekleri icat etmek amacıyla kullanılır. Beyin fırtınasının temel kuralı, üretilen fikirlerin eleştirisini ve değerlendirmesini ertelemektir. Böylelikle bireyler, anlaşmazlığa düştükleri konuları farklı şekillerde düşünme imkânı bulmaktadırlar.

⁵⁴ a.g.e., ss. 49-51.

⁵⁵ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, ss. 10-11.

⁵⁶ Schrupf, vd., *a.g.e.*, s. 53.

• Nesnel ölçütleri kullanmak: Nesnel ölçütlerin kullanılması, anlaşmanın taraflarının keyfi iradelerini devre dışı bırakarak adil ölçütler oluşturmalarını sağlamaktadır. Böylelikle de taraflar birbirlerine teslim olmadan sorunlarına çözüm bulabilmektedirler.

6. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME MODELLERİ

Hiçbir birey çatışmalarını nasıl çözeceğini bilerek dünyaya gelmemektedir.⁵⁷ Fakat gerek doğuştan getirilen beceriler ve kişilik özellikleri yardımıyla gerekse de yaşam boyunca edinilen deneyimler, gözlemler, alınan eğitimin aracılığıyla bireyler, çatışmalarını nasıl çözebileceklerine dair zihinlerinde davranış şemaları oluşturmakta ve çatışma çözme süreci içerisinde bu davranışlarını sergilemektedir.

Çatışma çözme modelleri ile ilgili literatür incelendiğinde, bireylerin çatışma esnasında korumak istedikleri unsurlara bağlı olarak davranışlarını şekillendirdiği, çatışma çözüm süreçlerini de bu ilgileri doğrultusunda yönettikleri anlaşılmaktadır.

Bireylerin çatışma çözme sürecinde sergilediği davranışların neye göre oluştuğunu Bleak ve Moutan, “ikili ilgi” kavramıyla açıklamaktadır. İkili ilgi kavramına göre, insana verilen önem ile elde edilecek şeye verilen önemin çatışma çözme davranışlarının belirleyicisi olduğunu öne sürmektedirler. Bireyin, ilgisinin ağır bastığı tarafa göre çatışmalarını, problem çözme, yatıştırma, zorlama, geri çekilme ve paylaşma davranışlarından oluşan beşli modelle çözdüğünü ifade etmektedirler.⁵⁸

Kenneth W. Thomas, bu modelden yola çıkarak işbirliği ve çıkarı, bireylerin ilgi alanları olarak ifade etmiş, bu ilgi alanları neticesinde gösterilen davranışları ise rekabet, işbirliği, uzlaşma, kaçınma ve uyum sağlama şeklinde sınıflandırmaktadır.⁵⁹

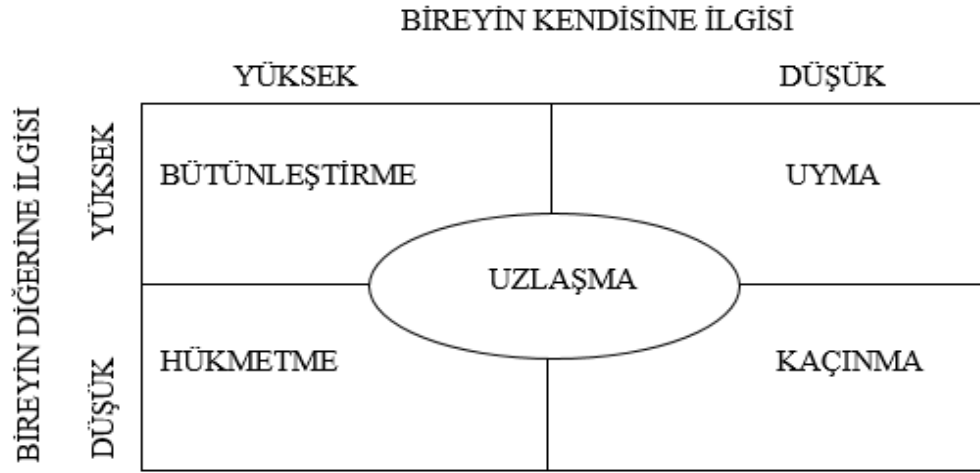
Afzalur-Rahim, çatışma çözme modelini, bireyin kendisine ve karşısındaki bireye duyduğu ilginin yoğunluğuna göre ortaya çıkan, bütünleştirme, uzlaşma, uyma, hükmetme ve kaçınma davranışlarıyla açıklamaktadır.⁶⁰

⁵⁷ Demir, *a.g.t.*, s. 40.

⁵⁸ M. Afzalur Rahim, “A Measure of Styles of Handling Interpersonal Conflict”, *The Academy of Management Journal*, c. 26, sy. 2 (1983), s. 368; Bilgin, *a.g.e.*, ss. 23-24.c

⁵⁹ Kenneth W. Thomas, “Conflict and Conflict Management: Reflections and Update”, *Journal of Organizational Behavior*, c. 13, sy. 3 (1992), s. 266; Rahim, *a.g.m.*, s. 368; Bilgin, *a.g.e.*, s. 24.

⁶⁰ Rahim, *a.g.m.*, ss. 368-69.

Şekil : Afzalur-Rahim 'e Ait Çatışma Çözme Modeli⁶¹

Problem çözme yöntemlerinden biri olarak da bilinen *bütünleştirmeye* bireyin ilgisi yoğun biçimde kendisi ve diğer birey üzerinde toplanmaktadır. *Uyma* davranışıyla kişi, karşı tarafı biraz daha fazla dikkate aldığı için ödün verebilmektedir. *Uzlaşma* davranışıyla hem kendisine hem de karşısındakine orta düzeyde ilgi duymakta ve çözümlerini bu minvalde oluşturmaktadır. En ideal çatışma çözme davranışı denildiğinde akla ilk gelen bu davranışta aslında iki tarafın karşılıklı fedakârlığı temel koşuldur. *Kaçınma* davranışı, bireyin hem kendisi hem de karşısındaki için düşük ilgiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Böylece kişi hem çatışma konusundan, hem diğer kişiden uzaklaşmaktadır. *Hükmetme* davranışı, çatışmanın kazan/kaybet yaklaşımı ile ele alınmasıdır ve birey ilgisini kendisine doğru yöneltmektedir. Birey gerekirse diğeri üzerinde baskı kurarak istediğini elde etmektedir.⁶²

Anne Maydan Nicotera ise ifade edilen ikili ilgi modellerine alternatif olarak üç boyutlu bir modelden bahsetmektedir. Bu modele göre bireyin ilgi alanları şu şekildedir.⁶³

- Kişinin kendi görüşüne yönelik ilgisi,
- Diğer bireylerin bakış açısına yönelik ilgisi,
- İlişkiye yönelik duygusal ilgisi olarak ifade edilmektedir.

⁶¹ M. Afzalur Rahim, "A Measure of Styles of Handling Interpersonal Conflict", *The Academy of Management Journal*, c. 26, sy. 2 (1983), s. 269.

⁶² Asude Bilgin, a.g.e., s. 25.

⁶³ Anne Maydan Nicotera, "The Use of Multiple Approaches to Conflict: A Study of Sequences", *Human Communication Research*, c. 20, sy. 4 (1994), ss. 599; Bilgin, a.g.e., ss. 27-28.

Birey, bu ilgi alanlarının dağılımına göre, çatışma çözüm sürecinde sekiz çeşit davranışta bulunmaktadır. Çatışmadaki her davranış, bu üç boyutun kişi tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak şekillenmektedir. İlgili davranışlar aşağıdaki tabloda açıklanmaktadır: (Bkz. Tablo)

3 BOYUTLU ÇATIŞMA YÖNETME MODELİ				
Davranış	Kişinin Kendi Yönelik İlgisi	Diğer Bireylere Yönelik İlgisi	İlişkiye Yönelik İlgisi	Tepki
Kayıtsız Kalma	Düşük	Düşük	Yıkıcı	Konuya katılmama, kimi konuları konuşmama, diğer kişiyle az vakit geçirme. “Ne yapalım, ben böyle bir insanım.”
Kaçınma	Düşük	Düşük	Yapıcı	Çatışmaya katılmama. “Bu konuyu konuşmak istemiyorum”, “beni bu işe karıştırmayın.”
Uyum Yapma	Düşük	Yüksek	Yapıcı	Kırgınlığı bastırma, diğer bireyin görüşüne uyum yapma. “Bir şey canını mı sıkıyor?”
İstemedenden Kabul Etme	Yüksek	Yüksek	Yıkıcı	“Madem toplandık, o halde konuşalım”, “madem bunu yapmak zorundayız, o halde yapalım.”
İtaat Etme	Düşük	Yüksek	Yıkıcı	Kırılır, kızar, kinlenir veya inanmaz ama itaat eder, karşısındakinin istediğini yapmasına izin verir.
Atılganlık	Yüksek	Düşük	Yapıcı	Kendi görüşünü anlatır, vurgular, diğerinin görüşünü dinlemez veya değersiz bulur. Ancak bunları sinirlenmeden, sakince gerçekleştirir.
Saldırganlık	Yüksek	Düşük	Yıkıcı	Diğerini ve ilişkiyi zedeleme pahasına istediğini elde etmeye çalışır.
Bütünleştirme	Yüksek	Yüksek	Yapıcı	Birey iki görüşe de önem verir ve takım çalışmasıyla soruna çözüm bulmaya çalışır.

Tablo : Nicotera'nin 3 Boyutlu Çatışma Yönetme Modeli

Johnson ve Johnson da, kişiler arası çatışmaların çözümünde geliştirdiği modelde bireylerin ilgi alanlarını “amacın önemi” ve “ilişkinin önemi” şeklinde ifade etmektedir. Modele göre çatışma durumunda insanların ulaşmak ya da gerçekleştirmek istedikleri iki husus vardır. Bunlardan biri, çatışmaya da neden olan kendi amaçlarını gerçekleştirme isteğidir. Diğeri ise çatışmaya girilen kişi ya da kişilerle olan ilişkilere verilen önem, başka bir deyişle ilişkileri devam ettirme isteği şeklinde ifade edilmektedir.

İlgili modelde bireyin, sahip olduğu ilgi alanlarının yoğunluk derecesine göre beş farklı çatışma çözme taktiği kullandığını öne sürmekte ve her bir çözüm taktiğini de kendi içeriğine uygun bir hayvanla ilişkilendirmektedir. Bu taktikler, *geri çekilme*,

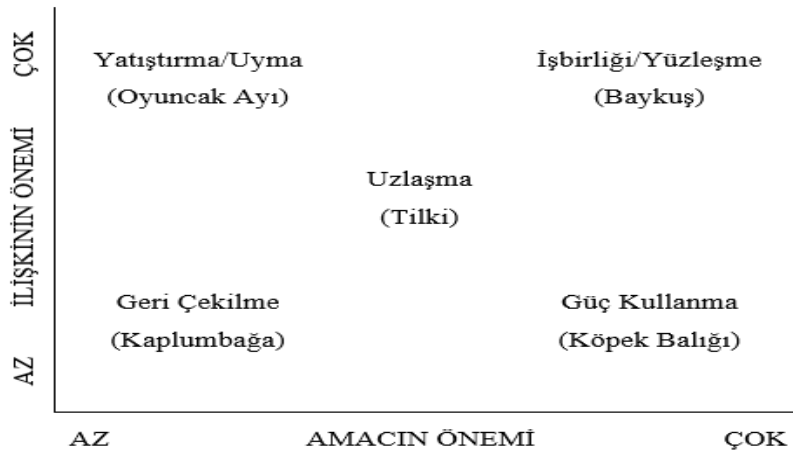
yatıştırma/uyma, uzlaşma, güç kullanma ve yüzleşme/işbirliği olarak adlandırılmaktadır.⁶⁴

David W. Johnson ve Frank P. Johnson bu modelle ilgili;

- Herhangi bir çatışma çözme taktiği kişinin amaç ve ilişkiye yüklediği öneme göre farklılık gösterdiğini,

- Çatışma yönetiminde beceri sahibi olmak beş taktiğin hepsinde beceri kazanmak anlamına geldiğini,

- Bu taktiklerin öğrenilebildiğini ifade etmektedir.⁶⁵

Şekil : Johnson ve Johnson'a Ait Çatışma Çözme Modeli

6.1. GERİ ÇEKİLME (KAPLUMBAĞA)

Çatışma çözme sürecinde geri çekilme davranışını gösteren bireyler, çatışmadan korunmak için geri çekilmektedirler. Çatışma yaratan sorunlardan ve kişilerden uzak durmakta ve çatışmaları çözmeye uğraşmanın boş bir çaba olduğuna inanmaktadırlar. Çatışmanın çözümü hususunda çaresizlik hissederek çatışmayla yüz yüze gelmektense, fiziksel ya da psikolojik olarak geri çekilmenin daha kolay olduğuna (kabuğuna çekilmenin daha iyi olduğuna) inanmaktadırlar.⁶⁶

⁶⁴ Johnson, Johnson, *a.g.e.*; Ögülmüş, *a.g.e.*, s. 21.

⁶⁵ David W. Johnson, Frank P. Johnson, *Joining Together: Group Theory and Group Skills*, 11. bs., Boston: Pearson, 2012; Asude Bilgin, *a.g.e.*, s. 39.

⁶⁶ Ögülmüş, *a.g.e.*, s. 22.

Kaybet-kaybet ilişkisine dayanan geri çekilme taktiğinde çatışma çözme sırasında zedelenme olasılığına karşı ilişkinin korunması bir avantaj iken, çatışmaların çözülmeyen kalması, sıklıkla bu taktiği kullanan kişinin diğerleri tarafından ezilebileceği düşüncesine kapılması da dezavantajdır. Bu taktik:

- Elde edilecek şey çok büyük olmadığı veya kişi için çok önem taşımadığı zamanlarda,
- Yüzleşmenin iyi giden bir ilişkiyi bozabileceği zamanlarda,
- Kaybedilecek şeyin çatışmanın çözülmesi ile elde edilecek olandan büyük olduğu durumlarda,
- Ani bir karar vermektense biraz zaman kazanıp bilgi toplamanın gerektiği zamanlarda,
- Diğerlerinin çatışmayı daha etkili çözebileceği durumlarda,
- Biraz ara vermenin gerektiği durumlarda kullanılmaya uygundur.⁶⁷

6.2. YATIŞTIRMA/UYMA (OYUNCAK AYI)

Yatıştırma davranışı gösteren bireyler için ilişkileri çok önemli, fakat amaçları pek önemli değildir. Bu nedenle başkaları tarafından kabul edilmeyi ve sevilmeyi istemektedirler. İnsanların, ilişkilerine zarar vermeksizin tartışamayacaklarını düşündükleri için bir tatsızlık çıkmaması adına çatışmadan kaçınılması gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü çatışma devam ederse birbirlerinin kalbinin kırılacağından, ilişkilerin zarar göreceğinden veya bozulacağından endişe etmektedirler. İlişkilerine verdikleri önemden dolayı, ilişkilerini sürdürebilmek için kendi amaçlarından da vazgeçmektedirler. İlişkilerin bozulmaması için çatışmayı yatıştırmaya çalışmaktadırlar. Yatıştırma/Oyuncak ayı taktiğini kullanan bireyler sanki “amaçlarımdan vazgeçiyorum ve istediğin şeyi yapmana izin veriyorum; yeter ki beni sev” der gibidirler.⁶⁸

Kaybet-Kazan ilişkisine dayanan yatıştırma taktiğinin avantajı, ilişkiyi koruması, dezavantajı ise uyum yapan kişinin kaybederek üretken bir sonuç elde etmesini engellemesidir. Bu taktik:

- İlişkiyi korumanın diğer isteklere göre çok daha önemli olduğu,

⁶⁷ Asude Bilgin, *a.g.e.*, ss. 40-41.

⁶⁸ Ögülmüş, *a.g.e.*, s. 22.

- Elde edilecek şeyin önemli olmadığı,
- Kaybetmenin, kazanmaktan daha çok şey kazandıracağı,
- Zamanın kısa ve uyumu korumanın önemli olduğu durumlarda kullanmaya uygundur.⁶⁹

6.3. UZLAŞMA (TİLKİ)

Uzlaşmacı bireyler, hem kendi amaçlarına hem de ilişkilerine orta derecede önem vermektedirler. Kendi amaçlarının bir kısmından vazgeçerken çatıştıkları kişiyi de amaçlarının bir kısmından vazgeçmeye ikna etmektedirler. Böylece her iki tarafın da bir şeyler kazanabileceği bir çözüm yolu arayışı içindedirler. İki tarafın da kazanacağı çözümler için kendi amaçlarından bir parça fedakârlık yapabilmektedirler.⁷⁰

Kazan-kaybet veya kaybet-kaybet sonuçlarına yol açabilecek olan bu taktiğin avantajı, ilişkileri koruması ve çatışmaların çözülmesidir. Dezavantajı ise uzlaşmanın ideal sonuçtan daha azı ile sağlanması, tarafların hoşnutluklarını belirtmeleri istedikleri sonuçları elde etmesi değil, genellikle rol oynama olmasıdır. Bu taktik:

- Önemli ve karmaşık konuların, açık ve basit çözümlere işaret etmediği,
- Çatışan tarafların gücünün eşit olduğu, farklı çözümler aramak için güçlü isteklerinin olduğu,
- Zaman sınırlamasının olmadığı durumlarda kullanmak için uygundur.⁷¹

6.4. İŞBİRLİĞİ/YÜZLEŞME (BAYKUŞ)

İşbirliğini tercih eden bireyler, hem amaçlarına hem de ilişkilerine çok önem vermektedirler. Çatışmaları, çözülmesi gereken sorunlar olarak görmekte, hem kendilerinin hem de diğer kişinin amaçlarına ulaşabileceği bir çözüm aramaktadırlar. Çatışmaları, taraflar arasındaki gerilimi azaltarak ilişkileri geliştirici bir araç olarak görmektedirler. Her iki tarafı ta tatmin eden çözümler arayarak ilişkiyi sürdürmeyi

⁶⁹ Asude Bilgin, a.g.e., s. 41.

⁷⁰ Öğülmüş, a.g.e., s. 22.

⁷¹ Asude Bilgin, a.g.e., s. 42.

tercih etmektedirler. Böyle bir çözüm yolu bulunmadıkça, taraflar arasındaki gerginlikler ve olumsuz duygular ortadan kalkmadıkça tatmin olmamaktadırlar.⁷²

Kazan-kazan ilişkisiyle sonuçlanan bu taktiğin avantajı, iki tarafın da isteğini elde etmesi, olumsuz duyguların ortadan kalkmasıdır. Dezavantajı ise çok zaman ve çaba gerektirmesidir. Bu taktik:

- İlişkileri korumanın önemli olduğu,
- Zamanın önemli olmadığı,
- Çatışmanın akranlar arasında yaşandığı,
- Farklı bakış açılarının önemli görüldüğü durumlarda kullanmaya uygundur.⁷³

6.5. GÜÇ KULLANMA (KÖPEK BALIĞI)

Güç kullanma taktiğini kullanan bireyler, kendi çözüm önerilerinin kabul edilmesi için, çatıştığı kişiyi zorlamakta ve kişi üzerinde güç kullanmayı denemektedir. Kendi amaçları çok önemli, ilişkileri ise önemsizdir. Bu bireyler, ne pahasına olursa olsun amaçlarına ulaşmak istemekte, başkalarının gereksinimleriyle ilgilenmemektedirler. Başkalarının kendisini sevmesi veya kabul etmesi onlar için önemli olmamakla beraber kazanan taraf olmayı istemektedirler. Kazanmak, bu bireylerde başarı ve kendini beğenme duygusuna, kaybetmek ise zayıflık, yetersizlik ve başarısızlık duygusuna yol açar. Bu taktiği benimseyenler, gözdağı vererek, güç kullanarak, çeşitli girişimlerde bulunarak karşısındaki kişiyi ezmeye çalışarak kazanmayı tercih etmektedirler.⁷⁴

Kazan/kaybet ilişkisine dayalı olan taktiğin avantajı güç kullanacak kişinin kararı doğruysa fazla zaman yitirmeden bu karar uygulanacak olmasıdır. Dezavantajı ise karşıdakinin öfke ve kızgınlık duymasına yol açmasıdır. Bu taktik:

- Çatışma, değişimin çok güç olduğu kişisel farklılıkları kapsadığı,
- İlişkiyi ilerletmenin ve iyileştirmenin önemli olmadığı,
- Çatışmanın acilen çözülmesi gerektiği ve karar vermenin krizi çözmek için yaşamsal önem taşıdığı,

⁷² Öğülmüş, a.g.e., s. 23.

⁷³ Asude Bilgin, a.g.e., s. 42.

⁷⁴ Öğülmüş, a.g.e., s. 23.

- Alışılmadık kararların da uygulamaya konması gerekli görüldüğü durumlarda kullanılmaya uygundur.⁷⁵

7. KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALARI ÇÖZME BECERİLERİ

Bireylerin içinde buldukları çatışmaların olumlu, yapıcı bir şekilde çözülmesi, daha önce de ifade edildiği gibi tarafların karşılıklı memnuniyetiyle gerçekleşmektedir. Çatışmaların yapıcı bir şekilde çözümlenmesi de bir takım tutum, davranış ve becerilere sahip olmayı gerektirmektedir.

Öner, çatışmaların olumlu çözülmesi için etkili iletişim becerilerinin bilinmesinin, kullanılmasının önemini vurgulamakta olup ilgili becerileri, etkin dinleme ve yapıcı konuşma olarak ifade etmektedir. Etkili iletişim, konuşma sırasında dinleyen kişinin, konuşan kişinin iletmiş olduğu mesajdaki duygu ve düşünceleri anlayabilmesi ve bunu karşısındaki kişiye iletmesi olarak ifade edilmektedir. Bireyler sahip oldukları bu becerilerle çatışma sürecinde, birbirlerinin yoğun duygularını anlamakta, çatışmanın çözümünü için daha istekli olmakta ve işbirliği yapmaktadırlar.⁷⁶

Michael Martin, Cynthia Waltman ve Greenwood, çatışmaları sözel ve fiziksel saldırganlığa başvurmadan çözebilmek için gerekli beş temel beceriden bahsetmektedirler. Bu temel beceriler:

1- Duyguları denetleme becerileri: Kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlamayı içermektedir. Duyguları fark etmek, ifade etmek, onları denetlemede ilk adım olarak kabul edilmektedir.

2- İletişim becerileri: Başkalarına kendi gereksinim ve duygularını aktarabilme becerisini ifade etmektedir.

3- Problem çözme becerileri: Bir problemin, tüm yönlerini görüp, tarafların karşılıklı olarak ortak bir çözüme ulaşabilmeleridir.

4- Öfke kontrolü: Öfkeli bir durumda saldırgan olmayan tepkiler verebilmeyi içermektedir.

⁷⁵ Asude Bilgin, *a.g.e.*, s. 40.

⁷⁶ Uğur Öner, “Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Eğitimi”, *İlköğretimde Rehberlik*, ed. Yıldız Kuzgun, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s. 209; Demir, *a.g.t.*, s. 32.

5- Girişkenliği uygun bir şekilde kullanabilme: Şiddet ve saldırganlığa başvurmadan kendini ortaya koyabilmedir.⁷⁷

Öğülmüş, çatışmaları herkesin kazançlı çıkacağı biçimde yönlendirebilecek anlayışa sahip olan bireylerin sergilemesi gereken düşünce ve davranışları şu şekilde belirlemiştir:⁷⁸

- 1- İyi niyet,
- 2- Sorunların birden fazla çözümü olduğuna inanma,
- 3- Bir tarafın kazanmasının, diğer tarafın kaybetmesini gerektirmemesi,
- 4- Sorunlara farklı bakış açılarıyla yaklaşma ve başkalarının bakış açılarını öğrenmek için etkin dinleyici olma,
- 5- Güç kullanmaktan kaçınma, durumlar üzerine değil, sorunlar üzerine odaklanma,
- 6- Duyguları dikkate alma.

Crawford ve Bodin ise, çatışma çözme becerilerini, sosyal uyum becerileri, algılama becerileri, duygusal beceriler, iletişim becerileri, yaratıcı düşünme becerileri, eleştirel düşünme becerileri şeklinde altı kategoride belirlemiştir. Bu temel becerilere yönelik yapılan eğitim uygulamaları da çatışma çözenin dört temel ilkesinin etkili kullanılmasını da desteklemektedir.⁷⁹ Çünkü bireyler ancak ilgili becerileri kazandığında hem kendi çatışmalarını daha iyi çözebilmekte hem de başkalarının çatışmalarını çözmelerinde onlara yardımcı olabilmektedirler.⁸⁰

7.1. SOSYAL UYUM BECERİLERİ

Bireyler doğdukları andan itibaren sosyal bir çevre içerisinde yaşamaktadırlar. Bireyler, içinde buldukları bu sosyal çevre sayesinde sosyal gelişimlerini de sürdürmektedirler. Sosyal gelişim içerisinde yer alan sosyal beceriler, bireylerin diğer bireylerle olan etkileşimlerini düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Çünkü

⁷⁷ Michael Martin, Cynthia Waltman, Greenwood, *Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz*, çev. Fatma Zengin, 3. bs., İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2002; Zeliha Uysal, *Çatışma Çözme Eğitim Programının Ortaöğretim Dokuzuncu Sınıf Düzeyindeki Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerilerine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi, 2006, s. 21.

⁷⁸ Öğülmüş, a.g.e., ss. 31-43.

⁷⁹ Crawford, Bodine, a.g.e., s. 11.

⁸⁰ Schrupf, vd., a.g.e., s. 60.

sosyal beceriler, diğ erleriyle iyi geçinebilmek ve iyi ilişkiler kurabilmek, sorunlarla karşılaşmaksızın olumlu etkileşimleri başlatmak ve sürdürmek için gerekli olan davranışlar olarak ifade edilmektedir. Bu becerilerin, günlük ilişkilerde etkin bir şekilde kullanılması da sosyal uyumu meydana getirmektedir.⁸¹

Sosyal uyum, bireyin diğ er bireylerle ilişkilerinde uyumlu olma başarısı gösterme ve çevresi içinde kendi bireyselliğini özgün bir biçimde tanıtabilme çabasını ifade etmektedir. Sosyal uyumdaki başarının bazı ölçütleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Farklı gruplara uyum gösterme: Farklı gruplara uygun biçimde davranan, ilişki kurabilen birey, sosyal açıdan uyumlu bir birey olarak kabul edilmektedir.

- Sosyal tutumlar: Toplumca istenen tutum ve tavırları diğ er insanlara yönelten, sosyal yaşama bu özellikle katılan kişiler sosyal bakımdan uyumlu sayılmaktadırlar.

- Kişisel doyum: Toplumsal ortamda aldığı rolle, kurduğu ilişkiden yeterince doyum sağlayan birey de sosyal bakımdan uyumlu olarak kabul edilmektedir.⁸²

Kişinin kendisi ve sosyal çevresi ile tutarlı, dengeli ve sürdürülebilir bir etkileşim kurabilmesi⁸³ olarak ifade edilen sosyal uyum becerileri, kişiler arası ilişkilerin olumlu seyretmesini sağlayan becerilerden olup çatışma çözme becerileri ile de yakın bir ilişki içerisindedir. Sosyal uyum becerileri, aynı zamanda şu değerleri de içermektedir:

- Şiddetten kaçınmak,
- Merhamet ve empati,
- İnsaf,
- Güven,
- Adalet,
- Hoşgörü,
- Öz saygı,
- Başkalarına saygı,
- Farklılıkları ödüllendirme,

⁸¹ Nilgöl Günindi, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyum Becerileri ile Anne-Babalarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2008, s. 8.

⁸² Yavuzer, *a.g.e.*, s. 275; Banu Akbaş, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 60 Ay ve Üzeri Çocukların Sosyal Uyum Becerileri ile Mizaç Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Aksaray: T.C. Aksaray Üniversitesi, 2016, s. 12.

⁸³ Bülbin Sucuoğlu, İlknur Çiftci, *Sosyal Beceri Öğretimi / Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla*, 5. bs., Ankara: Kök Yayıncılık, 2005, ss. 19-23; Akbaş, *a.g.e.*, s. 20.

- Anlaşmazlıkların kabulü.⁸⁴

7.2. ALGI BECERİLERİ

Duyu organları vasıtasıyla gelen bilgilerin beyinde işlenmesi süreciyle algısal ürünler oluşmaktadır. Bu işleme süreci algılama (perceiving), ortaya çıkan ürün de algı (perception) olarak ifade edilmektedir. Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentisini, geçmiş yaşantısını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katmaktadır. Gelen duyguları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını kuvvetlendirme, arada olan boşlukları doldurma ve beklentilerine göre anlam verme bu aşamada yapılmaktadır. Algılama, geçmiş öğrenme ve deneyimlerimizin etkisiyle şekillenen son derece karmaşık bir süreç olma özelliğine sahiptir.⁸⁵ Çatışma sürecinde de bireyler, çatışmaları algıladıkları şekilde yönlendirmektedirler. Öyleyse algı becerilerinin kazandırılması, geliştirilmesi çatışmanın yapıcı bir şekilde çözülmesi için önem taşımaktadır. Çatışmanın seyrini şekillendiren ilgili algı becerileri şu davranışları içermektedir:

- Durumların, olayların, diğer bireylerin bakış açılarının alınması için empati kurmayı,
- Kişisel korkuların ve varsayımların tanımlanması için öz-değerlendirme yapmayı,
- Alınan kararı bir süreliğine erteleyip serbest fikir değişimini kolaylaştırmayı,
- Görünüşü kurtarmak, öz saygı ve benliğin korunması için çözümleri yeniden şekillendirmek.⁸⁶

Algı becerilerinin bazıları doğuştan gelirken bazıları da sonradan öğrenilen becerilerdir. Bu iki tür algılama becerileri, süreçlerin özelliklerine göre farklı etki gösterebilmektedir. Birey, sonradan öğrendikleri ve deneyimleri yardımıyla da doğuştan gelen bu yeteneklerin gelişmesine katkı sağlamaktadır.⁸⁷

⁸⁴ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 11.

⁸⁵ Cüceloğlu, *a.g.e.*, s. 116.

⁸⁶ Schrupf, vd., *a.g.e.*, s. 57.

⁸⁷ Cüceloğlu, *a.g.e.*, ss. 135, 137.

7.3. DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ

Bireyin bilişsel, davranışsal ve psikolojik tepkilerini düzenlemeye yardımcı olan duygular; düşünce ve davranışa yönelik olarak bireye motivasyon sağlamakla birlikte karar verme, gerekli davranışsal tepkileri gösterme, önemli olayları hatırlamanın yanında konumuzla ilgili olan problem çözme ve kişilerarası etkileşimlerin şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Ancak duygular, işlevsel olarak kullanılmadığında yani uygun zamanda, uygun durumda ve gereken yoğunlukta ifade edilmediğinde insan yaşamını zorlaştırabilmektedir.⁸⁸

Kişiler arasında yaşanan çatışmalarda duygular da işin içine girmektedir. Bir çatışma durumunda öncelikle hissedilen duygular, öfke, üzüntü ve engellenmedir. Bu duygular kontrol edilmediğinde, çatışmalar ya şiddetle biten davranışlara neden olmakta ya da kalıcı olmayan çözümlerle son bulmaktadır.⁸⁹

Bireylerin hissettiği öfke, hayal kırıklığı, korku ve diğer duyguların etkili bir şekilde yönetmelerini ifade eden duygu düzenleme becerilerinde şu ilkeler bulunmaktadır:⁹⁰

- Duyguların etkili iletiminin sağlanması için iyi bir dil öğrenmek,
- Duyguları saldırgan ve tahrik edici olmayacak şekilde ifade etmek.
- Başkalarının duygusal patlamalarına tepki vermemek için öz denetimini kullanma.

7.4. İLETİŞİM BECERİLERİ

Bireylerin bilinçli veya bilinçsiz olarak iletmek istedikleri duygu ve düşüncelerini aktardıkları kişiler arası iletişim süreçlerinde,⁹¹ empati, ben dili,⁹² dinleme ve konuşma davranışları, iletişim becerileri olarak ifade edilmektedir.⁹³

⁸⁸ Şuheda Bozkurt Yükçü, *Bağımsız Anaokullarına Devam Eden Çocukların Duygu Düzenleme ve Sosyal Problem Çözme Becerileri ile Ebeveynlerinin Duygusal Okuryazarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017, s. 6.

⁸⁹ Öğülmüş, a.g.e., s. 53; Demir, a.g.t., s. 34.

⁹⁰ Crawford, Bodine, a.g.e., s. 11.

⁹¹ Yavuzer, a.g.e., s. 9.

⁹² Çiğdem Tapan, *Barış Eğitimi Programı'nın Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006, s. 27.

İletişim becerilerinde yer alan ilkeler şunlardır:⁹⁴

- Etkin dinleme davranışlarını kullanmak,
- Anlaşılabilir konuşmak,
- Duygu yüklü ifadeleri tarafsız, daha az duygusal terimlere dönüştürmek.

İletişim becerilerinde dinleme davranışı, çatışma çözme süreçlerinde bireyleri birbirlerini aktif dinleyerek, söylenenleri özetleyip kontrol etmesi ve yoruma açık olan, çatışmayı açıklayabilecek unsurların detaylandırılmasının istemesini kapsamaktadır. Konuşma davranışları ise etkilemek yerine anlaşılacak için konuşması, kişinin ilgili konunun kendisine olan etkisini açıklaması, bireyin amacını açıkça ifade etmesini ve rahat duyulabilecek şekilde konuşmasını ifade etmektedir.⁹⁵

Çatışma çözme süreçleri içerisinde bireylerin sahip olmaları beklenen beceriler arasında iletişim becerilerine öncelik tanınmaktadır. Çünkü genellikle yaşanan çatışmalar, iletişim becerilerindeki yetersizliklerden dolayı oluşmaktadır. Yine diğer becerilerin geliştirilmesi ve kullanımında da iletişim becerilerinin önemli bir rolü olduğu ifade edilmektedir.⁹⁶

7.5. YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ

Çatışma çözme sürecinde yer alan yaratıcı düşünme becerileri, bireylerin problemleri tanımlama ve karar verme konusunda yenilikçi olmalarını sağlayan davranışları kapsamaktadır. Yaratıcı düşünme becerileri şu ilkeleri kapsamaktadır:⁹⁷

- Çatışmaları çeşitli açılardan düşünmek,
- Çatışma çözme görevinde karşılıklı imkân arayışı içinde olmak,
- Çeşitli seçenekler oluşturmak, detaylandırmak ve geliştirmek için beyin fırtınası yapmak.

“Yaratıcı düşünme becerileri, çatışmaya katılan tarafların çıkarlarını, neler istediklerini soru sorma yoluyla tanımlayarak, neden istediklerini dikkatle araştırarak açığa kavuşturmayı sağlayan becerilerdir. Sorun tanımlama

⁹³ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 11.

⁹⁴ a.yer.

⁹⁵ Schrupf, vd., *a.g.e.*, s. 58.

⁹⁶ Karip, *a.g.e.*, ss. 55-56.

⁹⁷ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 11.

becerisi, sorunu ifade etmeyi, yani sorun çözme işini, her bir tarafın çıkarlarını karşılayabilecek seçenekler araştırmayı içerir.

Beyin fırtınası davranışı, seçeneklerin değerlendirilmesi sürecini, seçeneklerin üretilmesi sürecinden ayırmaktır. Ayrıca başarıya ulaşmada, olası çözümleri hazırlamak ve var olan çözümleri de geliştirmek önemli bir beceridir.”⁹⁸

7.6. ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ

Eleştirel düşünme becerileri, analiz etme, varsayım oluşturma, tahmin etme, strateji oluşturma, karşılaştırma/zıtlık ve değerlendirme davranışlarını kapsar. Eleştirel düşünme becerileri şu ilkeleri içermektedir:⁹⁹

- Mevcut ölçütleri tanımak ve açık hale getirmek,
- Nesnel ölçütleri belirlemek,
- Seçenekleri belirlemek için ölçütleri temel almak,
- Gelecek davranışları planlama.

Kişiler arası çatışmalar kapsamında ise eleştirel düşünme becerileri çatışma durumunu tanıyabilme, çatışma çözümü için uygun bilgileri seçebilme, belirli - belirsiz durumları hesaba katma, konu ile ilgili bilgileri seçme, yöntemini belirleme ve varsayımlarını oluşturma, sonucun geçerliliğini yargılama becerileridir.¹⁰⁰

⁹⁸ Schrumpf, vd., *a.g.e.*, s. 59.

⁹⁹ Crawford, Bodine, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁰⁰ Erkan Şenşekerci, Hülya Kartal, “Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri”, *New World Sciences Academy*, c. 5, sy. 3 (2010), s. 841.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YER ALAN İLGİLİ KUR'AN KISSALARI

1. KUR'AN KISSALARININ MAHİYETİ

Kur'an-ı Kerim, bireylerin her iki dünya saadetini temin etmeyi hedefleyen hidayet ve dinî kurallar (şeriat) kitabı olup, her ayetinde de bu temel hedefi gerçekleştirmeyi ön planda tutmaktadır. Bu hedefini gerçekleştirirken de zaman zaman geçmiş milletler, peygamberler ve bazı önemli tarihi olaylardan kesitler aktarmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in büyük bir bölümünü teşkil eden kıssalar, beşeriyetin özünde, yaratılışında mevcut sosyal ve psikolojik özellikleri de göz önünde tutarak anlatım ve ifadeyi daha cazip kılmakta, muhataplarına daha canlı ve etkili bir üslupla yaklaşarak ilgili amaca ulaşılması noktasında önemli bir destek sağlamaktadır.¹

1.1. “KISSA” VEYA “KASAS” KELİMELERİNİN ANLAMLARI

Kur'an-ı Kerim'de, asıl verilmek istenen ilahî mesajlar ve ondaki temel inceliklerin muhataplarına ulaşması için geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin önemli tarihî tecrübeleri, yaşanmış kesitleri gerçeğe uygun olarak kıssalar yoluyla nakledilmektedir.

Sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi manalara gelen ‘کِيسَة-kıssa’ kelimesi bir kimse veya bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılmasını, hikâye edilmesini ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, ‘کِيسَة-kıssa’ kelimesi geçmezken Arapça ق-ص-ص kökünden gelen, hikâye, hikâye etmek anlamında olan “كاسس-kasas” kelimesi² ve türevleri kullanılmaktadır. Bu kökten türeyen bir başka kelime olan ‘كس - kassa’ fiili de “bir kimsenin izini sürmek, peygamberlerin hikâyelerini anlatmak, haber nakletmek, hakkı, ayeti, rüyayı açıklamak, anlatmak”³ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu

¹ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, Ankara: Otto Yayınları, 2019, ss. 41-42.

² Âl-i İmrân, 3/62; el-A'râf, 7/176; Yusuf, 12/3; el-Kasas, 28/25.

³ en-Nisâ, 4/164; el-En'âm, 6/57, 130; el-A'râf, 7/35,101; Hûd, 11/100, 120; Yûsuf, 12/35; en-Nahl, 16/118; el-Kehf, 18/13,64; Tâ-hâ, 20/99; en-Neml, 27/76; el-Kasas 28/11; el-Mü'min, 40/78.

kelimelerin yanında aynı anlamları taşıyan nebe', enbâ', hadîs kelimeleri de Kur'an-ı Kerim'de kullanılmaktadır.⁴

1.2. KUR'AN KISSALARININ İHTİVA ETTİĞİ KONULAR

Kur'an kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alıyor olsalar da, temelde iyi ve kötünün çatışmasını konu edinmektedir. Onlarla kastedilen hedef, geçmiş hakkında sadece bilgi edinmek değil, bu olaylardan ibret ve öğüt almaktır.⁵

Kur'an kıssalarına, çoğunlukla peygamberler ve onların hak davetleri konu olmuştur. Bu kıssalarda, daveti kabul edenler, etmeyenler ve bunlar arasında geçen mücadelenin seyri ve neticesi muhataplara anlatılır ki aynı hatalara Kur'an-ı Kerim'in muhatapları da düşmesinler, örnek davranışlara sahip olmaya özensinler ki Allah'ın razı olduğu kullar seviyesine çıksınlar.⁶

Toplumunu oluşturan fertler, değişik toplumsal konumlara sahip olmakta ve karakter olarak birbirlerinden farklılık arz etmektedirler. Bu farklılıklar çerçevesinde de her fert Kur'an kıssalarında kendi konumuna ve karakterine uygun bir örneği müşahade edebilmektedir. Bir peygamberin şahsında, kendi konum ve karakterine, yaşadığı olaylara uygun bir örnek bulabilmekte, onu kendisiyle özdeşleştirebilmektedir. Mesela çocuklarını yitiren Hz. Yakup'un sabrını, hastalıklara müptela olan Hz. Eyüp'ün sabrını, dünya nimetlerine ve hükümranlılığına sahip olan Hz. Dâvûd ve Süleyman'ın şükrünü, zalim hükümdara karşı savaşan Hz. Musa'nın mücadelesini, dinden tamamen uzaklaşmış cahil bir toplumda mücadele eden, mücadelesine sıfırdan başlayıp sıkıntı ve problemlerle karşılaştıktan sonra devletini kurarak devlet başkanlığını üstlenen Hz. Muhammed'in (s.a.s.) mücadelesini, sabrını ve şükrünü kendine rehber edinmektedir. Kıssalar daha önce de dikkat çekildiği gibi, iyi insanların duygu, düşünce ve davranışlarını gözler önüne serdiği gibi sapıtanların, makam ve servetleriyle gururlanıp aldananların da durumlarını, duygu ve düşüncelerini de gözler önüne sererek, onların

⁴ İdris Şengül, "Kıssa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020, c. 25, ss. 498-99, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>, (23.03.2021).

⁵ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2013, s. 74.

⁶ Şengül, a.g.e, s. 43.

psikolojik yapılarını anlatmaktadır. Böylelikle Kur'an kıssalarını yakından tanıyan bireyler, insanı da yakından tanıma fırsatı bulabilmektedirler.⁷

2. KUR'AN KISSALARININ AMAÇLARI

Gerçek olaylar, bireylere gerçekçi bir bakış açısının kazandırılmasında, ılımlı bir şahsiyetin oluşturulmasında, hayali olaylardan daha çok etkilidir. Kur'an'ın hedefi de inananlarına ılımlı ve gerçekçi bir bakış açısı kazandırmak ve bireyleri böyle bir yaşam tarzı doğrultusunda eğitmektir.⁸ Bu hedeflere paralel olarak kıssalar da, Kur'an'ın gerçekleştirmek istediği birçok amacı destekleme noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kıssaların amaçları arasında vahiy ve peygamberliğin ispatı, ilahi dinlerin tamamının Allah tarafından gönderildiğinin kanıtlanması, bütün dinlerin ana ilkelerinin aynı olduğunun açıklanması, peygamberlerin dine davette kullandıkları vasıtaların bütünlük gösterdiğinin belirtilmesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) teselli edilip gönlünün pekiştirilmesi, insanlara dersler, öğütler ve ibretler verilmesi gibi birçok husus sayılabilmektedir.⁹ Genelde Kur'an'ın, özelde de kıssaların temel amaçları arasında yer verilen bu ifadeleri, kıssaların birincil (asıl) amaçları, ikincil (tali) amaçları şeklinde iki kategoride incelemek de mümkündür.

2.1. BİRİNCİL (ASIL) AMAÇLAR

Kur'an'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlara paralel olarak kıssaların da gerçekleştirmeyi hedeflediği birincil (asıl) amaçları şu şekildedir:

- İman esaslarını ispat edip açıklamak,
- Hz. Peygamber (s.a.v.) ve bütün müminlere teselli verip gönüllerini pekiştirmek,
- Her devirdeki peygamberlerin ve tebliğ ettikleri dinlerin birliğini açıklamak,
- İnsanoğlunu şeytana karşı uyararak şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰

⁷ Şimşek, a.g.e., ss. 126-27.

⁸ a.g.e., s. 56.

⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an Kıssalarına Psikolojik Yaklaşım*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 11.

¹⁰ Şengül, a.g.e., s. 248-271.

2.2. İKİNCİL (TALİ) AMAÇLAR

Yapılan çalışmalar neticesinde, kıssalarla gerçekleştirilmesi beklenen birincil amaçların yanında, ikincil amaçların da yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu amaçlar:

- Eğitim ve terbiye metodu geliştirmek,
- Kıssalarla bazı ilmî gelişmelere işaret etmek ve insanlığı bu yönde teşvik etmektir.¹¹

3. KUR'AN KISSALARININ ÖNEMİ

Kıssalar, birer eski hikâye/öykü olmanın çok ötesinde, kendilerini dinleyenlere hem olayları hem de olaylar içinde belirginleşen dünyayı daha farklı algılamaları ve uygun davranışlar sergilemeleri noktasında sorumluluk yükleyip yaşamlarını sürdürmelerini sağlayarak güncelliğini devam ettiren olaylar bütünü haline gelmektedirler.¹² Bu nedenle gerek bireysel anlamda gerekse toplumsal anlamda bireylerin yaşantılarında büyük bir önem teşkil etmektedir. Çünkü kıssalar, verdikleri mesajlarla bireylerin iç dünyalarına hitap ederek bireyin iç muhakeme ve öz düzenleme yapmasına imkân tanımakta, toplumsal anlamda ise toplumun fertlerini ortak değerler, inançlar, algılar çerçevesinde birleştirmekte ve böylece de Allah Teâlâ'nın kullarından istediği, beklediği yaşam şeklinin yerleşmesiyle din eğitiminin hedeflerinin gerçekleşmesine vesile olmaktadır.

3.1.DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ

“Kıssa ile eğitim” ya da “örnek olay incelemesi”, eğitim-öğretim süreçleri içerisinde uygulanan son derece etkili ve kullanışlı bir yöntemdir. Çünkü kıssalar insanla beraber var olan, bireylerin içerisinde yansımalarını buldukları edebî bir türdür.¹³ Aynı zamanda hikâyeler, en etkili anlatım biçimleri olması yönüyle en zor konuların kolayca anlatılması, hatırdaki kalacak bir etki yaratmasına yardımcı olmaktadır.

¹¹ a.g.e, s. 274-288.

¹² Tatar, “Kur’ân’da Kıssaların Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar”, ss. 104-5.

¹³ Ahmet Atım, *Hz. Mûsâ Kıssalarının Din Eğitimi Açısından Değeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2010, s. 9.

Günümüz eğitim-öğretim yöntemleri arasında “örnek olay incelemesi” olarak bilinen,¹⁴ Kur’an-ı Kerim’de yer alan, kıssa terimiyle ifade edilen, tarihteki önemli olayları içeren bu hikâyeler insanlığın menşei, kaderi ile ilgili zor sorulara cevap vermekte, iyi doğru, güzel, helal vb. değerlerin ilk insandan beri var olduğunu göstermektedir. Yaratılışı ve fitrî duyguları nedeniyle eğitime muhtaç bir varlık olduğundan dolayı insan, Kur’an-ı Kerim’de başıboş bırakılmamış, bütün özellikleri, psikolojik ve sosyolojik yönleri göz önünde tutularak bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde bireylerin eğitimi gerçekleştirilmektedir. Nitekim Kur’an kıssaları, muhatabına imanı, imana dayalı Kur’an terbiyesini, var olan meleke ve duygularını olumlu yönde, farkında olmadan yerleştirme ve kökleştirme noktasında en uygun din eğitimi metotlarından biri olarak ifade edilmektedir.¹⁵

İslâm esaslarının anlaşılması ve hayata uygulanmasında Kur’an-ı Kerim’deki kıssalar önemli bir rol oynamaktadır. Hikâyeler diliyle Kur’an’ın muhtevasındaki manalar, bizzat yaşanmış olaylar olarak gözler önüne serilir ve nesilden nesle aktarılır. Kıssalar vesilesiyle bireylerde, din eğitimi ve öğretiminin önemli bir hususu olan din dilinin gelişmesine katkı sağlanmakta, böylelikle de bilgilerin aktarılması ve dinin doğru anlaşılması noktasında destek olunmaktadır. Aynı şekilde kıssalarda yer alan olaylar vesilesiyle bireylerin kıssalarda geçen kişilerin bakış açılarını almaları sağlanarak bireylerde dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi desteklenmektedir.¹⁶ Çünkü bireyler duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını inançlarıyla ilişkilendirerek belirlemektedir.¹⁷ Bu noktada da Kur’an kıssalarıyla sunulan somut örnekler, bireylerin dolaylı yoldan tecrübe kazanmasına, tutum ve davranışlarını kıssalarda geçen olaylar / karakterler çerçevesinde oluşturmasına imkân tanımaktadır.¹⁸

3.2. BİREYSEL EĞİTİM AÇISINDAN ÖNEMİ

İnananların kendilerine örnek alacakları kişiler, hiç şüphesiz peygamberler ve onlara tabi olanlardır. O halde onların mücadelelerini, hayata bakış açılarını, meseleler

¹⁴ a.yer.

¹⁵ Şengül, *a.g.e.*, ss. 274-77.

¹⁶ Adem Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13 (2004), ss. 55-58.

¹⁷ Fikret Gedikli, “Kur’ân Kıssalarında Anlatılan Kritik Durumlara İlişkin Davranış Biçimleri”, *Marife*, c. 11, sy. 3 (2011), s. 11.

¹⁸ *a.g.e.*, ss. 19-20.

karşısında takındıkları tavırları öğrenmeleri bireyin eğitimi ve gelişimi için önemli bir yere sahiptir.¹⁹

Allah Teâlâ, önceki peygamberlerin kıssalarına Kur'an-ı Kerim'de yer vererek onların da yaşantılarında karşılaştığı problemlerin benzerleriyle karşılaştıklarını anlatmakta, özelde peygamberine genelde ise tüm müminlere teselli vermekte ve azmini güçlendirmektedir. Bu durum ayet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir:

*“Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor.”*²⁰

İlgili ayette de yer aldığı üzere kıssalar vesilesiyle insanlar, geçmiş olaylardan haberdar olmakta, ahlaki erdemler insanlara canlı ve etkili bir şekilde telkin edilmekte, müşriklerin verdikleri sıkıntılar karşısında Hz. Peygamber ve diğer müminler teselli edilmekte, böylelikle de onların inanç ve sebatları kuvvetlendirilmektedir. Kıssalar, içerdikleri ahlaki ilkelerin farklı boyutlarına vurgu yapılması için farklı sûrelerde tekrarlanmakta ve her defasında bu ahlaki ilkelerden bir kısmı ön planda tutulmaktadır.²¹

Kıssalarda yer verilen ahlaki ilkeler, bireylerin kendi iç dünyasındaki duygu ve düşünceleri sonucunda ortaya koyduğu davranışları kapsıyorsa bireysel ahlak olarak nitelendirilmektedir. Bireysel ahlakta ise daha çok kişinin Rabbine karşı olan davranış ve sorumlulukları yer almaktadır. Bu noktada Kur'an kıssalarında ön plana çıkan ahlaki ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- İman ve ihlas,
- Küfür, zulüm, şirk, nifak ve riya,
- Tezkiye
- Takva ve huşu
- Hamd, hikmet ve şükür
- Dua

¹⁹ Şimşek, a.g.e., s. 65.

²⁰ Hûd, 11/120.

²¹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, c. 3, s. 208.

- Tefekkür ve zikir
- Tevekkül
- Tевbe ve istiğfar.²²

Tüm bu ahlaki ilkeler göz önünde tutulduğunda, bireyler, kıssalar yoluyla peygamberlerin Allah Teâlâ'ya karşı sergiledikleri tutum ve davranışlar hakkında bilgi sahibi olmakta, kendileri de yaşantılarında bu tutum ve davranışları sergilemeye çalışmaktadırlar.

Bu noktada Hz. Peygamber (s.a.v.) bazen dualarını kendinden önceki peygamberlerin yaptıkları dualar gibi yapmış, çevresine de öğretmiştir. Nitekim cuma günü yapılan duaların daha faziletli olduğu önceki peygamberlerce de bilinen bir durumdur.²³ Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'ye bir dua öğreteceğini ve onu da duaların kabul olduğu Cuma gecesinin son üçte birinde kalkmaya gücü yetiyorsa o vakitlerde yapmasını tavsiye etmişti. Hz. Ali'ye yapmasını tavsiye ettiği duayı, “Benim kardeşim Yakub çocuklarına “*Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim*”²⁴ demişti ki, bununla Cuma gecesinde istiğfar edeceğini kastetmişti.”²⁵ şeklinde buyurarak öğretmiştir.

3.3. TOPLUMSAL EĞİTİM AÇISINDAN ÖNEMİ

Bireylerin sergiledikleri davranışların, en az iki kişiyi etkilemesi, davranışların toplumsal bir boyut kazanmasını ifade etmektedir. Bu davranışlar da direkt olarak toplumsal ahlak alanına girmekte, toplumun genelinin sahip olduğu dünya görüşü de ilgili ahlak ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir.²⁶ Kur'an kıssaları ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, kıssalarda işlenen, toplumsal ahlak alanına giren davranış ve tutumlar şu şekilde sıralanmaktadır:²⁷

- Doğruluk
- Sorumluluk

²²Fatma Yılmaz Abacı, *Kur'an Kıssalarının Ahlaki Boyutu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010, ss. 39-79.

²³Muslim, Cum'a, 13; Mehmet Emin Özağar vd., *Hadislerle İslâm*, 3. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, c. 2, s. 43.

²⁴Yûsuf, 12/98.

²⁵M. Yusuf Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, çev. Ali Arslan, İstanbul: Kitaphane, 2019, c. 4, s. 215.

²⁶Abacı, a.g.t., s. 39.

²⁷a.g.t., ss. 90-175.

- Sabır
- Şecaat
- Af ve Merhamet
- Cömertlik
- İffet ve haya
- İyiliği emredip kötülükten uzak durmak
- Tevazu
- Mutluluk
- Taassup
- Hayvanları sevmek

Kıssalarda yer alan bu ahlak ilkelerini bireyler kendi yaşantılarında temel alabilmekte, çevresiyle olan ilişkilerini bu ahlak ilkeleri çerçevesinde düzenleyebilmektedir. Buhârî'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber de (s.a.v.) yaşadığı bir olay karşısında, kıssalardan kendi yaşantısıyla özdeşleştirdiği bir peygamber davranışını örnek almış, ilgili peygamberin tutumunu sergilemiştir.²⁸ İlgili hadise göre;

Hz. Peygamber (s.a.v.), bir defasında ganimetleri taksim ettikten sonra ensardan biri (itiraz ederek): *“Allah’a yemin ederim ki bu, Allah’ın rızası gözetilmeyen bir dağıtımdır.”* dedi. Adamın bu sözünü işiten Hz. Peygamber’in (s.a.v.) rengi değişti ve kızdı, sonra şöyle buyurdu:

*“Allah ve Resulü adalet etmezse kim eder? Allah Musa’ya rahmet etsin, O, bundan daha ağır sözlerle eleştirildi de sabretti.”*²⁹

Yine aynı şekilde ifk hadisesinde Hz. Âişe (r.a.), hakkında yapılan iftira karşısındaki çaresizliğini, kendi çaresizliğiyle özdeşleştirdiği kıssadan esinlenerek;

“Ancak Yusuf’un babasının dediği gibi:

*...Artık bana düşen güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise Allah’tır.”*³⁰ şeklinde ifade etmiş, kendisinin üzülmüne,

²⁸ Şimşek, a.g.e., s. 68.

²⁹Buhârî, Farzu’l-humus, 19; Muslim, Zekat, 140; Özafşar vd., a.g.e., c. 3, s. 209.

³⁰ Yûsuf, 12/18.

sorunlar yaşamasına sebebiyet veren kişilere ve durumlara karşı da Hz. Yakub'un (a.s.) tutumunu benimseyerek davranışlarını yönlendirmiştir.³¹

4. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ KISSALAR

4.1.HÂBİL İLE KÂBİL ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMA

Hz. Âdem ve Havva'nın ilk çocukları olan Kâbil, çiftçilikle uğraşmakta; ikinci çocukları Hâbil ise koyun çobanlığı yapmaktadır.³² Rivayete göre Âdem'in iki oğlu arasında çıkan bir ihtilaf üzerine babaları her ikisinin de Allah'a kurban sunmalarını, kimin kurbanı kabul edilirse de onun haklı olacağını söylemiştir. Sunulan kurbanlardan Hâbil'inki kabul edilince Kâbil bu durumu içine sindirememiş, kardeşine karşı olan kıskançlık duyguları kabarmış, ona karşı tavır almış ve harekete geçmiştir.³³ İnsanların yeryüzünde Hâbil'in daha üstün olduğu düşüncesine sahip olmalarından endişe etmiş ve kardeşiyle arasında rekabet etme, menfaat, bencillik, önde olma tutkusu gibi kıskançlıktan kaynaklı bir çatışma meydana gelmiştir.³⁴ Kâbil, içinde bulunduğu ruh halinin de etkisiyle saldırganlık dürtüsüne engel olamamış ve Hâbil'e onu öldüreceğini söylemiştir. Hâbil ise kardeşinin kendisine kötü niyetle yaklaşacağını bildiği halde Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini,³⁵ planladığı fiilin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin fiilin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş ve kardeşini bu şekilde uyararak büyük bir günahtan sakındırmak istemiştir. Fakat Kâbil, kardeşine olan kıskançlık duygusuna yenik düşmüş, nefesine uyararak korkunç bir fiil

³¹ Muhammed Ahmed Cadelmevla vd., *Kasasu'l Kurân*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009, ss. 391-92.

³² Ömer Faruk Harman, "Hâbil ve Kâbil", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. 14, s. 376.

³³ el-Mâide, 5/27; İbn Kesîr, *Teşîru'l-Kur'âni'l-A'zîm*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Savaş Kocabaş, İstanbul: Polen Yayınları, 2012, c. 2, s. 45.

³⁴ el-Mâide, 5/27; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları, 2019, c. 6, s. 88; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, 1. bs., İstanbul: Erkam Yayınları, 2005, c. 2, s. 79; Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân Kıssalarına Psikolojik Yaklaşım*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 111.

³⁵ el-Mâide, 5/28; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018, s. 119.

işlemiş ve kardeşini öldürmüştür. Ardından her ne kadar pişman olsa da hüsrana uğrayanlardan olmuştur.³⁶

4.2. HZ. NÛH'UN KAVMI İLE YAŞADIĞI TARTIŞMA

Allah Teâlâ, Hz. Nûh'a da kendilerine azap gelmeden önce³⁷ Allah'tan başkasına iman etmemeleri,³⁸ yalnızca Allah'a ibadet etmeleri, günahattan sakınmaları,³⁹ noktasında kavmini uyarmasını emretmiştir. Ülü'l-azm (büyük)⁴⁰ peygamberlerden olan Hz. Nûh'un, muhsin⁴¹ güzel ve açık konuşan, zeki, yumuşak huylu,⁴² tartışmaya karşı sabır gösteren, düşüncelerini delillerle ifade edebilen, muhatabını ikna edebilen bir karaktere sahip olduğu rivayetlerde anlatılmaktadır. Hz. Nûh, kavminin içinde dokuz yüz elli sene kalmış, kaldığı süre boyunca da kavminin eziyetlerine sabretmiş, alaylarına göğüs germiş,⁴³ onlara karşı çok yumuşak davranarak hoş sözler söylemiştir. İman etmeleri hususunda da inancını zayıflatmadan, kalbine umutsuzluk düşürmeden onları gece gündüz, gizli açık şekilde hakka çağırmıştır.⁴⁴ Kavmiyle Allah'a iman noktasında çok kez tartışıp mücadele etmesine rağmen kavmi yine de ona inanmamış,⁴⁵ kendisini yalancılıkla itham edip,⁴⁶ taşlamakla tehdit etmişlerdir.⁴⁷ O ise kavmine dönüp yaptığı davet ve öğütlerden hoşlanmadıkları takdirde aralarında yaptıkları istişare ile bir karara varmalarını söylemiş, buna karşılık da kendisinin yalnızca Allah'a dayanıp güvendiğini ifade etmiştir.⁴⁸

İnkârcı kavmi arasında oğlunun da bulunduğu Hz. Nûh, babasıyla beraber olup doğru yola ulaşması için binmesini istediği gemiye oğlunu "Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma" diyerek şefkat ve merhametli bir şekilde davet etmiştir. Oğlunun, bu daveti geri çevirmesi üzerine de Hz. Nûh "Bugün Allah'ın

³⁶ el-Mâide, 5/29-30; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 2, ss. 255-56.

³⁷ Nûh, 71/1.

³⁸ Hûd, 11/25.

³⁹ el-Â'râf, 7/59, 63.

⁴⁰ el-Ahzâb, 33/7; Muhammed Aruçi, "Ülü'l-Azm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, c. 42, ss. 294-95.

⁴¹ el-En'âm, 6/84.

⁴² Kurtubî, *a.g.e.*, c. 9, s. 42; Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 21.

⁴³ el-Ankebût, 29/14; Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 22.

⁴⁴ Nûh, 71/5-10; Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁵ Hûd, 11/32.

⁴⁶ Hac, 22/42; el-Kamer, 54 / 9.

⁴⁷ Eş-Şu'arâ, 26/116.

⁴⁸ Yunus, 10/71; Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 227.

hükümünden yalnızca onun esirgedikleri kurtulacaktır.”⁴⁹ şeklinde cevap vermiştir. Yaşadıklarının üzerine bir çıkış yolu bulamayan Hz. Nûh, rabbine yönelmiş ve “Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!”⁵⁰ diyerek yalvarmıştır.

4.3. HZ. HÛD’UN KAVMIYLE YAŞADIĞI TARTIŞMA

Allah Teâlâ, Hz. Hûd’u Âd kavmini uyarması için bir elçi olarak göndermiştir. Çünkü Âd, Allah’a karşı gelmiş, putları kendilerine ilah edinmiş, güçlerini zalim zorbalara gibi kullanarak yoldan sapmış,⁵¹ güçleriyle övünerek büyüklenen⁵² bir kavme dönüşmüşler. Hz. Hûd, onların içinde soyca en üstünü, ahlakça en güzeli, akılcı en sağlamı ve yüce gönüllüsü olduğundan Allah Teâlâ da onu mesajını güvenle iletmesi ve sahip çıkması için seçmişti.⁵³

Hz. Hûd da Allah’tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah’a kulluk etmeleri, Allah’ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah’tan bağışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalışmıştı.⁵⁴ Fakat kavminin, putları ilah edinmeleri hususunda tartışmayı sürdürüp, inanmamakta ısrarcı olarak inkârda direnmesi üzerine Hz. Hûd, kendisinin yalnızca Allah’ın buyruklarını iletmekle görevlendirildiğini bildirmiş⁵⁵ ve bu görevini bazen teşvik bazen de inzar yoluyla⁵⁶ yerine getirip, elinden geleni yaptıktan sonra Allah’a güvenip, bekleyeceğini⁵⁷ ifade ederek rabbinin yolundan ilerlemiştir.⁵⁸

4.4. HZ. SÂLİH’İN KAVMIYLE YAŞADIĞI TARTIŞMA

Hz. Sâlih, Allah’tan aldığı emirle, Semûd Kavmi’ne Allah’a kulluk etmeleri, ondan mağfîret istemeleri, tövbe etmeleri hususunda öğütler vermiş, çeşitli sorular

⁴⁹ Hûd, 11 / 42-43; a.g.e., s. 238.

⁵⁰ el-Kamer, 54 / 10.

⁵¹ eş-Şu‘arâ, 26 / 123-130; Karaman vd., *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 393.

⁵² el-Fussilet, 41/15.

⁵³ Hûd, 11/50; el-A‘râf, 7/65; Cadelmevla vd., *a.g.e.*, ss. 29-34.

⁵⁴ el-Â‘râf, 7/65-69; Hûd, 11/51; eş-Şu‘arâ, 26/130, 131.

⁵⁵ el-Ahkâf, 46/23.

⁵⁶ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. 8, s. 118.

⁵⁷ el-Â‘râf, 7/71.

⁵⁸ Hûd, 11/56.

yönelterek onları Allah'a inanmaya ikna etmeye çalışmıştır.⁵⁹ Hz. Sâlih de diğer peygamberler gibi kavmine verilen nimetleri hatırlatıp, onları inanmaya teşvik ederken azapla ilgili de uyarmayı ihmal etmemiştir.⁶⁰ Kavmi, Hz. Sâlih'i aralarındaki keskin zekâlı, doğru görüşlü, hayırlı, dürüst, zor zamanlarda ve karışık problemler karşısında isabetli görüşleri olan birisi olarak tanırken, verdiği öğütler karşısında şaşkınlıkla beraber ona inanmayı tercih etmemiş,⁶¹ onu yalancılıkla suçlamışlardır.⁶² Hz. Sâlih ise kavmine aklî ve naklî bir takım deliller getirerek onları inanmaya davet etmiş, eğer onlara uyup Allah'a karşı asi olursa zararının artacağına vurgu yapmış, Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır.⁶³ Nitekim Semûd kavmi de diğer inkarcı kavimler gibi sınırları aşmanın bir sonucu olarak azaba uğramış, Hz. Sâlih ve beraberindekiler de Allah'tan gelen bir rahmetle kurtarılmıştır.⁶⁴

4.5. HZ. İBRÂHİM'İN ÇEVRESİNDEKİ İNSANLARI DİNE DAVET ETMESİ VE YAŞADIKLARI

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'in duyarlı, yumuşak huylu,⁶⁵ muhsin,⁶⁶ iyilik rehberi ve tevhid önderi biri olduğu, Allah'ın nimetlerine şükredip seçkin kullarından olduğu, doğru yola yöneltmiş bir peygamber olup kendisine dünyada iyilik verildiği, âhirette de salihlerden olacağı ifade edilmiştir.⁶⁷ Ülü'l-Azm peygamberleri arasında da zikredilen Hz. İbrâhim'e,⁶⁸ bu nimetlerin yanında doğru düşünme becerisinin de verilmesiyle fikrî olgunluğa, sağduyu ve fitrî akla sahip olduğu ifade edilmektedir.⁶⁹

Hz. İbrâhim kendisine verilen bu beceriler sayesinde, babasını dine davet ederken mabutlarını aşağılamak ve ilahlarını tahkir etmek suretiyle tepki çekerek işe başlamamıştır. Çünkü bu durumun, babasının ondan nefret etmesine, ona karşı kulaklarını tıkamasına, onu asilik ve hakkı inkâr etmekle suçlamasına sebebiyet

⁵⁹ Hûd, 11/61-63.

⁶⁰ el-A'râf, 7/74

⁶¹ Hûd, 11/62; Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 37.

⁶² eş-Şuarâ, 26/141; Sâd, 38/12.

⁶³ Hûd, 11/63-65; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 183.

⁶⁴ Hûd, 11/66, 67.

⁶⁵ et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

⁶⁶ el-En'âm, 6/84.

⁶⁷ en-Nahl, 16/120-123.

⁶⁸ el-Ahzâb, 33/7; Aruçi, *a.g.e.*, s. 294.

⁶⁹ el-Enbiyâ, 21/51.

verebileceğini düşünmüştür. Babasıyla olan iletişimine öncelikle görmediği, işitmediği herhangi bir fayda sağlamadığı halde neden putlara taptığını en güzel tarzda konuşarak, nazikçe ve edepli bir şekilde sorarak başlamıştır.⁷⁰ Babasına “*Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma*” diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir. Babası Azer ise bu durumdan vazgeçemediği halde onu taşlamakla tehdit etmiş ve uzun bir süre de gözüne gözükmemesini söylemiştir. Hz. İbrâhim ise babasına “*Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütüfkârdır.*”⁷¹ diyerek durumu rabbine niyaz edeceğini ve ondan uzaklaşacağını bildirmiştir.

Hz. İbrâhim, çevresindeki insanlardan aldığı tepkiler neticesinde Harran’a gitmiş ve oradaki insanlara ilahi buyruğu iletmeye karar vermiştir. Harran’daki insanların da inanç noktasında sapkınlıklar içerisinde olduğunu görünce yaptıkları hataları göstermek, inançlarını düzeltmek için akıl ve ispat yoluyla, inandıkları varlıklarla ilgili zihinlerinde birtakım soru işaretleri oluşturmak istemiştir.⁷² Hz. İbrâhim, kavmine tanrılarıyla ilgili zihinlerinde oluşturmak istediği sorgulama sürecine onları hakir görerek, itibarsızlaştırarak başlamak yerine Allah’ı bulma arayışı içinde olan bir insan gibi yaklaşmayı tercih etmiştir. Olaylara öncelikle kavminin bakış açısından yaklaşıp, onların sahip olduğu yanlış inançlardan yola çıkarak doğru olan Allah inancına ulaştı.⁷³ Kavmi ise Allah hakkında getirdiği delillerini çürütmek ve delil getirmesini engellemek isteyerek onunla tartışmaya girmiştir.⁷⁴ Hz. İbrâhim, kavminin bu tutumu karşısında yapmış olduğu gözlemlerle ulaştığı düşünceleri vesilesiyle kendi inancını savunmuş, yalnızca Allah’tan korktuğunu vurgulayarak onları hak ve batıl olan inançlar karşısında düşünmeye yönlendirmiştir.⁷⁵

⁷⁰ Hûd, 11/75; el-Enbiyâ, 21/51.

⁷¹ Meryem, 19/42-48; Karaman vd., *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 324.

⁷² Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 59.

⁷³ el-En’âm, 6/75-79.

⁷⁴ el-En’âm, 6/80; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât*, çev. Mustafa Yıldız, 6. bs., İstanbul: Çıra Yayınları, 2020, s. 247.

⁷⁵ el-En’âm, 6/81-83.

4.6. HZ. YÛSUF'UN KARDEŞLERİ TARAFINDAN KISKANILMASI

Hiz. Yûsuf, doğru yola iletilmiş,⁷⁶ güçlü bir muhakeme yeteneğine ve ilime sahip olan,⁷⁷ kendisine peygamberlikle birlikte dinî ve dünyevî nimetlerin de verildiği, Allah'ın seçkin,⁷⁸ ihlaslı⁷⁹ ve muhsin⁸⁰ kullarındandır. Bir gün babasına, rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayı kendisine secde ederken gördüğünü söyleyince, babası ona Allah'ın kendisini seçeceğini, kendisine yorumlama becerisi vereceğini, tıpkı önceki atalarında olduğu gibi kendisinin soyunda da nimetini (peygamberliğini)⁸¹ tamamlayacağını söylemiştir.⁸²

Hiz. Yakub, Hiz. Yûsuf'a ve öz kardeşi Bünyâmin'e⁸³ karşı duyduğu özel ilgi ve sevginin, diğer çocuklarının kıskançlık duymalarına sebebiyet verdiğinin farkındadır ve şeytanın hilelerinden korunmak için rüyasını kardeşlerine anlatmaması noktasında onu uyarmıştır.⁸⁴ Babaları, her ne kadar bu durumu saklamaya, hepsini aynı şekilde sevmeye çalışsa da bu durum kardeşlerinin gözünden kaçmamış ve nihayetinde kıskançlık duyguları onların içine işlemiştir. Kinlenmeleri, kardeşlik, şefkat ve merhamet duygularını kaybetmeleri neticesinde kardeşleri, Hiz. Yûsuf'u birçok kervanın uğradığı bir kuyuya atmak üzere anlaşmış⁸⁵ ve onu da beraberlerinde kırlara götürdükten sonra planlarını uygulamışlardır. Babalarına da kendisini bir kurdun yediğini söyleyip, gömleğinin üzerinde uydurma bir kan göstererek yalanlarına inandırmak istemişlerdir.⁸⁶ Hiz. Yakub ise yaşadığı olay karşısında, onlara inanmamış ve sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek⁸⁷ hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir.⁸⁸

⁷⁶ El-En'âm, 6/84.

⁷⁷ Yûsuf, 12/22.

⁷⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 216.

⁷⁹ Yûsuf, 12/24.

⁸⁰ el-En'âm, 6/84.

⁸¹ Celâleddin el-Mahallî, Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Kahire, t.y., s. 235.

⁸² Yûsuf, 12/6.

⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 218.

⁸⁴ Yûsuf, 12/4-5.

⁸⁵ Yûsuf, 12/8-10.

⁸⁶ Yûsuf, 12/11-17.

⁸⁷ Yûsuf, 12/18.

⁸⁸ Yûsuf, 12/86.

Babası evladını kaybetmiş olmanın verdiği hüznün ile yaşamını devam ettirirken Hz. Yûsuf, yüce Allah'ın yardımı ve himayesinde birçok tehlikeden kurtularak bir kervan vesilesiyle kuyudan çıkıp, Mısır'ın ileri gelen devlet adamlarından birinin evine köle olarak yerleşmiştir. Böylelikle Hz. Yûsuf, devlet yönetimiyle ilgili bilgisini geliştirmiş⁸⁹ ve nihayetinde Mısır'a aziz olmuştur. Kendisinin Mısır azizliği döneminde yaşanan kıtlık, onu kardeşleriyle tekrardan karşılaştırmıştır.⁹⁰ Kardeşleri Hz. Yûsuf'un huzuruna geldiklerinde onu tanımamalarına rağmen, Hz. Yûsuf kardeşlerini tanımıştır. Ailesiyle tekrardan kavuşmak isteyen Hz. Yûsuf, öz kardeşini yanına almış, diğer kardeşlerinin eşyaları arasına bir su kabı koydurup tekrardan saraya geri gelmelerini sağlayarak onlar üzerinden bir plan uygulamıştır. Plan sonunda kardeşleriyle yüzleşen Hz. Yûsuf, tüm yaşadıklarına rağmen kardeşlerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamış, bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek⁹¹ onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir.⁹²

4.7. HZ. MÛSÂ'NİN FİRAVUN VE KAVMIYLA YAŞADIKLARI

Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine hikmet ve ilim verdiği,⁹³ kendisini birçok imtihanlara tabi tuttuğu,⁹⁴ muhsin⁹⁵ ve ülü'l-azm peygamberlerden bir tanesidir.⁹⁶ Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'yı seçip kendisi için yetiştirmiş,⁹⁷ birtakım mucizelerini gösterip Allah'a kulluk etmesi noktasında uyarmak için Firavun'a gitmesini ve hak olan dini tebliğ etmesini buyurmuştur. Çünkü Firavun kendisini tanrı ilan ederek,⁹⁸ halk arasında ayrımcılık yapıp toplumu gruplara ayırmış, gruplardan birinin erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını yaşatıp onları güçsüz düşürerek huzur ve güveni bozmuş,⁹⁹ yeryüzünde kibirlenerek zulümde ileri gitmiş, sınırlarını aşmıştır.¹⁰⁰

⁸⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 224.

⁹⁰ Yûsuf, 12/56, 58

⁹¹ Yûsuf, 12/92.

⁹² Yûsuf, 12/93.

⁹³ el-Kasas, 28/14.

⁹⁴ Tâ-hâ, 20/40.

⁹⁵ el-En'âm, 6/84.

⁹⁶ el-Ahzâb, 33/7.

⁹⁷ Tâ-hâ, 20/40.

⁹⁸ eş-Şuarâ, 26/23; el-Kasas, 28/38.

⁹⁹ el-Kasas, 28/4.

¹⁰⁰ el-Kasas, 28/39; en-Nâzi'ât, 79/17.

Hz. Mûsâ ise Allah'tan aldığı bu emir karşısında kendisini doğru ifade edememekten korkmuş, sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için rabbine dua edip yardım talebinde bulunmuştur. Hatta bunun için kardeşi Hârûn'u yardımcı olarak yanında görmek isteyince Allah da onun bu dileğini kabul ederek bir kere daha kendisine lütufta bulunmuştur.¹⁰¹

Allah Teâlâ tebliğ için iki kardeşi görevlendirdiğinde, sınırları aşmasına rağmen yine de Firavun'a yumuşak bir üslupla yaklaşmalarını buyurmuştur. Çünkü onların yumuşak bir şekilde Firavun'a hitap etmeleri, belki aklını başına almasına veya içine bir korku düşmesine vesile olabileceğini bildirmiştir.¹⁰²

Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa¹⁰³ da Firavun ve kavminden bazıları, mücadele etmek üzere onlardan yüz çevirmiş, yaptıklarını gülünç bulmuş ve onları yalancılıkla itham etmişlerdir.¹⁰⁴

Hz. Mûsâ ise yaşadıkları tüm bu zorluklar karşısında yine de rabbinin kendisiyle olduğuna inanmış ve yalnızca rabbine tevekkül etmiştir.¹⁰⁵ Öyle ki Hz. Mûsâ'nın bu durumuna şahit olan, tavsiyelerine kulak veren kavmindeki bazı insanlar da, inandıktan sonra tıpkı onun gibi Allah'a gerçekten teslim olup, yalnızca ona güvenip dayanmışlardır.¹⁰⁶

4.8. DAVACILAR VE HZ. DÂVÛD'UN ARABULUCULUĞU

Hz. Dâvûd, Allah'ın kendisine lütufta bulunduğu¹⁰⁷ hükümlerlik verdiği, dilediği şeyleri öğrettiği,¹⁰⁸ kendisini doğru yola ilettiği, muhsin bir peygamberdir.¹⁰⁹ Kendisine verilen lütuflar arasında ifade edilen hikmet ve anlaşmazlıkları çözümleyen güzel

¹⁰¹ Tâ-hâ, 20/13-37.

¹⁰² Tâ-hâ, 20/42-45.

¹⁰³ Tâ-hâ, 20/50-55; el-Kasas, 28/36; eş-Şuârâ, 26/23-48; en-Nâzi'ât, 79/20.

¹⁰⁴ Tâ-hâ, 20/56; ez-Zuhuf, 43/46; en-Nâzi'ât, 79/21-22.

¹⁰⁵ Eş-Şu'arâ, 26/62.

¹⁰⁶ Yûnus, 10/84-85.

¹⁰⁷ Sebe, 34/10.

¹⁰⁸ el-Bakara, 2/251.

¹⁰⁹ el-En'âm, 6/84.

konusması,¹¹⁰ Hz. Dâvûd'un insanların aralarındaki sorunları çözmesi için başvurdukları birisi olmasına da vesile olmuştur.

Bir gün, birinin diğerini haksızlık etmekle suçladığı iki ortak, doğruluktan sapmayarak davaları için aralarında adil bir hüküm vermesi, kendilerine doğru yolu göstermesi ve arabuluculuk yapması için Hz. Dâvûd'a gelmiştir.¹¹¹ Taraflardan doksan dokuz adet koyun sahibi olan şahıs, bir adet koyunu olan şahsın koyununu kendi koyunlarına katmak istemiş ve aralarında çıkan tartışmada baskın gelmiştir.¹¹² Hz. Dâvûd, ortaklardan koyunları çok olan şahsın, tek bir koyunu kendi koyunlarının arasına katmak istemesiyle haksızlık ettiğine hükmetmiş ve ortaklık ilişkilerinde - imanlı olup hem dünya hem de ahiret için çalışanlar hariç - çoğunluğunun bu şekilde haksızlık yaparak, işlerini devam ettirdiklerini ifade ederek davacıları teskin etmeye çalışmıştır. Daha sonra Hz. Dâvûd kendisinin bu temsil ile sınındığının düşünüp rabbinden bağışlama dileyerek secdeye kapanmış ve bütünüyle O'na yönelmiştir.¹¹³

Bir rivayete göre Hz. Dâvûd, davacılar arasında kalıcı bir çözüm bulmadan çatışmayı sonlandırdığı için, bu davanın Allah'tan gelen bir ders ve ibret olduğunu anlamıştır. Öyle ki insanların davalarında çatışmaları kalıcı çözümlerle sonlandırmaya özen göstermeli, onları sıkıntıda, beklemede bırakmamalı ve onlardan kaçarak uzlete çekilmemeli idi.¹¹⁴ Çünkü Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de de buyurduğu üzere kendisini nefsanî isteklere uymadan, insanlar arasında adaletle hükmetmesi için yeryüzünde halife yapmıştır. Bireyler arasında yaşanması muhtemel olan bir çatışmanın anlatıldığı bu ayetlerde, özelde Hz. Dâvûd'un, genelde ise her kesimden bireyin çatışmaların çözümü noktasında adalete riayet ve nefsanî arzuları yenme davranışlarını sergilemek gibi görevleri olduğu vurgulanmaktadır.¹¹⁵

¹¹⁰ Sâd, 38/20.

¹¹¹ Sâd, 38/21-22.

¹¹² Sâd, 38/23.

¹¹³ Sâd, 38/24.

¹¹⁴ Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 201-2.

¹¹⁵ Sâd, 38/26; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 4, s. 577.

4.9. HZ. SÜLEYMAN'IN ZARAR GÖRMÜŞ EKİN HAKKINDA VERDİĞİ HÜKÜM

Hz. Süleyman, Allah'ın babasına verdiği ilimden nasiplenen, babası gibi birtakım özel becerilere sahip olan, muhsin¹¹⁶ bir peygamberdir.¹¹⁷ Hz. Dâvûd, yaşlandıkça kendisinin yöneticilikte yetersiz kaldığını hissetmiş ve ondan sonra hükümdarı olduğu halkına kimin yöneticilik yapacağını düşünmeye başlamıştır. Bunun için de evlatları arasında ilim ve hikmetçe üstün özelliklere sahip olan oğlu Süleyman'ı tecrübesinin artması, görüşünün sağlamlaşması için bütün davalarda yanında bulundurmuştur.¹¹⁸

Bir gün, bir topluluğun koyun sürüsü tarafından zarar görmüş ekinler hakkında iki hasım aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a başvurmuşlardır. Rivayete göre bir koyun sürüsü geceleyin komşunun tarlasına girerek oradaki ekini tahrip etmiş, ekin sahibi ise zararın telafisi için mahkemeye başvurmuştur. Dava ile ilgilenen Hz. Dâvûd ve oğlu Hz. Süleyman ise olayı farklı değerlendirmiş, farklı hüküm vermişlerdir. Hz. Dâvûd tahrip edilen ekinin kıymetinin, koyunların kıymetine denk olduğu kanaatine varmış ve koyunların tazminat olarak ekin sahibine verilmesine hükmetmiştir. Hz. Süleyman ise bu cezayı ağır bularak, tarladaki zararın koyunlardan elde edilebilecek gelire ödenebileceğini, bu sebeple de hükmün değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Süleyman, verdiği hükme göre, tarlanın bakımının ziyandan önceki haline gelene kadar koyun sahiplerine devredilmesi, bu sürede sütünden, yününden ve kuzularından yararlanılabilmesi için koyunların da tarla sahibine verilmesinin daha uygun olacağı kanaatine ulaşmıştır. İki tarafın uzlaşmaya varabildiği, sonucundan herkesin razı olacağı şekilde verdiği bu hüküm ile Hz. Süleyman, Allah Teâlâ'nın takdirini kazanmış, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın övgüsüne mazhar olmuş, babasının da beğenisini kazanmış ve bulduğu çözüm uygulamaya konulmuştur.¹¹⁹

¹¹⁶ el-En'âm, 6/84.

¹¹⁷ en-Neml, 27/15-16.

¹¹⁸ Cadelmevla vd., *a.g.e.*, s. 212.

¹¹⁹ el-Enbiyâ, 21/78-79; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 392.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmamızın bu bölümünde araştırma deseni, araştırmanın örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgiler verilmektedir.

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Din eğitimi metotlarından olan Kur'an kıssalarının kişiler arası çatışma çözme süreçleri kapsamında incelenmesini konu edinen çalışmamızda, nitel araştırma deseni kullanılmıştır.

Araştırmamızın amaçları, “Kur'an kıssalarında yer verilen çatışmaların türlerinin ve nedenlerinin belirlenmesi, çatışmalar karşısında bireylerin verdiği tepkilerin tespit edilmesi, çatışmaların çözümünde hangi yöntemlerin kullanıldığının, hangi becerilere sahip olduğunun, hangi çözüm modellerine başvurulduğunun saptanması ve bunların kıssalardaki dağılımlarının belirlenmesi” şeklindedir. Nitel araştırmalar, sosyal olguları bağlı oldukları ve içinde yer aldıkları ortamda doğal görünüşleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek yoluyla bilgi edinme ve bu bilgileri analiz ederek kuram geliştirme olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu çerçevede de çalışmamızda kişiler arasında yaşanan çatışmalar kapsamında ele aldığımız kıssalar, nitel araştırma desenlerinden, *durum çalışması / örnek olay* çerçevesinde incelenmiştir. Birçok açıdan tanımlaması yapılmakla birlikte durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam içeriği içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan bir nitel araştırma desendir.² Durum çalışması desenlerine yönelik yapılmış olan sınıflandırmada, tarihsel / hikâye anlatan desenin de bulunması,³ içerdiği konular açısından bireylerin hayatında güncelliğini koruyan Kur'an kıssalarında geçen olaylar,

¹ A. Hamdi İslamoğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, 5. bs., İstanbul: Beta Basım Yayım, 2016, s. 216.

² Hasan Şimşek, Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. bs., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 289.

³ Münevver Subaşı, Kübra Okumuş, “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 21, sy. 2 (2017), s. 422.

kişiler arasında yaşanan çatışmalar çerçevesinde durum çalışması deseniyle araştırmamızın gerçekleşmesine imkân oluşturmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Nitel araştırmalarda karşılaşılan zorluklardan bir tanesi de örneklemin belirlenmesidir.⁴ Örneklem *kuramsal örnekleme* yoluyla Kur'an kıssalarının, çatışma çözme ile ilgili kuramsal bilgiler temel alınarak derinlemesine ve tüm yönleriyle ayrıntılı incelenmesiyle belirlenmiştir.⁵ Bu çerçevede Kur'an'ın üçte birini veya üçte ikisini oluşturduğu ifade edilen kıssalardan⁶ Hâbil ile Kâbil, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman aleyhimüselamın hayatlarından kesitlerin sunulduğu ayetler ele alınarak örneklemlerimiz oluşturulmuştur.

3. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmamızda veriler, *doküman incelemesi* yoluyla elde edilmiştir. Toplum bilimlerinin bazı alanlarında (örneğin tarih, sosyoloji, arkeoloji, siyaset bilimi) görüşme ya da gözlem yoluyla bilgi toplanamadığı için o alanlardaki dokümanlar incelenerek bilgi edinilmektedir.⁷ Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman analizi, diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte kullanılabilirdiği gibi tek başına da bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmaktadır.⁸ Bu çerçevede de araştırmamızda doküman incelemesi tek başına kullanılmış, ilgili veriler, kıssaların yer aldığı ayetlerin ve tefsir eserlerinin incelenmesiyle toplanmıştır.

Araştırma ile ilgili veriler toplanırken öncelikle araştırmanın kaynakları konu başlığında geçen Kasasü'l-Kur'an isimli eser incelenmiş ve kişiler arası çatışmaların yer aldığı ayetler tespit edilmiştir. Ardından kıssalarda geçen şahıs / peygamberler

⁴ Şimşek, Yıldırım, *a.g.e.*, s. 113.

⁵ Ali Baltacı, "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 7, sy. 1 (2018), s. 255.

⁶ İdris Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 1(Gözden Geçirilmiş Baskı) Ankara: Otto Yayınları, 2019, s. 41.

⁷ İslamoğlu, *a.g.e.*, s. 224.

⁸ Şimşek, Yıldırım, *a.g.e.*, s. 189.

hakkında geçen ayetler Kur'an fihristi yardımıyla incelenmiştir. Ardından belirlenen ayetler, ilgili tefsir kaynakları ve literatür bilgileri çerçevesinde yorumlanmıştır.

Araştırmamıza konu olan kıssalar ve ilgili ayetlere yönelik tablo şu şekildedir:

Tablo : İlgili Kıssalarda Yer Alan Ayetler

Hâbil ile Kâbil	el-Mâide, 5/27-30
Hız. Nûh	el-Ahzâb, 33/7 el-En'âm, 6/84 el-Â'râf, 7/59, 63 Yunus, 10/71 Hûd, 11/25, 32, 42-43 Hac, 22/42 eş-Şu'arâ, 26/116 el-Ankebût, 29/14 el-Kamer, 54/9, 10 Nûh, 71/1, 5-10
Hız. Hûd	el-A'râf, 7/65-69, 71 Hûd, 11/50, 51 56 eş-Şu'arâ, 26/123-130, 131 el-Fussilet, 41/15 el-Ahkâf, 46/23
Hız. Sâlih	el-A'râf, 7/74 Hûd, 11/61-67 eş-Şuarâ, 26/141 Sâd, 38/12
Hız. İbrâhim	el-En'âm, 6/75-84 et-Tevbe, 9/114 Hûd, 11/75 en-Nahl, 16/120-123 Meryem, 19/42-48 el-Ahzâb, 33/7 el-Enbiyâ, 21/51
Hız. Yusuf	el-En'âm, 6/84 Yûsuf, 12/4-6, 8-18, 22, 24, 56-58, 92-93
Hız. Musa	el-En'âm, 6/84 Yûnus, 10/84-85 Tâ-hâ, 20/13-37, 40, 42-45, 50-56 eş-Şuarâ, 26/23-48, 62 el-Kasas, 28/4, 14, 36, 38, 39 el-Ahzâb, 33/7 ez-Zuhruf, 43/46 en-Nâzi'ât, 79/17, 20-22

Hız. Dâvûd	el-Bakara, 2/251 el-En'âm, 6/84 Sebe, 34/10 Sâd, 38/20-24, 26
Hız. Süleyman	el-En'âm, 6/84 el-Enbiyâ, 21/78-79 en-Neml, 27/15-16

4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma verilerimiz, MAXQDA 2020 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, nitel araştırmaların temel analiz yöntemi olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, verilerin incelenmesi, sınıflandırılması, aralarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması ve böylece okuyuculara anlamlı kılacak bulguların ortaya konması sürecidir. Bu analiz süreci de dört aşamada gerçekleştirilmektedir:⁹

- Betimsel analiz kapsamında, kavramsal çerçeve oluşturulur ve elde edilen veriler anlamlı ve mantıklı bir biçimde betimlenir,
- Frekans analizi ile temel kod-kavramların sıklığı, yani önem düzeyi belirlenir,
- Yapılan bu betimlemeler tematik-kategorik analiz ile yorumlanır,
- Söylem analizi ile de neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ilişkilere ulaşmaktır. Bu çerçevede de içerik analizi yoluyla ilgili verilerin tanımlanmasına, verilerin içinde saklı olabilecek gerçeklerin ortaya çıkarılmasına çalışılmaktadır. Bu analiz sürecinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.¹⁰ Yapılan bu yorumlama işleminin ardından nitel verilerin sayılarla ifade edilmesi de belirli bir düzeyde mümkün görülmektedir. Hatta nitel verilerin sayılarla ifade edilmesi, nitel araştırmalarda en sık

⁹ Ünsal Sığı, "Nitel Araştırmada Veri Analizi-1", *Ayeum*, 19.07.2021, <https://www.ayeum.com/video-panel/video-izle/13581>.

¹⁰ Şimşek, Yıldırım, *a.g.e.*, s. 242.

kullanılan veri analiz ve sunum yöntemlerinden biri olarak ifade edilmektedir. Fakat bu noktada nitel verilerin sayılara indirgenmesindeki amaç, istatistiksel yöntemlerle genellemeler yapmak veya değişkenler arasında ilişkiler kurmak değildir. Çalışmamızda nitel verilerimizin sayılarla da ifade edilmesindeki amaç, verilerin analizi esnasında kullanılan tema veya kategorilerin dağılımlarını belirlemek ve karşılaştırma yapmaktır.¹¹

Araştırmamızda, Kur'an kıssaları, çatışma çözme süreçlerinin içerdiği birtakım kavramlar / temalar / kodlar belirlenerek incelenmiş, yorumlanmış, dağılımlarının belirlenmesiyle de analiz süreci tamamlanmıştır. MAXQDA 2020 programı yardımıyla hazırlanan, araştırmamızın analiz sürecinde kullanılan kodlar ve frekans dağılımlarının yer aldığı bilgiler Tablo 'de sunulmuştur.

Kod Sistemi	Frekans
Kod Sistemi	184
Çatışma Türleri	
Düşünsel Çatışmalar	
Şirk	7
Hedef Çatışmaları	
<i>Kazanç Elde Etme</i>	2
<i>Haklı olma</i>	1
Duygusal Çatışmalar	
<i>Kıskançlık</i>	2
Davranışsal Çatışmalar	
<i>Saldırganlık</i>	3
Çatışmaların Nedenleri	
Farklı Değerler	
<i>Farklı İnançlar</i>	7
Sınırlı Kaynaklar	
<i>Geçim Kaynakları</i>	2

¹¹ a.g.e., ss. 256-57.

Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler	
<i>Güç Elde Etme</i>	1
<i>Sevgi İhtiyacı</i>	1
<i>Saygın ve İtibarlı Olma</i>	2
Çatışmalara Gösterilen Tepkiler	
Sert	
<i>Ceza</i>	2
<i>Tartışmayı Sürdürmek</i>	2
<i>Yalancılıkla Suçlama</i>	3
<i>Saldırgan</i>	4
Yumuşak	
<i>Geri Çekilme</i>	4
<i>Pes Etme</i>	1
İlkeli	
<i>Akıllı Anlaşma</i>	4
<i>Menfaatlerin Korunması</i>	3
<i>Vazgeçirme</i>	6
Çatışma Çözme Yöntemi	
Müzakere (Pazarlık)	
<i>Ortak Çözüm Arama</i>	6
<i>İyi Niyet</i>	4
<i>Açıklık</i>	6
Arabuluculuk	2
Hakem Kararı	
<i>Dua</i>	2
<i>Tevekkül</i>	3
Çatışma Çözme Modeli	
Geri Çekilme (Kaplumbağa)	
<i>Allah'tan Yardım İsteme</i>	5
Yatıştırma / Uyma (Oyuncak Ayı)	
<i>Teselli Etme</i>	1

<i>Allah Korkusu</i>	1
Uzlaşma (Tilki)	
<i>Kazandıran Çözüm</i>	2
İşbirliği / Yüzleşme (Baykuş)	
<i>Uygun Çözüm Arayışı</i>	6
Güç Kullanma (Köpek Balığı)	
<i>Engelleme</i>	2
<i>Saldırganlık</i>	2
<i>Gözdağı</i>	2
Çatışma Çözme Becerileri	
Sosyal Uyum	
<i>Güzel Ahlak</i>	1
<i>İhlaslı</i>	1
<i>Duyarlı</i>	1
<i>Adil</i>	1
<i>Muhsin</i>	7
<i>Dürüst</i>	1
<i>Sabırlı Olmak</i>	2
<i>Ülü'l-azm</i>	3
Algı Becerileri	
<i>Tecrübe</i>	1
<i>Öz-Değerlendirme</i>	1
<i>Benliğini Korumak</i>	1
<i>Beklentileri İfade etmek</i>	2
<i>Empati Yapmak</i>	3
<i>Olayların Yorumlanması</i>	4
Duygu Düzenleme	
<i>Kışkırtmaktan Kaçınmak</i>	3
<i>Özdenetim</i>	
<i>Hilim Sahibi Olmak</i>	5
<i>Sabırlı Olmak</i>	2
İletişim Becerileri	

<i>Duygusal Olmayan İfadeler</i>	6
<i>Etkin Dinleme</i>	0
<i>Soru Sorma</i>	2
<i>Anlaşılabilir Konuşma</i>	3
<i>Uyarma</i>	5
<i>Amacını Belli Etme</i>	3
<i>Öğüt Verme</i>	3
Yaratıcı Düşünme	
<i>Problemleri Tanımlama</i>	1
<i>Yenilikçi Yollar Oluşturma</i>	8
Eleştirel Düşünme	
<i>Davranışın Nedenlerini Araştırmak</i>	1
<i>Karşılaştırma Yapma</i>	1
<i>Gelecek Davranışları Planlama</i>	2
<i>Uygun Bilgileri Seçebilme</i>	3
<i>Strateji Oluşturma</i>	6

Tablo : Çatışma Çözme Süreçleri Kapsamında Oluşturulan Kod Sistemi

5. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ

Bilimsel araştırmaların kabul koşullarından biri de geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması ile ilgilidir. Nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırmalarda bu kavramlar biraz daha farklı uygulama özelliklerine sahiptir. Nitekim nicel araştırmalar bir olgunun ne derece var olduğuna odaklanırken nitel araştırmalarda olgunun var oluş dinamikleri ve anlamları ön plana çıkmaktadır.¹²

Bu çerçevede nitel araştırmada iç ve dış olmak üzere iki boyutta incelenen geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir. Nitel araştırmalarda *iç geçerlik*, araştırma sonuçlarına ulaşırken izlenen sürecin, çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliliği olarak ifade edilmektedir. Bu hususta iç geçerliğin sağlanması için araştırmanın veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerinde tutarlılığın sağlanabilmesi için ilgili literatürde yer

¹² Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 5, sy. 2 (2019), s. 380.

alan kuramsal bilgilere başvurulmuştur. *Dış geçerlik*, araştırma sorularının evrensel niteliğe erişmesi veya genellenmesi olarak da adlandırılabilir. Sosyal olayların değişken yapısı nitel araştırmalarda genelleme ile ilgili de farklı yollara başvurulmasını gerektirmektedir. Bunun için de araştırmamızda dış geçerliğin sağlanması için kıssalarla ilgili mümkün olduğunca ayrıntılı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.¹³

Nitel araştırmalarda güvenilirlik konusu da nicel araştırmalardan farklı bir anlam ifade etmektedir. İnsan tutum ve davranışlarının dinamik oluşu, kullanılan araştırma yöntemi fark etmeksizin çalışmanın aynen tekrarını mümkün kılmamaktadır. Bundan kaynaklı olarak da nitel araştırma ilkeleri ile dış güvenilirlik yani araştırmanın tekrar edilebilirliği arasında çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde iç güvenilirlik ile ilgili de her araştırmacının olay ve olguları farklı anlamlandırmasından dolayı nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleriyle çelişkili olmaktadır. Fakat yine de nitel araştırmalarda dış güvenilirlik ve iç güvenilirliği sağlamaya yönelik birtakım yöntemler bulunmaktadır.¹⁴

Araştırmamızda dış güvenilirliğin sağlanması için araştırmada kullanılan veri kaynakları, yorumlara kaynaklık eden olay, olgu ve kuramlar araştırma raporunda açıkça belirtilmiştir. İncelenmesi planlanan kıssalarda geçen kahramanlar ile ilgili özelliklere olabildiğince yer verilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularının yorumlanması esnasında var olan literatür birikiminden faydalanılmıştır.¹⁵ İç güvenilirliğin sağlanması için de araştırmada, dokümanlardan elde edilen ilgili kıssa metinleri yorumsuz bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Araştırma verileri, önceden oluşturulmuş ve ayrıntılı olarak tanımlanmış bir kavramsal çerçeveye bağlı olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularla ilgili uzman görüşlerine de başvurulmuştur.¹⁶

Çalışmamızın bu bölümünde yer verilen bilgiler doğrultusunda nitel araştırma yöntemiyle hazırlanan araştırmamızın işlem şeması, Tablo 'te gösterilmiştir.

¹³ Baltacı, a.g.m., s. 380.

¹⁴ Şimşek, Yıldırım, *a.g.e.*, ss. 272-73.

¹⁵ Baltacı, a.g.m., s. 281.

¹⁶ Şimşek, Yıldırım, *a.g.e.*, s. 275.

Araştırma İşlem Şeması
Problemler
<p>9. Kur'an kıssalarında işlenen çatışma türleri nelerdir?</p> <p>10. Kıssalarda geçen çatışmaların nedenleri nelerdir?</p> <p>11. Kıssalarda geçen çatışmalar karşısında kişiler nasıl tepkiler göstermiştir?</p> <p>12. Kıssalarda hangi çatışma çözme yöntemleri uygulanmıştır?</p> <p>13. Çatışma yaşayan kişilerde bulunan beceriler nelerdir?</p> <p>14. Çatışmaların çözümünde hangi modeller kullanılmıştır?</p> <p>15. Çatışma çözme süreçleri kapsamında belirlenen kavramların kıssalardaki dağılımları nasıldır?</p> <p>16. İlgili kıssaların çatışma çözme süreçleri kapsamında benzerlik durumları nasıldır?</p>
Örneklemin Belirlenmesi
<p>1. Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalardan kuramsal örnekleme yoluyla çatışma çözme süreçleri kuramsal bilgileri temel alınarak örneklem oluşturulmuştur.</p>
Nitel Verilerin Toplanması
<p>1. Çatışma ve çözüm süreçleriyle ilişkin literatür taraması yapılmıştır.</p> <p>2. Kur'an kıssalarının geçtiği ayetler tespit edilip incelenmiştir.</p> <p>3. Ayetler hakkında detaylı bilgiler elde edebilmek için çeşitli tefsirlere ve ilgili güncel kaynaklara başvurularak doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir.</p>
Verilerin Analizi ve Yorumlanması
<p>1. Yapılan incelemeler sonucunda belirlenen Kur'an kıssaları, çatışma çözme süreçleri kapsamında MAXQDA 2020 programı kullanılarak içerik analizi ile açıklanmıştır.</p> <p>2. Elde edilen nitel verilerin yine aynı programda sayısal analizi de yapılmıştır.</p>
Sonuç
<p>Araştırmanın problemleri doğrultusunda sonuç raporu hazırlanmıştır.</p>

Tablo : Durum Çalışması Deseniyle Hazırlanan Araştırmanın İşlem Şeması

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE KUR'AN KISSALARININ KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR VE ÇÖZÜM SÜREÇLERİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

1. DİN EĞİTİMİNDE KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER VE ÇATIŞMA ÇÖZME

Din, bireyin yalnızca Allah ile olan ilişkisini değil, aynı zamanda kendisi ve çevresindeki insanlarla ilgili düşüncelerini, ilişkilerini, tutum ve davranışlarını düzenleyen bir olgudur. Öyle ki din ile bireyin yaşantısı arasındaki etkileşimin tespit edilmesine yönelik yapılan çalışmaların çoğunluğu, din duygusunun ruh ve beden sağlığı üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğuna işaret etmektedir. Bu hususta yapılan çalışmaların sonuçlarını inceleyen araştırmacılar, bireylerin fiziksel ve ruhsal nitelikteki rahatsızlıklarıyla başa çıkma süreçlerinde, din ve maneviyatın birer tampon görevi üstlendiğini ifade etmektedirler. Yine benzer araştırmalar neticesinde, din ve maneviyatın, kişinin iç huzurunu arttırmasında, sorunlarla mücadele ederken ilave bir kuvvet kazanmasında, öfke ve kızgınlığını kontrol edebilmesinde, depresyona karşı bireyin kendisini korumasında, madde kullanımı ve intihar eğilimini azaltmasında önemli derecede etkili olduğu ortaya konulmaktadır.¹

Artan nüfus, ekonomik sorunlar, işsizlik, etnik gruplaşmalar, din, mezhep ve ırk farklılıklarından kaynaklı anlaşmazlıklar, toplumun her kesiminde hem bireysel hem de sosyal alanda birtakım problemleri, huzursuzlukları ve uyuşmazlıkları da beraberinde getirmektedir.² Eğitim kurumlarının, toplumun küçük bir örneği olduğu düşünüldüğünde, toplum yaşantısının bir şekilde eğitim ortamına yansıtacağı da kabul edilmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemden yükseköğrenime kadar tüm

¹ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Kitabevi, 2007, ss. 50-51.

² Asude Bilgin, *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2008, s. 44.

kademelerde ve alanlarda verilen eğitimin hedefleri arasında, bireylerin karşılaştıkları tüm bu problemlerin çözümünde, uygun becerilerin kazandırılması da bulunmaktadır.³

Problemlerin kişiler arası boyutunu oluşturan çatışmalar, en küçük toplumsal birim olan aileden başlayarak, işyerlerinde, sokaklarda, ülkeler arasında, özetle yaşamın her alanında sık ve şiddetli bir biçimde yaşanan durumlardır. Bireyler bazen bu çatışmaları olumlu/yapıcı yöntemlerle çözerken bazen de olumsuz/yıkıcı yöntemlerle çözmeyi tercih etmektedirler. Buna bağlı olarak toplumun minyatürü kabul edilen eğitim kurumlarında da çatışmaların farklı şekillerde çözüldüğü gözlemlenmektedir. Bu çözüm şekillerinden olumsuz/yıkıcı olanlarının kullanılması, eğitim ortamlarında bir yandan yönetimi zorlaştırırken diğer yandan ulaşılması hedeflenen verimi de azaltmaktadır.⁴ Bu olumsuzlukları en aza indirmek için eğitim ortamlarında uygun yöntemlerle kazandırılan din duygusunun, fiziksel ve ruhsal anlamda bireyleri olumlu destekleyip çevredeki diğer bireylerle yaşadıkları çatışmaların olumlu/yapıcı şekilde çözülmesine katkı sağlamada önemli bir görevi üstlendiği düşünülmektedir.

Bu konuda din eğitimi akademisyenleri, din öğretiminde yaklaşımın “*Öğrencinin bilincinin gelişmesini sağlayacak koşulları oluşturmak ve öğrenciye hayatın problemlerini çözebilmesinde yardımcı olacak yolları göstermek*” olabileceğini, hedefinin ise “*kendi başına düşünme kabiliyeti, eleştirel düşünme, seçme kabiliyeti, hayatın anlamını keşfetme ve inancını aklıyla bütünleştirme*” becerilerinin geliştirilmesi olması gerektiğini savunmaktadırlar.⁵ Çünkü bireye inancı sayesinde hayatın sorunlarının üstesinden gelmesine ve mutlu bir yaşam sürdürmesine yardımcı olacak nitelikte verilen bir din eğitiminin, ancak okulun amaçlarına katkı sağlayabildiği ifade edilmektedir. Böylelikle de din eğitimi, bireyi yaşadığı olumsuzluklara karşı güçlü kılarken, olay ve olguları anlamlandırabilmesine, içinde bulunduğu sorunlara doğru çözüm yolları bulabilmesi için gerekli becerileri kazanmasına yardımcı olabilmektedir.⁶

³ Yasemin Aydoğan, *Problem Çözme ve Problem Çözme Becerilerinin Desteklenmesi*, ed. Esra Ömeroğlu, 2. bs., Ankara: Kök Yayıncılık, 2012, ss. 5-6.

⁴ Asude Bilgin, *a.g.e.*, s. 44.

⁵ Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, 1. bs., Ankara: Gün Yayıncılık, 1997, s. 157; Süleyman Akyürek, “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Kuramsal Çerçeve”, *Din eğitimi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, s. 107.

⁶ Beyza Bilgin, Selçuk, *a.g.e.*, s. 148; Akyürek, *a.g.e.*, s. 108.

Bu çerçevede eğitim kurumlarımızda uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda da belirtildiği gibi din eğitimi ve öğretimi vesilesiyle “öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve var olan araştırma, sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb. temel becerilerin geliştirilmesi” amaçlanmaktadır.⁷

Tüm bu bilgiler çerçevesinde din eğitimi programlarında bireylere kazandırılması hedeflenen beceriler ile çalışmamızın birinci bölümünde ifade edilen çatışma çözme becerilerinin benzer nitelikte olmaları, uygun yöntemlerle verilecek olan din eğitiminin, kişiler arası çatışmaların çözümünde de etkili olan bir yönünün olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim konuyla ilgili olarak ülkemizde hazırlanan “Kişilerarası Çatışma Çözme Becerilerini Din Temelli Geliştirme Programı” sonuç verilerine göre de programın uygulandığı bireylerin sahip oldukları sosyal dışadönüklük, empati kurabilme, etkin dinleme, başkalarının gereksinimlerine odaklanma, öfke kontrolü gibi çatışma çözme becerilerine dinin olumlu bir katkısının olduğu ifade edilmiştir.⁸

2. İSLAM'A GÖRE KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER

Bireyler, uyum ve anlaşma çerçevesinde ilişkilerini sürdürdüğü gibi zaman zaman uyuşmazlık ve anlaşmazlıklarla da karşılaşabilmektedirler. Yaşanılan uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar karşısında gösterilen tutum ve davranışlar, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanlar arası ilişkilerin ya sağlıklı bir şekilde devamını sağlamakta ya da ilişkilerin yıpranmasına ve sonlanmasına sebebiyet vermektedir.

İslam dini, inananlarının yaşantılarının her alanında varlığını hissettiren bir din olduğundan, sosyal alanda da kişiler arası ilişkiler ve iletişimi düzenleyici bir görev üstlenmiştir. Öyle ki İslam ile aynı kökten olan “müsâleme” kelimesi “çatışma ve zıtlaşmayı ortadan kaldırarak uyuşmak, anlaşmak, birbirinden emin olmak, dostça

⁷ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018, s. 8.

⁸ İsmail Küçükköse, *Kişilerarası Çatışma Çözme Becerilerini Din Temelli Geliştirme Programı*, (Doktora Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018, ss. 101-102.

münasebetler kurmak” anlamlarına gelmektedir. Kelimenin işaret ettiği bu anlamlara göre Müslüman bireylerin, çevrelerindeki insanlar ile anlaşıp uyuşan, onlarla barış içinde yaşamak isteyen kimseler olmaları gerektiği anlaşılmaktadır.⁹ Bu doğrultuda, bireylerden de *hilim, ülfet, sulh, ıslah* gibi İslam ahlakına uygun birtakım özelliklere sahip olmaları beklenmektedir. Bu ahlaki erdemlerin kelime anlamları incelendiğinde *hilim*, akıllı, kültürlü olmakla kazanılan, beşerî münasebetlerde hoşgörülü, bağışlayıcı ve medenî davranışlar sergilemeyi sağlayan ahlaki erdem olarak ifade edilirken;¹⁰ *ülfet*, insanlar arasında uzlaşma, kaynaşma ve barış içinde yaşamayı;¹¹ *sulh* insanlar arası nefreti gidererek¹² barış ve uzlaşmayı sağlama, barıştırmayı;¹³ *ıslah* ise kendisini veya insanlar arasındaki ilişkileri düzeltmeyi; barışmayı, barıştırmayı¹⁴ ifade etmektedir.

İslam’ın kişiler arası ilişkilere verdiği önemle ilgili, sınırlı olarak aktardığımız bu bilgiler aslında İslam’ın bir müsâleme (barış ve dostluk) dini olduğuna¹⁵ ve mensuplarından da bu doğrultuda çizilmiş bir yaşantıya sahip olmalarının istendiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda da temel kaynaklarından olan Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatında, sağlıklı, barışçıl ilişkilerin kurulduğu toplum düzeninin oluşturulması için bizlere güzel davranış örnekleri ve mukaddes öğütlerin sunulduğu fark edilmektedir.

2.1. KUR’AN-I KERİM’E GÖRE KİŞİLER ARASI ÇATIŞMALAR

Kur’an-ı Kerim’de uyuşmazlığa, anlaşmazlığa, çatışmaya, tartışmaya ve sürtüşmeye karşılık gelen birçok kelime bulunmaktadır. Bu kelimeleri birkaç ayetin örneğinde aşağıdaki şekilde açıklamamız mümkündür:

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *İlmihâl*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, c. 2, s. 497, https://webdosya.diyanet.gov.tr/DiyanetAnasayfa/UserFiles/DiniBilgiler/ilmihal_cilt_2.pdf, (11.05.2021).

¹⁰ Mustafa Çağrı, “Hilim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998, c. 18, s. 33, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilim>, (12.05.2021).

¹¹ Çağrı, “Ülfet”, *a.g.e.*, c. 42, s. 286, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013664.pdf>, (12.05.2021).

¹² Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât*, çev. Mustafa Yıldız, 6. bs., İstanbul: Çıra Yayınları, 2020, s. 565.

¹³ Fahrettin Atar, “Sulh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009, c. 37, s. 281, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sulh--yargi>, (12.05.2021).

¹⁴ Ali Merad, “Islah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999, c. 19, s. 167, <https://islamansiklopedisi.org.tr/islah#1-kavramin-icerigi-ortaya-cikisi-ve-gelismesi>, (12.05.2021).

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *a.g.e.*, c. 2, s. 497.

جَدَل / c-d-l: Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de düşünmesi, ibret alması, kötülüklerden uzak durması için birçok örnek verildiği halde fitrat olarak insanın tartışmaya, anlaşmazlığa düşkün olduğunu belirtmekte ve bu durumu da "جَدَل / c-d-l" kelimesi ile ifade etmektedir.¹⁶ Tartışma ve mücadelede üstün gelmek için çaba sarf etmek anlamları olan kelimenin¹⁷ tefsirlerde kullanıldığı anlamının "bir kavmin peygamberine karşı husumet etmesi, getirdiklerini inkâr etmesi, din konusunda peygamberle tartışması, hak ile batılın ters düşmesi" şeklinde olduğu açıklanmaktadır.¹⁸ İslam âlimlerinin önemli bir kısmı cedel kelimesinin temelinde ne pahasına olursa olsun rakibi susturmak gibi bir duygunun bulunduğunu gördükleri için bu yöntemi her zaman ahlaki bulmamışlardır. Fakat Allah Teâlâ'nın, tebliğ sürecinde peygamberine insanları dine davet ederken de "وجادلهم بالتّي هي أحسن" ayetinde tartışmanın en güzel yöntem ve üslupla yapılması gerektiğini buyurmasıyla bu konudaki hassasiyetin vurgulandığı anlaşılmaktadır.¹⁹

حَصَم / h-s-m: Sürtüşmek anlamına gelen kelime, bazen bir kişi, bazen iki kişi, bazen de bir topluluk arasında geçen tartışmayı ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁰ Kâfir ile şeytanın kimin inkâra, günah işlemeye sebebiyet verdiği konusunda birbirlerini suçlamaları üzerine Allah Teâlâ "لا تختصموا لدي" buyurarak tartışmalarına son vermelerini isterken de h-s-m kelimesini kullanmıştır.²¹ Yine Kur'an-ı Kerim'de Allah hakkında tartışan iki grup da "هذان خصمان اختصموا في ربهم" şeklinde h-s-m kelimesinin türevleriyle ifade edilmiştir.²²

نَزَع / n-z-a: İlgili kelimedden türeyen تَنَازَع ve مُنَازَعَة çekişme, ağız kavgası(münazaa), anlaşmazlık, boğuşma, düşmanlık ve mücadele etmeyi ifade etmektedir.²³ Kur'an-ı Kerim'de "فإن تنازعتم في شئ فردوه" ayetinde Müslümanların yaşadıkları anlaşmazlık durumu n-z-a kelimesinin türevi ile ifade edilmiştir.²⁴ Rivayete

¹⁶ el-Kehf, 18/54.

¹⁷ İsfahânî, a.g.e., s. 211.

¹⁸ el-Kehf, 18/54; İmâm Celâleddîn es-Süyûtî, "Ed-Dürrü'l-Mensûr", *İslâm ilimleri*, (19.07.2021), <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>.

¹⁹ en-Nahl, 16/125; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, c. 3, s. 454.

²⁰ İsfahânî, a.g.e., s. 322.

²¹ Kâf, 50/28.

²² el-Hac, 22/19.

²³ en-Nisâ, 4/59; Tâ-hâ, 20/62; İsfahânî, a.g.e., s. 950.

²⁴ En-Nisâ, 4/59.

göre Firavun ve adamları Hz. Mûsâ'nın sihirbaz olup olmadığını aralarında tartışmışlardır. Yine bu tartışma da Kur'an-ı Kerim'de geçen "فَتَنَّا عَوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسْرُوا" "فتناز عوا أمرهم بينهم وأسروا" ayetinde n-z-a kelimesinden türeyen bir fiille ifade edilmiştir.²⁵

خلف / h-l-f: Çatışmaları, anlaşmazlıkları ifade etmek için kullanılan bu kelimedenden türeyen اِخْتِلاف / ihtilaf kavramı, bireyin davranışlarında veya sözlerinde başkalarından farklı bir yol tutması anlamına gelmektedir. Bu farklılığın çekişmelere yol açtığı durumlarda da ilgili kelime bazen مُتَّارَعَة (anlaşmazlık) ve مُجَادَلَة (tartışma) için de kullanılmaktadır.²⁶ Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, insanların farklı düşünce ve inançlara sahip olmalarından dolayı anlaşmazlıkların yaşanacağını bildiğini, hatta insanları da bu duruma uygun olarak yarattığını ifade etmektedir. Bu yaşanacak anlaşmazlıkları da "ولا يزالون مختلفين" ayetinde h-l-f kelimesinin türeviyle ifade etmiştir.²⁷ Yine Allah Teâlâ "الليبين لهم الذي يختلفون فيه" ayetinde de insanların içinde buldukları anlaşmazlığı yine h-l-f kelimesinin bir türevini kullanarak anlatmıştır.²⁸

Mezkûr ayetlerden de anlaşılacağı üzere insanların zaman zaman çatışmalar, anlaşmazlıklar, sürtüşmeler, uyuşmazlıklar yaşamaları kaçınılmaz ve yaratılıştan gelen bir durumdur. Tüm bu olumsuzluklar karşısında, İslam'a göre kişiler arası ilişkilerde, daha önce de ifade edildiği gibi müsâlemenin, barışın ve uyumun ön planda tutulması önemsenmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *rahmanın has kullarının* özelliklerinin açıklandığı ayette geçen "selam" kelimesi de İslam kelimesi ile aynı kökten olup Müslüman bireylerin karşılaştıkları zorba, cahil davranışlar karşısında "قَالُوا سَلَامًا" diyerek barışçıl bir tavır sergilemeleri,²⁹ bazılarının göre ise uygun sözler söylemeleri³⁰ gerektiğini ifade etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de kişiler arası çatışmaların çözümünde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğiyle ilgili başka örnekler verilecek olursa Lokmân (a.s.)'ın oğluyla olan diyalogu da bizler için yol gösterici olmaktadır. Hikmetli sözleriyle bilinen Lokmân

²⁵ Tâ-hâ, 20/62; Muhammed b. Cerir Taberî, "Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân", *İslâm ilimleri*, (19.07.2021), <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>.

²⁶ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 334.

²⁷ Hûd, 11/118; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 207.

²⁸ en-Nahl, 16/39.

²⁹ el-Furkân, 25/63; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 4, ss. 137-38.

³⁰ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 482.

(a.s.), oğluna insanlar tarafından başına gelen sıkıntılar ve imtihanlar karşısında kararlılıkla sabırlı olmasını, böylelikle de metanetli bir duruş sergilemesini tavsiye etmiştir.³¹ Çünkü insanların karşılaştıkları olumsuz durumları olumluya çevirme noktasında gösterdikleri çaba doğrultusunda akıllarıyla doğru çözüm yollarını bulabilme becerisi olarak da bilinen sabır, bireyi isyankârlıktan, taşkınca söz ve davranışlardan sakındırmakta, dayanıklılığını artırmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de beş ayette geçen, yüze yakın ayette de aynı kökten farklı türde kelimelerle yer verilen sabrın önemine binaen Allah Teâlâ, sabırlı davranıp kötülöklere kötölökle değil, iyilikle karşılık verenlere,³² düşmanlarının hile ve tuzaklarının zarar vermeyeceğini buyurmuştur.³³

Bu bilgilere ek olarak Kur'an-ı Kerim'de, yaşanan çatışmaların çözümünde 3. kişilerin de etkili olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Allah Teâlâ müminlerin ancak kardeş olduğunu vurgulayarak çatışma, anlaşmazlık, uyumsuzluk durumlarında Müslümanların çatışma yaşayan kişi ya da grupların aralarını düzeltmelerini buyurmaktadır. Bunun için de çatışmaların yaşandığı durumlara karşı Müslümanların duyarsız kalmayıp anlaşmazlık yaşayan tarafların aralarını ıslah etmeleri, sulh ortamını oluşturarak uzlaştırmayı sağlamaları ve bir nevi arabuluculuk yapmaları buyurulmuştur.³⁴

2.2. ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE HZ. PEYGAMBER (S.A.V.)'İN ÖRNEKLİĞİ

Bireyler amaçlarına ulaşabilmek için uygun örnek ve rehberler edinerek onların yollarını izlemekte, tavsiyelerine uyarak yaşantılarını düzenlemektedirler. Allah Teâlâ, bu hususta Kur'an-ı Kerim'de biz inananlar için örnek alabileceğimiz birçok olay ve kişilerden bahsetmektedir. Bu olay ve kişiler arasında geçen, Allah Teâlâ'nın da "üsve-i hasene" olarak bahsettiği, örnekliliğine bir ömür boyu ihtiyaç duyacağımız Hz. Peygamber (s.a.v.),³⁵ kendisinin güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini

³¹ Lokmân, 31/17; Karaman vd., Kur'an yolu, c. 4, s. 338.

³² el-Fussilet, 41/34.

³³ Âl-i İmrân, 3/120; Çağrııcı, "Sabır", a.g.e., c. 35, ss. 337-38..

³⁴ el-Hucurât, 49/9-10; Karaman vd., Kur'an Yolu, c. 5, ss. 92-93.

³⁵ Karaman vd., Kur'an Yolu, c. 4, s. 377.

çevresindekilere anlatmış, onlara da güzel ahlaklı olmalarını³⁶ ve buna uygun davranmalarını tavsiye etmiştir.³⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.), güzel ahlakının etkisiyle kişiler arası ilişkilerini sağlıklı bir şekilde kurmuş ve yönlendirmiş, ashabına da kurdukları ilişkilerde temel ölçütün “Allah için sevmek ve Allah için nefret etmek” olması gerektiğini buyurmuştur. Çünkü bütün sevgiler menfaat için değil, Allah için olduğunda bir anlam ifade etmektedir.³⁸ Bu doğrultuda Hz. Peygamber (s.a.v.), kişiler arasında yaşadığı çatışmaları da güzel ahlakıyla yapıcı bir şekilde çözümlenmiş ve böylece kendi zamanında ashabına ve tüm müminlere doğru model ve güzel örneklik sunmuştur. Konumuzla ilgili olarak kişiler arasında yaşanan çatışmalar karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sergilediği örnek davranışları aşağıda yer alan konu başlıklarında bulabilmekteyiz.

2.2.1. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Sabırlı Olması

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in özelliklerinden bir tanesi de ülü’l-azm peygamberlerden olmasıdır.³⁹ Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v.), başına gelen her türlü musibet, sıkıntı karşısında azim ve sebatli olmayı ihmal etmemiş, insanlarla olan ilişkisini de bu çerçevede korumaya çalışarak⁴⁰ yaşadığı sorunlar karşısında sebat etmiş ve ümitsizliğe kapılmamıştır.⁴¹ Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.v.), adaletsizlikle itham edilmiş, ibadetlerini yerine getirdiği mescitte uygun olmayan davranışların yapıldığına şahit olmuş, kendisine saygısızlık yapıldığı durumlarla karşılaşmış olsa da bu olaylar karşısında sabırlı bir duruş sergilemiş ve öfkesine yenik düşmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’e göre pehlivan olarak bilinen güçlü kimse, insanları güreşte yenen değil, öfke anında öfkesine hâkim olabilen kişidir.⁴² Bu hususta kendisi, öfkesine hâkim olabildiği gibi ashabına da öfkeli oldukları zamanlarda Allah’a sığınmalarını, öfkelerini

³⁶ İbn Hanbel, II, 381; Mehmet Emin Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, c. 3, ss. 11.

³⁷ Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; Tirmizî, Birr, 55; Mehmet Emin Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, c. 3, ss. 13.

³⁸ a.g.e., c. 3, s. 79.

³⁹ el-Ahzâb, 33/7.

⁴⁰ el-Ahkâf, 46/35.

⁴¹ Özafşar vd., a.g.e., c. 3, s. 199.

⁴² Müslim, Birr, 106; Ebû Dâvûd, Edeb, 3; Özafşar vd., a.g.e., c. 1, s. 105.

yatıştırmaya yardımcı olması için de onlara ayaktalarsa oturmalarını, geçmediyse uzanmalarını tavsiye etmiştir. İnsanlar arası ilişkileri çok önemseyen Hz. Peygamber (s.a.v.), insanlarla bir arada yaşayıp eziyetlerine sabreden müminin, insanlardan ayrı yaşayıp, sıkıntılar karşısında sabır göstermeyen müminden daha büyük bir ecre nail olacağını vurgulayarak yaşanan uyuşmazlıklar, olumsuzluklar ve çatışmalar karşısında sabırlı davranmanın önemini ifade etmiştir.⁴³

2.2.2. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Yumuşak Huylu (Hilim) Olması

Sabırlı olmanın bir sonucu olarak bireyde yerleşen hilim, öfkenin kontrol edilmesini kolaylaştıran ahlaki bir erdemdir. Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de övgüyle bahsettiği insanlar arasında öfkelenedikleri zaman öfkelerini yenen⁴⁴ insanların da bulunması, hilmin insan yaşantısında önemli bir yere sahip olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Hilim, Allah Teâlâ'nın övdüğü bir erdem olmasının yanında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de ahlakının temelini oluşturan bir haslettir.⁴⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah Teâlâ'nın sevdiği hasletlerden olan yumuşak huyluluğun bireylerde yerleşmesi için kendisi davranışlarıyla model olurken ashabına da zaman zaman bu konuda öğütler vermeyi ihmal etmemiştir. Öyle ki mescidi kirleten bir bedevîye karşı birçok insan öfke ile karşılık verirken Hz. Peygamber, bedevîyi serbest bırakmalarını, kirlettiği yeri de temizlemelerini buyurmuştur. Böylece de ashabına yumuşak huylu oldukları takdirde öfkelerini yenebileceklerini, kişiler arasında oluşabilecek çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülebileceğini, var olan olumsuz davranışların güzellikle olumluya döndürülebileceğini bizzat kendi davranışlarıyla göstermiştir.⁴⁶

⁴³İbn Mâce, Fiten 23; İbn Hanbel, II, 44; Özafşar vd., *a.g.e.*, c. 3, s. 211.

⁴⁴Âl-i İmrân, 3/134.

⁴⁵Çağrı, "Hilim", *a.g.e.*, c. 18, s. 33.

⁴⁶Ebû Zekerîyya en-Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, çev. M. Emin Özafşar, Bünyamin Erul, 2. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, c. 2, ss. 71-75.

2.2.3. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Teennî ile Hareket Etmesi

Akıllı, ağır başlı ve acele etmeden hareket etmek manalarında kullanılan teennî, hilim, vakar, sabır, yumuşaklık ve sebatkârlık kavramlarıyla da benzer durumlarda kullanılan ahlaki bir erdemi ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), beklenmedik ve üzücü durumlar karşısında sabırlı olunmasını öğütlerken teennî ile hareket edilmesine, kişinin davranışlarını bu doğrultuda düzenlemesine vurgu yapmış⁴⁷ olup aceleci ve anlık karar vermekten sakınan kişileri de takdir ederek övmüştür.⁴⁸

Zaman zaman aile içerisinde de sorunlarla karşılaşabilen Hz. Peygamber (s.a.v.), her zaman olduğu gibi olaylara sabır ve teenni çerçevesinde yaklaşmış, yaşanan çatışmaları en yapıcı yöntemlerle çözmeye çalışmış ve ümmetine de bu noktada güzel davranış uygulamaları sunarak örnek olmuştur.⁴⁹

2.2.4. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Affedici Olması

Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah’ın yasaklarının çiğnenmesi hariç, karşılaştığı kötülükler karşısında da affedici bir tutum sergilemiş, kötülüğe kötülükle karşılık vermemiş, kimseyi şahsî olarak cezalandırmamış; bağışlayıp hoş görmeyi tercih etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ifadesi ile Allah Teâlâ, affeden bir kulunun ancak şerefini artırdığından,⁵⁰ affetmek bireyi zayıf değil, güçlü ve saygın kılmaktadır. Konuyla ilgili olarak kendisine türlü türlü eziyetlerde bulunan Mekkelileri cezalandırma imkânına sahipken bile Hz. Yûsuf’u kendisine örnek alıp onları kınamadan “*Allah sizi bağışlasın*” diyerek soylu bir davranış göstermiş, Mekkelilerin kalplerinin yumuşamasına, kin ve nefret duygularından arınmalarına, tereddüt etmeden İslam’a girmelerine vesile olmuştur. Öyle ki Allah Teâlâ da benzer durumlar karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.)’den af yolunu tercih etmesini, iyiliği emretmesini ve kendini bilmeyen insanların davranışları karşısında öfkesine yenik düşmemesini, affedici olmasını, iyiliğe çağırmaktan vazgeçmemesini buyurmuştur.⁵¹ Nitekim affetmek bir

⁴⁷Buhârî, Cenâiz, 31; Müslim, Cenâiz, 15; Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2015, c. 3, s. 204.

⁴⁸Nevevî, *a.g.e.*, c. 2, s. 71.

⁴⁹Özafşar vd., *a.g.e.*, c. 7, ss. 374-75.

⁵⁰Müslim, Birr, 69; *a.g.e.*, c. 3, s. 317.

⁵¹el-A’râf, 7/199; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, c. 2, s. 650.

yandan bireylerin kalbinden öfke, husumet ve intikam duygularını temizlerken, bir yandan da bu kötü duyguların insanlar üzerindeki ağır yükünü hafiflettiğinden, sıcak, sağlıklı ve olgun bir iletişim ortamını mümkün kılmaktadır.⁵²

2.2.5. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Diğerkâm Olması

Birinci bölümümüzde ifade edildiği üzere bireylerin yaşadıkları çatışmaların nedenlerinden birinin de sınırlı kaynakların olmasıdır. Bu noktada bir ahlak terimi olarak bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânlarını başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması anlamına gelen diğerkâmlık, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşantısında temelde bulunan, ashabına da bu noktada birçok kez öğütler verdiği bir erdemdir.⁵³ Bireyin malından, rahatlığından hatta canından vazgeçmesinin yanında yapılan hataların affedilmesi, sıkıntıları sabredilmesi, azla yetinilmesi ve bazen de kendi hakkından feragat etmesini ifade eden bu erdem, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ifadesine göre de imanın bir gereği olup bireyi kötü duygulardan sakındırırken güzel vasıfların yerleşmesine imkân sağlamaktadır.⁵⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teşvik ettiği, bireylerin kardeşçe yaşadığı toplum düzeninin ön koşullarından olan fedakârlık ve îsâr duyguları vesilesiyle bireylerin birbirlerine karşı özveride bulunması, birbirlerine karşı duyarlı olması sağlandığı ölçüde toplumda sevgi ve dayanışmanın hâkimiyeti artmaktadır. Buna bağlı olarak ilişkilerini bu yönde düzenleyen bireylerin oluşturduğu toplumlarda, yaşanan çatışmaların da yapıcı bir şekilde çözülmesi mümkün olmakta ve toplumsal huzur sağlanmaktadır.⁵⁵

2.2.6. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Arabulucu Olması

Bireyler, günlük hayatlarında sıklıkla karşılaştıkları anlaşmazlıklar, çatışmalar sonucunda bazen kırgınlıklar, küskünlükler yaşayabilmektedirler. Bu durumlar karşısında, Hz. peygamber (s.a.v.) insanlarla yaşadıkları sorunlarını yapıcı bir şekilde

⁵² Özafşar vd., *a.g.e.*, c. 3, ss. 315-25.

⁵³ Çağrııcı, “İsâr”, *a.g.e.*, c. 22, s. 490.

⁵⁴ Özafşar vd., *a.g.e.*, c. 3, ss. 274-75.

⁵⁵ *a.g.e.*, c. 3, s. 279.

çözüp küsme, sırt çevirme, kin tutma gibi davranışlardan kaçındığı gibi diğer Müslümanlara da bu davranışlardan uzak durmalarını öğütlemiştir.⁵⁶ Bireyler bazen sorunlarını kendileri çözebildikleri gibi bazen de dışarıdan tarafsız bir kişinin yardımına ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu noktada Allah Teâlâ'nın ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizlerden beklentileri ise tarafsız üçüncü bir kişi kimliğinde arabuluculuk görevini üstlenerek çatışmaların çözülmesine, küslerin barışmasına, insanların aralarının düzeltilmesine⁵⁷ vesile olmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, insanların arasını düzeltirken söylenen küçük yalanların bile mazur görülebileceğini, arabuluculuğun nafile namaz, oruç ve sadakadan daha faziletli olduğunu ifade etmesi İslam'da arabuluculuğun önemini bizlere yansıtmaktadır.⁵⁸

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmamızın bu bölümünde din eğitimi metotlarından olan Kur'an kıssalarının ikinci bölümde ifade edilen önemli işlevlerinden yola çıkılarak, kıssalarda kişiler arasında yaşanan çatışmaların ve çözüm süreçlerinin nasıl işlendiği, hangi tutum ve davranış modellerinin sergilendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Kıssalar, MAXQDA 2020 programıyla bir önceki bölümde yer alan kod kılavuzu çerçevesinde kodlanmış, alt kodların istatistikleri alınarak grafikler oluşturulmuş, kodların kıssalar üzerindeki dağılımını ifade eden Kod Matris Tarayıcısı ile tablolar oluşturulmuştur. Analiz sonucunda elde edilen bulgular da ilgili literatür çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu bilgiler neticesinde de kıssalar ve çatışma çözme süreçleri, programda yer alan MAXMaps bölümü "Tek-Vaka Modeli (Kod Hiyerarşisi)" ile incelenerek haritalandırılmış ve benzerlik durumları tespit edilmiştir.

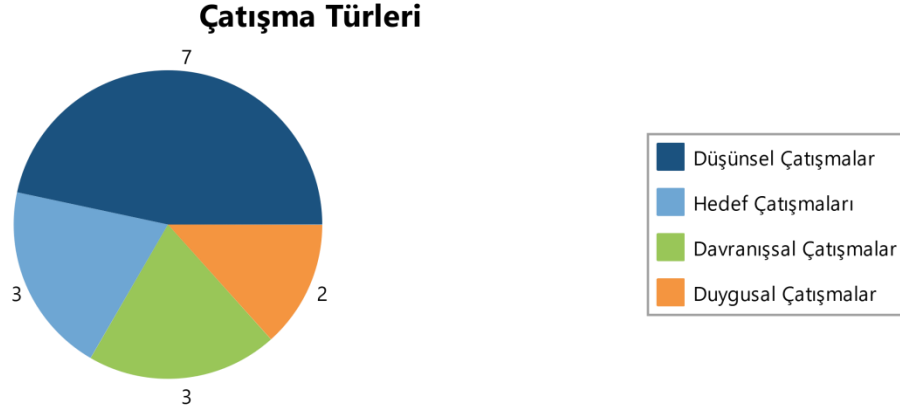
3.1. KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARIN TÜRLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Araştırmamızda ele aldığımız kıssaların, çatışma çözme süreçleri kapsamında incelenmesi için oluşturduğumuz temalardan olan çatışma türlerinin kategorileri ile ilgili dağılım grafiği Şekil 'te sunulmuştur.

⁵⁶ Nevevî, *a.g.e.*, c. 3, s. 182.

⁵⁷ el-Hucurât, 49/10.

⁵⁸ Özafşar vd., *a.g.e.*, c. 3, ss. 263-65.

Şekil : Çatışma Türleri Kategorilerinin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

Yöntem bölümü veri analizi konu başlığında yer alan kod sistemi tablosuna göre kodlanan bölümler incelendiğinde, kıssalardaki düşünel çatışmaların *şirk*, hedef çatışmalarının *kazanç elde etme* ve *haklı olma* isteği, davranışsal çatışmaların *saldırganlık*, duygusal çatışmaların ise *kıskançlık* ile kodlandığı anlaşılmaktadır. Bu kodların kıssalar üzerindeki dağılımının yer aldığı bulgular, MAXQDA 2020 Kod Matris Tarayıcısı ile oluşturulan Tablo 'te sunulmuştur.

Kod Sistemi	HÂBİL...	HZ. NÜH...	HZ. HÜD'...	HZ. SÂLİH...	HZ. İBRÂHİM...	HZ. YÜSUF...	HZ. MÜSÂ'...	DAVACILAR ...	HZ. SÜLEYMAN...	TOPLAM
Çatışma Türleri										0
Düşünel Çatışmalar										0
Şirk		■	■	■	■		■			7
Hedef Çatışmaları										0
Kazanç Elde Etme								■	■	2
Haklı olma	■									1
Duygusal Çatışmalar										0
Kıskançlık	■						■			2
Davranışsal Çatışmalar										0
Saldırganlık	■						■	■		3
TOPLAM	3	2	1	1	2	2	2	1	1	15

Tablo : Çatışma Türlerinde Yer Alan Kodlarının Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.1.1. Düşünel Çatışmalar

Bireylerin sahip oldukları değerler ve inançların zıt olmasından kaynaklı olarak düşünel çatışmaların yaşandığını daha önceden ifade etmiştik. Bu noktada çatışma

türlerine yönelik bulguların yer aldığı tablolara göre, incelediğimiz kıssalar içerisinde düşünsel çatışmaların şirkten kaynaklı olarak yaşandığı anlaşılmaktadır. Sözlükte “*ortak olmak, ortak koşmak*” anlamlarına gelen kelime, İslam dininde, “*Allah Teâlâ’ya zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya kendisine ibadet edilmesinde ortak tanımak, bu noktalarda onun benzeri, dengi ve ortağı olduğunu kabul etmek*” anlamına gelmektedir.⁵⁹ Araştırmamızın bu kısmında da şirkten kaynaklı olarak yaşanan düşünsel çatışmalara yer verilmiştir. Konuyla ilgili olarak şirkte karşılık gelen çatışmalar, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim ve Hz. Mûsa’nın yaşantısından kesitler sunan kıssalarda yer almaktadır.

Rivayete göre Hz. Nûh’a kadar insanlar tevhid inancıyla yaşamış, Hz. Nûh’un kavmiyle ilk kez putperestlik ortaya çıkmıştır.⁶⁰ Nitekim Allah Teâlâ’nın uyarıcı olarak Hz. Nûh’u göndermesi,⁶¹ kavmi ile arasında inanç noktasında çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. İçlerinde oğlunun da bulunduğu inkârcı kavim ile yaşadığı çatışmalarda geçen ifadeler şu şekildedir:

"Kavmiyle Allah'a iman noktasında çok kez tartışıp mücadele etmesine rağmen kavmi yine de ona inanmamış, kendisini yalancılıkla itham edip, taşlamakla tehdit etmişlerdir."

(Hz. Nûh’un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma" diyerek şefkat ve merhametli bir şekilde davet etmiştir."

(Hz. Nûh’un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma;2)

Hz. Hûd da putlara inanan Âd kavmini uyarmak için gönderilmiş, fakat kavmi kendisini dinlememiş, verdiği öğütlere inanmamış isyan ve inkârda bulunmuştur.⁶²

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan başışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalıştı. Fakat kavminin, putları ilah

⁵⁹ Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, *İslam'da İnanç Esasları*, 3. bs., İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002, ss. 90-91.

⁶⁰ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, c. 33, s. 226.

⁶¹ Nûh, 71/1.

⁶² Celal Kırca, “Âd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988, c. 1, s. 334.

edinmeleri hususunda tartışmayı sürdürüp, inanmamakta ısrarcı olarak inkârda direnmesi"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

Aynı şekilde Semûd kavmi de Allah'tan başka ilahlar edinmiş, Allah'a şirk koşturmuştur. Bunun üzerine Hz. Sâlih, onları uyarması için peygamber olarak kendilerine gönderilmiştir.⁶³ Fakat onların inançlarından vazgeçmemesiyle, Hz. Sâlih ile aralarında şirkten kaynaklanan düşünsel bir çatışmanın yaşanması da kaçınılmaz hale gelmiştir.

"(...)verdiği öğütler karşısında şaşkınlıkla beraber ona inanmayı tercih etmemiş, onu yalancılıkla suçlamışlardır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma;1)

Hz. İbrâhim de babası ve kavmiyle Allah'tan başka ilahlara inandıkları için, diğer peygamber ve kavimlerde olduğu gibi benzer çatışmalar yaşamıştır.

"Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir. Babası Azer ise bu durumdan vazgeçmediği halde onu taşlamakla tehdit etmiş ve uzun bir süre de gözüne gözükmemesini söylemiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Harran'daki insanların da inanç noktasında sapkınlıklar içerisinde olduğunu görünce yaptıkları hataları göstermek, inançlarını düzeltmek için akıl ve ispat yoluyla, inandıkları varlıklarla ilgili zihinlerinde birtakım soru işaretleri oluşturmak istemiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

Firavun'un kendini ilah edinerek sınırları aşmasının üzerine Hz. Mûsâ ve Hârûn, Allah'a inanması için Firavun'u uyarmak üzere görevlendirilmiştir. Fakat firavun ve kavmi bu konuda kendileriyle çatışmıştır. Bu konu ise ilgili kıssa metninde şöyle geçmektedir:

"Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da Firavun ve kavminden bazıları onlardan mücadele etmek üzere yüz çevirmiş, yaptıklarını gülünç bulmuş ve onları yalancılıkla ithâm etmişlerdir."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun Ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

⁶³ Celal Kırca, "Semûd", a.g.e., c. 36, s. 501.

3.1.2. Hedef Çatışmaları

Çatışma türlerinin, kıssalar üzerindeki dağılımlarının yer aldığı tablolar incelendiğinde yaşanan üç hedef çatışmasının bulunduğu anlaşılmaktadır. Tablo 'e göre bu çatışmalardan 2 tanesi *kazanç elde etmeye yönelik*, 1 tanesi ise *haklı olmaya yönelik* hedeflerin birbirlerine zıt düşmelerinden kaynaklanmıştır.

Kazanç elde etme isteği, para kazanılması, mülk ve servet edinilmesi insanın geçimini sağlaması bakımından neredeyse vazgeçilmez toplumsal bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir.⁶⁴ Kıssalarda geçen hedef çatışmalarından biri koyunları olan iki şahıs arasında, diğeri de tarla sahibi ile çoban arasında geçmekte ve elde etmeyi hedefledikleri, yaptıkları işin karşılığı niteliğinde olan kazançlarına⁶⁵ yönelik bir engelleme ile karşılaşmaları sonucunda yaşanmıştır. Bunun üzerine de taraflar, yaşadıkları çatışmaları dışarıdan bir kişinin arabuluculuğuna başvurarak çözümlenmeye çalışmışlardır.

İlgili kıssalardan koyunları hakkında çatışma yaşayan taraflar arabuluculuk yapması için Hz. Dâvûd'a başvururken, koyun sürüsünün zarar verdiği tarlanın sahibi de hem Hz. Dâvûd'a hem de Hz. Süleyman'a aynı anda başvurmuştur.

"Taraflardan dokuz dokuz adet koyun sahibi olan şahıs, bir adet koyunu olan şahsın koyununu kendi koyunlarına katmak istemiş ve aralarında çıkan tartışmada baskın gelmiştir."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

"Bir gün, bir topluluğun koyun sürüsü tarafından zarar görmüş ekinler hakkında iki hasım aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a başvurmuşlardır. Rivayete göre bir koyun sürüsü geceleyin komşunun tarlasına girerek oradaki ekini tahrip etmiş, ekin sahibi ise zararın telâfisi için mahkemeye başvurmuştur"

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Hâbil ile Kâbil ise ihtilaf ettikleri konu üzerinde haklı olma noktasında birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Hâbil'in haklı olduğu ispat edildiğinde de Kâbil haksız durumda kalmış ve hedefine ulaşamamıştır.

⁶⁴ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 1. bs., İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2008, s. 79.

⁶⁵ Türk Dil Kurumu, "Kazanç", *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kazanç>.

"Rivayete göre Âdem'in iki oğlu arasında çıkan bir ihtilaf üzerine babaları her ikisinin de Allah'a kurban sunmalarını, kimin kurbanı kabul edilirse de onun haklı olacağını söylemiştir. Sunulan kurbanlardan Hâbil'inki kabul edilince Kâbil bu durumu içine sindirememiş, kardeşine karşı olan kıskançlık duyguları kabarmış, ona karşı tavır almış ve harekete geçmiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 1)

3.1.3. Duygusal Çatışmalar

Tablo 4'e göre, incelediğimiz kıssalar arasında yer alan ve duygusal çatışma olarak isimlendirilen durum kıskançlıktan kaynaklanmaktadır.

Psikolojide ruhsal bir hastalık olarak kabul edilen *kıskançlık*, sözlükte, "bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin başkasıyla ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum" şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁶ Araştırmalara göre kıskançlık, bireylerde kızgınlık, öfke, kin, nefret, kendine acıma, kırgınlık, güvensizlik gibi birçok karmaşık ve olumsuz duyguyu açığa çıkarmaktadır. Ayrıca kıskançlık duygusu çoğu zaman şiddet, intihar, cinayet gibi birçok problemi beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kıskançlığın beraberinde getirdiği duygu ve davranışlar kişiler arası ilişkileri de olumsuz etkilemektedir.⁶⁷

Duygusal çatışma türüne yönelik bulgular incelendiğinde, Hz. Yûsuf ve kardeşlerinin yaşadığı, Hâbil ile Kâbil arasında yaşanan çatışmaların kıskançlıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İlgili çatışmalara yönelik kıssa metinlerinde yer alan ifadeler şu şekildedir:

"Babaları, her ne kadar bu durumu saklamaya, hepsini aynı şekilde sevmeye çalışsa da bu durum kardeşlerinin gözünden kaçmamış ve nihayetinde kıskançlık duyguları onların içine işlemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

"Sunulan kurbanlardan Hâbil'inki kabul edilince Kâbil bu durumu içine sindirememiş, kardeşine karşı olan kıskançlık duyguları kabarmış, ona karşı tavır almış ve harekete geçmiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 1)

⁶⁶ Türk Dil Kurumu, "Kıskançlık", *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kiskançlık>.

⁶⁷ Rumeysa Hoşoğlu, Sevim Seher, "Kıskançlık Karşısında Gösterilen İletişim Tepkileri Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 2, sy. 2 (2018), s. 121.

3.1.4. Davranışsal Çatışmalar

Aynı şekilde Tablo 'ün bulgularına göre, ele aldığımız kıssalarda tespit edilen 3 davranışsal çatışma da benmerkezci tepkilere dayanıp bireylerin kendi arzu ve isteklerine yönelik olarak sergiledikleri saldırgan davranışlar çerçevesinde yaşanmıştır.

Bireyin kendi düşünce ve davranışlarını, dıştaki direnmelere karşı zorla benimsetme çabası olarak ifade edilen saldırganlık,⁶⁸ fiziksel-sözel, doğrudan-dolaylı, reaktif-proaktif olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Fiziksel saldırganlık, hedef bireyi dövme, yaralama gibi fiziksel anlamda zarar verici davranışları; sözel saldırganlık, hakaret etme, küçük düşürmeye yönelik ifadeler kullanma gibi davranışları kapsamaktadır. Dolaylı / ilişkisel saldırganlık; sosyal manipülasyonlar aracılığı ile sözel yollarla zarar vermeyi ifade etmektedir. Hedef birey ile ilgili söylentilerde bulunma, yalan söyleme gibi davranışlar dolaylı saldırganlık ifadesini karşılamaktadır. Reaktif saldırganlık, kışkırtma veya engellenmelere maruz kalma sonucu gösterilen zarar verici davranışları; proaktif saldırganlık ise dışsal ödüller (popülerlik kazanma, amaca ulaşma) tarafından kontrol edilen ve hedefe zarar veren davranışları tanımlamaktadır.⁶⁹

Bu çerçevede saldırganlık ile ilgili çatışma ifadeleri Hâbil ile Kâbil, Hz. Yûsuf ve kardeşleri, Hz. Mûsa ile Firavun'un anlatıldığı kıssalarda yer almaktadır. İlgili metin ifadeleri şu şekildedir:

"Kâbil, içinde bulunduğu ruh halinin de etkisiyle saldırganlık dürtüsüne engel olamamış ve Hâbil'e onu öldüreceğini söylemiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; Pozisyon: 2)

"Kinlenmeleri, kardeşlik, şefkat ve merhamet duygularını kaybetmeleri neticesinde kardeşleri, Hz. Yûsuf'u birçok kervanın uğradığı bir kuyuya atmak üzere anlaşmış ve onu da beraberlerinde kırlara götürdükten sonra planlarını uygulamışlardır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

⁶⁸ Türk Dil Kurumu, "Saldırganlık", *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=saldırganlık>.

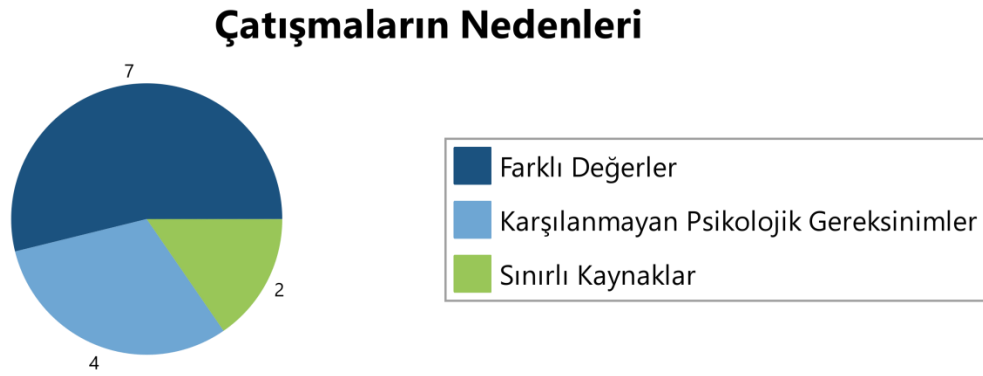
⁶⁹ İlkur Tayınmak, "Önyargılı Tutumlar ve Saldırganlık", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 1 (2020), s. 72.

"Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da Firavun ve kavminden bazıları, mücadele etmek üzere onlardan yüz çevirmiş, yaptıklarını gülünç bulmuş ve onları yalancılıkla itham etmişlerdir."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

3.2. KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARIN NEDENLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Kıssa metinlerinin, çatışmaların nedenleri kapsamında oluşturulan kategoriler ile incelenmesi sonucunda elde edilen bulguların dağılım grafiği Şekil 'te sunulmuştur.

Şekil : Çatışma Nedenleri Kategorilerinin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

Tablo 3'deki kod sistemi bilgilerine göre, farklı değerlerin neden olduğu çatışmalarda *farklı inançlar*, sınırlı kaynakların neden olduğu çatışmalarda *geçim kaynakları*, karşılanmayan psikolojik gereksinimlerde ise *güç elde etme*, *sevgi ihtiyacı*, *saygın ve itibarlı olma* kodları yer almaktadır. Bu kodların kıssalar üzerindeki dağılımı Tablo 'te sunulmuştur.

Kod Sistemi	HÂBİL ...	HZ. NÖH...	HZ. HÜD...	HZ. SÂLİH'...	HZ. İBRÂHİM...	HZ. YÖSUF...	HZ. MÜSÂ...	DAVACILAR...	HZ. SOLEYMAN...	TOPLAM
Çatışmaların Nedenleri										0
Farklı Değerler										0
Farklı İnançlar		1	1	1	1		1			7
Sınırlı Kaynaklar										0
Geçim Kaynakları								1	1	2
Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler										0
Güç Elde Etme							1			1
Sevgi İhtiyacı						1				1
Saygın ve İtibarlı Olma	1						1		1	2
TOPLAM	1	2	1	1	2	1	3	1	1	13

Tablo : Çatışmaların Nedenleri ile İlgili Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.2.1. Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler

Kıssalarda anlatılan çatışmaların nedenlerine yönelik bulgular incelendiğinde karşılanmayan gereksinimlere yönelik 3 başlıkla karşılaşmaktayız. Bu başlıklar, psikolojik gereksinimler içerisinde yer alan *güç elde etme*, *sevgi ihtiyacı*, *saygın ve itibarlı olma* isteğidir.

İnsanda var olan, başkalarını veya eşyayı kontrol etme, yönetme isteği, en köklü eğilimlerden biri olarak ifade edilmektedir. Özellikle lider olmak, başkalarını sevk ve idare etmek, onların kaderinde söz sahibi olmak, onları istenilen eylem ve davranışlara zorlamak noktasındaki arzu ve isteği toplum hayatı bakımından da çok büyük bir öneme sahiptir. Fakat bu istek kullanım alanına ve oranına bağlı olarak olumlu veya olumsuz sonuçların yaşanmasına da sebebiyet vermektedir.⁷⁰

Nitekim Firavun'un *güç elde etme* ihtiyacına yönelik yaşadıkları ve yaşattıkları, güç elde etme isteğinin sebebiyet verdiği en ibret verici olumsuz durumlar arasındadır.

"Firavun kendisini tanrı ilan ederek, halk arasında ayrımcılık yapıp toplumu gruplara ayırmış, gruplardan birinin erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını yaşatıp onları güçsüz düşürerek huzur ve güveni bozmuş, yeryüzünde kibirlenerek zulümde ileri gitmiş, sınırlarını aşmıştır."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun Ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanan sevgi,⁷¹ ailenin karşıladığı temel psikolojik ihtiyaçlar arasında bulunmaktadır.⁷² Bu noktada, aile içerisinde bireyin gördüğü sevginin, beklediği sevgi oranıyla eşit olmaması, sevgi ihtiyacının karşılanması noktasında kendisini mahrum hissetmesine sebebiyet vermektedir.

Nitekim Hz. Yakub'un Hz. Yûsuf ve öz kardeşine yönelik duyduğu özel ilgi ve sevgi, diğer kardeşlerinin, babalarından yana kendilerini *sevgi ihtiyacı* içinde hissetmelerine sebep olmuştur.

⁷⁰ Hökelekli, *a.g.e.*, s. 77.

⁷¹ Türk Dil Kurumu, "Sevgi", *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sevgi>.

⁷² Mustafa Koç, "Ailenin Karşılacağı Temel Psikolojik İhtiyaçlar", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 1 (2015), s. 67.

"Hz. Yakub, Hz. Yûsuf'a ve öz kardeşi Bünyâmin'e karşı duyduğu özel ilgi ve sevginin, diğer çocuklarının kıskançlık duymalarına sebebiyet verdiğinin farkındadır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

Her insan toplumda iyi bir yer edinmek, başarılı ve üstün bir kişi olmak, başkaları tarafından saygı ve değer görmek isteğine sahiptir. Fakat bu istek insanları yapıcı, iyi şeyler yapmaya yöneltebileceği gibi, yıkıcı, toplum ve insanlık dışı davranışlara da sürükleyebilmektedir. Nitekim Hâbil ile Kâbil arasında yaşanan çatışmayı anlatan kıssada, Hz. Mûsâ ve Firavun'un yaşadığı çatışmayı anlatan kıssada *saygın ve itibarlı olma* isteğinin olumsuz davranışlara sebebiyet verdiği durumlardan bahsedilmektedir.

"İnsanların yeryüzünde Hâbil'in daha üstün olduğu düşüncesine sahip olmalarından endişe etmiş(...)"

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 1)

"Firavun kendisini tanrı ilan ederek, halk arasında ayrımcılık yapıp toplumu gruplara ayırmış, gruplardan birinin erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını yaşatıp onları güçsüz düşürerek huzur ve güveni bozmuş, yeryüzünde kibirlenerek zulümde ileri gitmiş, sınırlarını aşmıştır."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

3.2.2. Sınırlı Kaynaklar

Sınırlı kaynakların adil dağıtımının yapılmaması ya da bireylerin sahip oldukları kaynaklara yönelik bir müdahale veya engellenmenin bulunması, aralarında zaman zaman çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. İncelediğimiz kıssalara yönelik bulgulara göre de Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a gelen tarafların, sınırlı olan *geçim kaynaklarına* yönelik çatışmalar yaşadığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olan kıssalarda geçen ifadeler şu şekildedir:

"Taraflardan doksan dokuz adet koyun sahibi olan şahıs, bir adet koyunu olan şahsın koyununu kendi koyunlarına katmak istemiş (...)"

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

"Bir gün, bir topluluğun koyun sürüsü tarafından zarar görmüş ekinler hakkında iki hasım (...)"

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

3.2.3. Farklı Değerler

Bireyin, herhangi bir nesne veya olguya yönelik bağlantısında beliren şey olarak ifade edilen değer,⁷³ zaman zaman kişiler arası yaşanan çatışmalarda da belirgin bir faktör olarak yerini almaktadır. Araştırmamız kapsamında incelenen kıssaların bulgularına göre, farklı değerlerden dolayı yaşanan çatışmalarda özellikle bireylerin sahip oldukları farklı inançlar göze çarpmaktadır.

Tablo 'te yer alan bulgular doğrultusunda, *farklı inançlar / değerlerin* sebebiyet verdiği çatışmaların, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim ve Hz. Mûsâ'nın yaşamlarının konu olduğu kıssalarda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede ilgili kıssalarda geçen değer çatışmasına yönelik ifadeler şu şekildedir:

"Kavmiyle Allah'a iman noktasında çok kez tartışıp mücadele etmesine rağmen kavmi yine de ona inanmamış, kendisini yalancılıkla itham edip, taşlamakla tehdit etmişlerdir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma" diyerek şefkat ve merhametli bir şekilde davet etmiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Fakat kavminin, putları ilah edinmeleri hususunda tartışmayı sürdürüp(...)"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Semûd Kavmi'ne Allah'a kulluk etmeleri, ondan mağfîret istemeleri, tövbe etmeleri hususunda öğütler vermiş, çeşitli sorular yönelterek onları Allah'a inanmaya ikna etmeye çalışmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Harran'daki insanların da inanç noktasında sapkınlıklar içerisinde olduğunu(...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"Allah'a kulluk etmesi noktasında uyarmak için Firavun'a gitmesini ve hak olan dini tebliğ etmesini buyurmuştur."

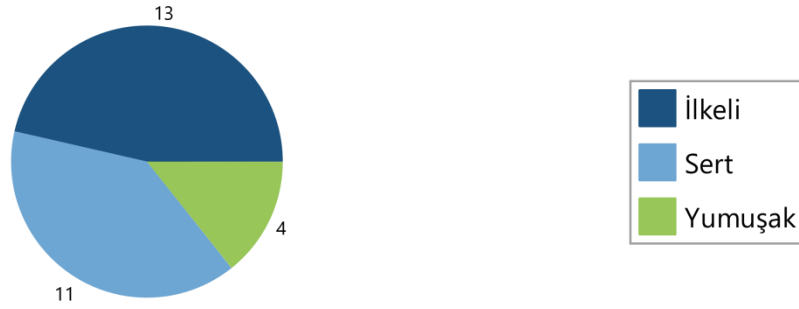
⁷³ Türk Dil Kurumu, "Değer", TDK, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=değer>.

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

3.4. KISSALARDA TESPİT EDİLEN ÇATIŞMALARA GÖSTERİLEN TEPKİLERE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Kıssalarda geçen çatışmalara karşı gösterilen tepkiler temasında yer alan kategorilerin dağılım grafiği Şekil 'de sunulmuştur.

Çatışmalara Gösterilen Tepkiler

Şekil :Çatışmalara Gösterilen Tepkilerle İlgili Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

Araştırmamızda kullanılan kod sistemi bulgularına göre sert tepkilerde *ceza, tartışmayı sürdürmek, yalancılıkla suçlama, saldırgan davranışlar*; yumuşak tepkilerde *geri çekilme, pes etme davranışları*; ilkeli tepkiler arasında ise *akıllı anlaşma, menfaatlerin korunması ve vazgeçirme davranışları* tespit edilmiştir. İlgili kodların kıssa metinleriyle olan ilişkisine yönelik bulgulara Tablo 'da yer verilmiştir.

Kod Sistemi	HÂBİL İLE KÂBİL ...	HZ. NÜH...	HZ. HÜD'...	HZ. SÂLİH...	HZ. İBRÂHİM...	HZ. YÜSUF...	HZ. MÛSÂ...	DAVACILAR VE HZ. DÂVÜD...	HZ. SÜLEYMAN...	TOPLAM
Çatışmalara Gösterilen Tepkiler										0
Sert										0
Ceza					1				1	2
Tartışmayı Sürdürmek			1		1					2
Yalancılıkla Suçlama		1		1			1			3
Saldırgan	1	1			1	1				4
Yumuşak										0
Geri Çekilme		1	1		1	1				4
Pes Etme		1								1
İlkeli										0
Akıllı Anlaşma						1		1	1	4
Menfaatlerin Korunması			1	1	1				1	3
Vazgeçirme	1	1	1	1	1	1	1			6
TOPLAM	2	5	4	3	5	3	2	1	4	29

Tablo : Çatışmalara Gösterilen Tepkilerde Yer Alan Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.4.1. Sert

İlgili kıssa metinlerine yönelik bulgulara göre sert tepkiler; *ceza*, *tartışmayı sürdürmek*, *yalancılıkla suçlama* ve *saldırgan* davranışlardan oluşmaktadır.

Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı ve acı verici işlem veya yaptırım olarak tanımlanan *ceza*,⁷⁴ maddi ve manevî olmak üzere iki şekilde uygulanabilmektedir. Maddi cezalar kavramı, eğitim bilimlerinde bireyin bedenine yönelik fiziksel olarak uygulanan cezaları; manevî cezalar sevgi ve ilgiyi azaltmak, tenkit, uyarı ve kınamada bulunmak, mahrum bırakmak, azarlamak ve hakaret etmek gibi davranışları ifade etmektedir.⁷⁵

Daha önceki bulgularda da ifade edildiği üzere Hz. İbrâhim ile babası Âzer arasında bir değer çatışması yaşanmıştır. Bu çerçevede Âzer inandığı dinin doğruluğunu savunurken, Hz. İbrâhim'in yanlış bir inanç içinde olduğunu düşünmektedir. Hz. İbrâhim'i sahip olduğu bu inancından vazgeçirmek için gözüne gözükmemesini söylemiş ve böylelikle de onun üzerinden ilgisini çekip, mahrum bırakarak cezalandırmak istemiştir.

" Babası Azer ise bu durumdan vazgeçmediği halde (...) gözüne gözükmemesini söylemiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

Hz. Dâvûd tarla sahibi ve koyun sahibinin yaşadığı çatışma karşısında, tarla sahibine koyunların tazminat olarak verilmesini uygun görmüştür. Fakat İslam hukukunda, tazminat işlemlerinde asıl amaç ne zarar vereni fazladan cezalandırmak, ne de zarara uğrayan şahsın sebepsiz zenginleşmesine imkân sağlamaktır.⁷⁶ Dolayısıyla yaşanan çatışmada, koyunların tarlaya denk düşünülmesi, tarla sahibinin sebepsiz zenginleşmesine, koyunların sahibinin ise fazladan ceza almasına sebep olacağı anlaşılmaktadır.

⁷⁴ Türk Dil Kurumu, "Ceza", *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ceza>.

⁷⁵ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1993, ss. 25-29.

⁷⁶ Yunus Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 5 (2016), s. 128.

"Hz. Dâvûd tahrip edilen ekinin kıymetinin, koyunların kıymetine denk olduğu kanaatine varmış ve koyunların tazminat olarak ekin sahibine verilmesine hükmetmiştir."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Kişiler arasında birçok noktada uyuşmazlık yaşanması kaçınılmazdır. Bu durumlar karşısında da sergilenecek en güzel davranış, uyuşmazlıkların en yapıcı şekilde çözümlenmesini sağlamaktır. Oysa kıssalardaki ifadelerle göre inkârcı kavimler uyuşmazlıklar karşısında yapıcı bir tutumdan ziyade yıkıcı bir tutum sergilemeyi, *yaşanan tartışmayı sürdürerek* karşı tarafı bastırmayı tercih etmişlerdir.

"Fakat kavminin, putları ilah edinmeleri hususunda tartışmayı sürdürüp, inanmamakta ısrarcı olarak inkârda direnmesi"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Kavmi ise Allah hakkında getirdiği delillerini çürütmek ve delil getirmesini engellemek isteyerek onunla tartışmaya girmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

Kıssalarda geçen çatışmalar karşısında tarafların, hedeflerindeki kişileri öldürerek, taşlamakla tehdit ederek, kuyuya atarak *saldırgan* bir şekilde gösterdikleri sert tepkilere yönelik ifadeler de yer almaktadır.

"Kâbil, kardeşine olan kıskançlık duygusuna yenik düşmüş, nefesine uyarak korkunç bir fil işlemiş ve kardeşini öldürmüştür."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 4)

"(...)taşlamakla tehdit etmişlerdir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babası Azer ise bu durumdan vazgeçmediği halde onu taşlamakla tehdit etmiş"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Kinlenmeleri, kardeşlik, şefkat ve merhamet duygularını kaybetmeleri neticesinde kardeşleri, Hz. Yûsuf'u birçok kervanın uğradığı bir kuyuya atmak üzere anlaşmış ve onu da beraberlerinde kırlara götürdükten sonra planlarını uygulamışlardır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

Daha önceki açıklamalarda geçtiği üzere saldırganlık, davranışın türüne göre farklı şekillerde meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla hedef kişinin yalancılıkla suçlanması da hakaret içeren, küçük düşürmeye yönelik bir ifade olduğundan sözel saldırgan davranışlar kapsamında yer almaktadır. Bu çerçevede de yaşanan çatışmalar

içerisinde, tarafların hedef kişiyi *yalancılıkla suçlamayı* tercih ederek gösterdikleri sert tepkilere yönelik ifadeler şu şekildedir:

"(...)kavmi yine de ona inanmamış, kendisini yalancılıkla itham edip (...)"
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Kavmi, Hz. Sâlih'i aralarındaki keskin zekâlı, doğru görüşlü, hayırlı, dürüst, zor zamanlarda ve karışık problemler karşısında isabetli görüşleri olan birisi olarak tanırken verdiği öğütler karşısında şaşkınlıkla beraber ona inanmayı tercih etmemiş, ona inanmayı tercih etmemiş, onu yalancılıkla suçlamışlardır."
(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; Pozisyon: 1)

"(...) Firavun ve kavminden bazıları onlardan mücadele etmek üzere yüz çevirmiş, yaptıklarını gülünç bulmuş ve onları yalancılıkla ithâm etmişlerdir."
(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

3.4.2. Yumuşak

Çatışmalara karşı gösterilen tepkiler içerisinde yumuşak olan davranışlara karşılık oluşturulan kodlar *geri çekilme* ve *pes etme* şeklindedir. Geri çekilme, bireyin karıştığı bir işi sürdürmekten vazgeçmesi olarak ifade edilirken⁷⁷ *pes etme* ise, içinde bulunduğu durumda yenilgiyi kabul etmesi anlamına gelmektedir.

Yumuşak tepkiler kapsamında çatışma yaşayan taraflar, içinde buldukları durumda muhataplarıyla ortak bir noktada buluşamayacaklarını anladıklarında Allah'a güvendiklerini, durumlarını Allah'a niyaz edeceklerini, Allah'tan yardım bekleyeceklerini ifade ederek *geri çekilmeyi* tercih etmişlerdir.

"O ise kavmine dönüp yaptığı davet ve öğütlerden hoşlanmadıkları takdirde aralarında yaptıkları istişare ile bir karara varmalarını söylemiş, buna karşılık da kendisinin yalnızca Allah'a dayanıp güvendiğini ifade etmiştir."
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. İbrâhim ise babasına "Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütüfkârdır." diyerek durumu rabbine niyaz edeceğini ve ondan uzaklaşacağını bildirmiştir."
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

⁷⁷ Türk Dil Kurumu, "Geri Çekilmek", TDK, (16.07.2021), [https://sozluk.gov.tr/?kelime=geri çekilmek](https://sozluk.gov.tr/?kelime=geri%20çekilmek).

"Hz. Yakub ise yaşadığı olay karşısında, onlara inanmamış ve sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

"(...)elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a güvenip, bekleyeceğini ifade ederek rabbinin yolundan ilerlemiştir."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

Hz. Nûh da yaşadıkları karşısında yenik düştüğünü kabul edip *pes ederek* Allah'tan yardım istemiştir.

"Yaşadıklarının üzerine bir çıkış yolu bulamayan Hz. Nûh, rabbine yönelmiş ve "Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!" diyerek yalvarmıştır."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

3.4.3. İlkeli

İlgili davranışlar kategorisinde oluşturulan kodlar *akıllı anlaşma, menfaatlerin korunması ve vazgeçirme* şeklindedir.

Kıssalardaki çatışmalar içerisinde taraflar, ulaşmak istedikleri hedeflerini göz önünde bulundurarak çatıştıkları kişilerle *akıllı anlaşmalar* yapma eğilimi göstermişlerdir.

"Ailesiyle tekrardan kavuşmak isteyen Hz. Yûsuf, öz kardeşini yanına almış, diğer kardeşlerinin eşyaları arasına bir su kabı koydurup tekrardan saraya geri gelmelerini sağlayarak onlar üzerinden bir plan uygulamıştır. Plan sonunda kardeşleriyle yüzleşen Hz. Yûsuf, tüm yaşadıklarına rağmen kardeşlerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamış, bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek, onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

"Bir gün, birinin diğerini haksızlık etmekle suçladığı iki ortak, doğruluktan sapmayarak davaları için aralarında âdil bir hüküm vermesi, kendilerine doğru yolu göstermesi ve arabuluculuk yapması için Hz. Dâvûd'a gelmiştir."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

"(...)iki hasım aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a başvurmuşlardır."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

"Hz. Süleyman, verdiği hükme göre, tarlanın bakımının ziyandan önceki haline gelene kadar koyun sahiplerine devredilmesi, bu sürede sütünden, yününden ve kuzularından yararlanılabilmesi için koyunların da tarla sahibine verilmesinin daha uygun olacağı kanaatine ulaşmıştır. "

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Çatışma yaşayan taraflar, çatışmalarını çözümlerken Allah'ın rızasını kazanma, azaptan korunma, zarara uğratmama noktasında *menfaatlerin korunmasına* önem göstererek ilkeli davranışlar göstermişlerdir.

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilâhî emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan başışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalıştı"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"(...) eğer onlara uyup Allah'a karşı asi olursa zararının artacağına vurgu yapmış, Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. Süleyman, verdiği hükme göre, tarlanın bakımının ziyandan önceki haline gelene kadar koyun sahiplerine devredilmesi, bu sürede sütünden, yününden ve kuzularından yararlanılabilmesi için koyunların da tarla sahibine verilmesinin daha uygun olacağı kanaatine ulaşmıştır. "

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Taraflar yaşadıkları çatışmalar karşısında muhataplarını, davranışlarının sonuçlarıyla ilgili bilgilendirerek, içinde buldukları durumun yanlışlığına dikkat çekerek, kendilerinden beklenen davranışları hatırlatıp öğütler vererek, düşüncelerini ispatlayarak, yumuşak bir üslupla *vazgeçirmeye* çalışmışlardır.

"(...)planladığı fiilin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin fiilin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş ve kardeşini bu şekilde uyararak büyük bir günahı sakındırmak istemiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"(...) "Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma" diyerek şefkat ve merhametli bir şekilde davet etmiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan bağışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalıştı."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Sâlih ise kavmine aklî ve naklî bir takım deliller getirerek onları inanmaya davet etmiş(...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. İbrâhim, kavminin bu tutumu karşısında yapmış olduğu gözlemlerle ulaştığı düşünceleri vesilesiyle kendi inancını savunmuş, yalnızca Allah'tan korktuğunu vurgulayarak onları hak ve batıl olan inançlar karşısında düşünmeye yönlendirmiştir."

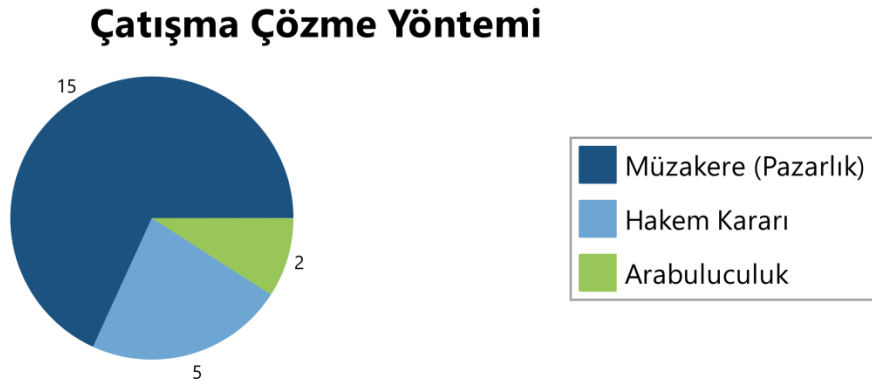
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"Allah Teâlâ tebliğ için iki kardeşi görevlendirdiğinde, sınırları aşmasına rağmen yine de Firavun'a yumuşak bir üslupla yaklaşmalarını buyurmuştur. Çünkü onların yumuşak bir şekilde Firavun'a hitap etmeleri, belki aklını başına almasına veya içine bir korku düşmesine vesile olabileceğini bildirmiştir."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 3)

3.5. KISSALARDAKİ ÇATIŞMA ÇÖZME YÖNTEMLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Çatışma çözme yöntemleri kapsamında oluşan kategorilerin kıssalar üzerindeki dağılımına ait bulgulara Şekil 'da yer verilmiştir.

Şekil : Çatışma Çözme Yöntemleri ile İlgili Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

Tablo 3'de yer alan bulgulara göre müzakere (pazarlık) kategorisi *ortak çözüm arama, iyi niyet, açıklık* kodlarından, hakem kararı ise *dua ve tevekkül* kodlarından

oluşmuştur. Bu kodların kıssalar üzerindeki dağılımına yönelik bulgular ise Tablo 'de sunulmuştur.

Kod Sistemi	HÂBİL ...	HZ. NÜH...	HZ. HÜD...	HZ. SÂLİH...	HZ. İBRÂHİM...	HZ. YÛSUF...	HZ. MÛSÂ...	DAVACILAR ...	HZ. SÜLEYMAN ...	TOPLAM
Çatışma Çözme Yöntemi										0
Müzakere (Pazarlık)										0
Ortak Çözüm Arama		1	1		1	1		1	1	6
İyi Niyet	1		1	1	1					4
Açıklık	1		1	1	1	1	1			6
Arabuluculuk								1	1	2
Hakem Kararı										0
Dua					1	1				2
Tevekkül		1	1							2
Σ TOPLAM	2	2	4	2	4	3	2	2	2	23

Tablo : Çatışma Çözme Yöntemi Kodlarının Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.5.1. Müzakere (Pazarlık)

Bulgulara göre ilgili kıssalarda, çatışma çözme yöntemlerinden olan müzakere kapsamında *ortak çözüm arama*, *iyi niyet* ve *açıklık* kodları yer almaktadır.

Taraflar çatışmalarını çözümlerken *ortak çözümler* bulabilmek için, bir karara varmaları noktasında muhataplarına telkinde bulunma, ikna etmeye çalışma, savundukları inançlarını farklı boyutlarıyla savunma, muhataplarının beklentilerine duyarlı olma, arabulucuya başvurma davranışlarında bulunmuşlardır.

"O ise kavmine dönüp yaptığı davet ve öğütlerden hoşlanmadıkları takdirde aralarında yaptıkları istişare ile bir karara varmalarını söylemiş, buna karşılık da kendisinin yalnızca Allah'a dayanıp güvendiğini ifade etmiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...)onları ikna etmeye çalıştı."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. İbrâhim, kavminin bu tutumu karşısında yapmış olduğu gözlemlerle ulaştığı düşünceleri vesilesiyle kendi inancını savunmuş, yalnızca Allah'tan korktuğunu vurgulayarak onları hak ve batıl olan inançlar karşısında düşünmeye yönlendirmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"(...) bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek, onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması; 3)

"Bir gün, birinin diğerini haksızlık etmekle suçladığı iki ortak, doğruluktan sapmayarak davaları için aralarında adil bir hüküm vermesi, kendilerine doğru yolu göstermesi ve arabuluculuk yapması için Hz. Dâvûd'a gelmiştir."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

"(...) iki hasım aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a başvurmuşlardır."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Taraflar yaşadıkları çatışma durumlarında muhataplarına aynı şekilde karşılık vermeyerek, onlara karşı iyi niyetle uyarılarda bulunarak, azaptan sakındırmak istemiş ve çatışmalarını iyi niyetleri ölçüsünde çözümlenmeye çalışmışlardır. *İyi niyet* ilkesiyle yapılan müzakerelere yönelik ifadeler şu şekildedir:

"Hâbil ise kardeşinin kendisine kötü niyetle yaklaşacağını bildiği halde Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini(...)"

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"(...)iyi niyetle"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

Taraflar, yaşadıkları çatışmalarla ilgili metinlerde geçen ifadelerden anlaşıldığı üzere içinde buldukları durum hakkında uyarılarını yaparken, beklentilerini ve niyetlerini ifade ederken, sahip oldukları düşüncelerini ve delillerini sunarken, konuşmalarını *açık* bir şekilde yapmışlardır.

"(...)planladığı filin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin filin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş ve kardeşini bu şekilde uyararak büyük bir gınahtan sakındırmak istemiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan başışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Sâlih ise kavmine aklî ve naklî bir takım deliller getirerek onları inanmaya davet etmiş(...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını aptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Ailesiyle tekrardan kavuşmak isteyen Hz. Yûsuf, öz kardeşini yanına almış, diğer kardeşlerinin eşyaları arasına bir su kabı koydurup tekrardan saraya geri gelmelerini sağlayarak onlar üzerinden bir plan uygulamıştır. Plan sonunda kardeşleriyle yüzleşen Hz. Yûsuf, tüm yaşadıklarına rağmen kardeşlerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamış, bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek, onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

"(...)onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da (...)"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

3.5.2. Arabuluculuk

Çatışma yaşayan taraflar, *arabuluculuk* yapmaları için zaman zaman 3. kişilere de başvurmuşlardır.

"Hz. Dâvûd, ortaklardan koyunları çok olan şahsın, tek bir koyunu kendi koyunlarının arasına katmak istemesiyle haksızlık ettiğine hükmetmiş ve ortaklık ilişkilerinde - imanlı olup hem dünya hem de ahiret için çalışanlar hariç - çoğunluğunun bu şekilde haksızlık yaparak, işlerini devam ettirdiklerini ifade ederek davacıları teskin etmeye çalışmıştır."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

"(...) iki hasım aralarındaki anlaşmazlığın çözümü için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a başvurmuşlardır."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

3.5.3. Hakem Kararı

İlgili kıssa metinlerinde hakem kararına yönelik bulgularda *dua* ve *tevekkülün* ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Öyle ki çatışma yaşayan taraflar, içinde buldukları

durum hakkında Allah'a dua edeceklerini, Allah'a dayanıp güvencüklerini bildirerek sonucu Allah'ın hakemliğine bırakmışlardır.

Hakem kararı kategorisinde *duanın* kodlandığı kıssalardaki ifadeler şu şekildedir:

"Hz. İbrâhim ise babasına "Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütfkârdır." diyerek durumu rabbine niyaz edeceğini ve ondan uzaklaşacağını bildirmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Hz. Yakub ise yaşadığı olay karşısında, onlara inanmamış ve sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

Hakem kararı kategorisinde *tevekkülün* kodlandığı kıssalardaki ifadeler şu şekildedir:

"(...) buna karşılık da kendisinin yalnızca Allah'a dayanıp güvendiğini ifade etmiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...) elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a güvenip, bekleyeceğini ifade ederek rabbinin yolundan ilerlemiştir."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

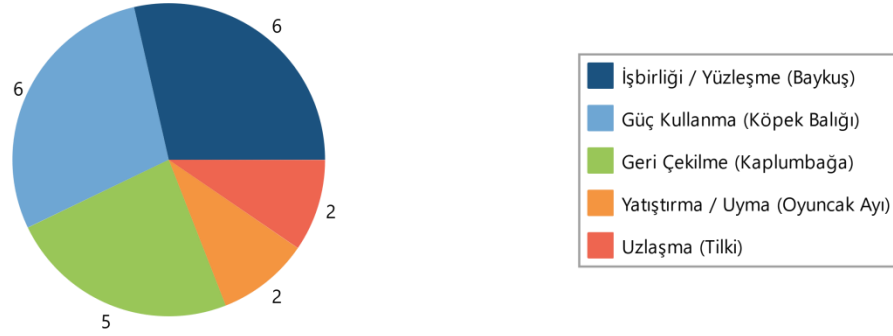
"(...) yalnızca rabbine tevekkül etmiştir."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun Ve Kavmiyle Yaşadıkları; 5)

3.6. KISSALARDAKİ ÇATIŞMA ÇÖZME MODELLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Çatışma çözme modellerine ait kategorilerin, araştırmamızda yer alan kıssalar üzerindeki dağılımını gösteren grafik Şekil 'de sunulmuştur.

Çatışma Çözme Modeli

Şekil : Çatışma Çözme Modellerine Ait Kategorilerin Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

Tablo 3 bulgularına göre işbirliği kategorisinde *uygun çözüm arayışı*, geri çekilme kategorisinde *Allah'tan yardım isteme*, güç kullanmada *engelleme*, *saldırganlık*, *gözdağı*, yatıştırma kategorisinde *teselli etme* ve *Allah korkusu*, uzlaşmada ise *kazandıran çözüm* kodlarının kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu kodların kıssalardaki dağılımına yönelik bulgular da Tablo 'de sunulmuştur.

Kod Sistemi	HÂBİL İLE KÂBİL ...	HZ. NÜH'...	HZ. HÜD'...	HZ. SÂLİH'...	HZ. İBRÂHİM'...	HZ. YÛSUF'...	HZ. MÛSÂ'...	DAVACILAR VE HZ. DÂVÜD'...	HZ. SÜLEYMAN'...	TOPLAM
Çatışma Çözme Modeli										0
Geri Çekilme (Kaplumbağa)										0
Allah'tan Yardım İsteme		1	1		1	1	1			5
Yatıştırma / Uyuma (Oyuncak Ayı)										0
Teselli Etme								1		1
Allah Korkusu	1									1
Uzlaşma (Tilki)										0
Kazandıran Çözüm		1	1							2
İşbirliği / Yüzleşme (Baykuş)										0
Uygun Çözüm Arayışı		1		1	1	1	1		1	6
Güç Kullanma (Köpek Balığı)										0
Engelleme					1		1			2
Saldırganlık	1					1				2
Gözdağı		1			1					2
TOPLAM	2	4	2	1	4	3	3	1	1	21

Tablo : Çatışma Çözme Modelleri ile İlgili Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.6.1. Geri Çekilme (Kaplumbağa)

Tablo 'e göre geri çekilme (kaplumbağa) modelinde kıssalar içerisinde *Allah'tan yardım isteme* kodu tanımlanmıştır. İlgili kıssalarda tarafların başvurduğu geri çekilme (kaplumbağa) modelinde bireyler çatışma durumuyla ilgili artık bir çaba göstermeyeceğini ifade ederek fiziksel anlamda geri çekilmiş olmaktadır. Tüm çabalara rağmen beklentilerinin karşılığını alamayan taraflar, bir yandan çaresizlik hissederlerken diğer taraftan da Allah'tan gelecek yardım hakkında ümitlerini kesmemişlerdir.

İlgili kıssa metinlerinde yaşanan çatışmalarda *Allah'tan yardım isteyerek geri çekilme* modelinin kullanıldığına yönelik ifadeler şu şekildedir:

"Yaşadıklarının üzerine bir çıkış yolu bulamayan Hz. Nûh, rabbine yönelmiş ve "Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!" diyerek yalvarmıştır."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"(...)elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a güvenip, bekleyeceğini ifade ederek rabbinin yolundan ilerlemiştir."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. İbrâhim ise babasına "Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütuflüdür." diyerek durumu rabbine niyaz edeceğini ve ondan uzaklaşacağını bildirmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Hz. Yakub ise yaşadığı olay karşısında, onlara inanmamış ve sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

"Hz. Mûsâ ise yaşadıkları tüm bu zorluklar karşısında yine de rabbinin kendisiyle olduğuna inanmış ve yalnızca rabbine tevekkül etmiştir."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 5)

3.6.2. Yatıştırma / Uyma (Oyuncak Ayı)

Yatıştırma / Uyma (oyuncak ayı) kategorisinde *teselli etme* ve *Allah korkusuna* yönelik kodlamalar yapılmıştır.

Hz. Dâvûd, arabuluculuk yaptığı çatışmaya yönelik ortaklık ilişkilerinde – Allah'tan korkanlar hariç - mutlaka bir tarafın haksızlık yaptığını vurgulayarak haksızlığa uğrayan tarafı *teselli etmeye* çalışmıştır.

"Hz. Dâvûd, ortaklardan koyunları çok olan şahsın, tek bir koyunu kendi koyunlarının arasına katmak istemesiyle haksızlık ettiğine hükmetmiş ve ortaklık ilişkilerinde - imanlı olup hem dünya hem de ahiret için çalışanlar hariç - çoğunluğunun bu şekilde haksızlık yaparak, işlerini devam ettirdiklerini ifade ederek davacıları teskin etmeye çalışmıştır."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 2)

Hâbil, içinde bulunduğu *Allah korkusundan* kaynaklı olarak Kâbil'e karşılık vermeyip, çatışmayı devam ettirmeyerek durumu yatıştırmaya çalışmıştır.

"Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini,"

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

3.6.3. Uzlaşma (Tilki)

İlgili bulgulara göre Hz. Nûh ve Hz. Hûd, din adına yaptığı davetlerle muhataplarını azaptan koruyup yaşanacak olumsuz durumlardan sakındırmayı ve böylece peygamberlikleri ile ilgili hedeflerine ulaşmayı isteyerek *uzlaşma (tilki)* yolunu tercih etmişlerdir.

"Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma" diyerek şefkat ve merhametli"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan bağışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalıştı."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

3.6.4. İşbirliği / Yüzleşme (Baykuş)

Kıssalarda bahsedilen peygamberler, muhataplarını dine davet ederken *farklı yollar arayarak, tatmin edici deliller getirerek* onları ikna etme noktasında ortak bir çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır.

İşbirliği / Yüzleşme (Baykuş) modeli kapsamında *uygun çözüm arayışının* kodlandığı anlaşılmakta ve ilgili durumlar hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

"İman etmeleri hususunda da inancını zayıflatmadan, kalbine umutsuzluk düşürmeden onları gece gündüz, gizli açık şekilde hakka çağırmıştır. Kavmiyle Allah'a iman noktasında çok kez tartışıp mücadele etmesine rağmen(...)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. Sâlih ise kavmine aklî ve naklî bir takım deliller getirerek onları inanmaya davet etmiş, eğer onlara uyup Allah'a karşı asi olursa zararının artacağına vurgu yapmış, Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. İbrâhim, kavminin bu tutumu karşısında yapmış olduğu gözlemlerle ulaştığı düşünceleri vesilesiyle kendi inancını savunmuş, yalnızca Allah'tan korktuğunu vurgulayarak onları hak ve batıl olan inançlar karşısında düşünmeye yönlendirmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da (...)"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

Hz. Yûsuf da ailesine kavuşma amacına yönelik kardeşlerine uyguladığı plan neticesinde onlarla ortak bir noktada buluşmuştur. O kardeşlerinin yaptıkları hatalarını yüzlerine vurmuyup talepleri doğrultusunda onları bağışlarken, ailesine kavuşma noktasında kendi talebini de bildirmiş ve böylelikle de işbirliği içerisinde içinde buldukları durumu çözüme kavuşturmuşlardır.

"(...) kardeşleriyle yüzleşen Hz. Yûsuf, tüm yaşadıklarına rağmen kardeşlerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamış, bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek, onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

Sınırlı kaynakların sebebiyet verdiği çatışmalarda en yapıcı modelin işbirliği olduğunu daha önceden ifade etmiştik. Nitekim Hz. Süleyman, verdiği hüküm ile tarla sahibi ve çobanının işbirliği yapmalarını sağlayarak çatışmanın çözümlenmesini sağlamıştır.

"Hz. Süleyman, verdiği hükme göre, tarlanın bakımının ziyandan önceki haline gelene kadar koyun sahiplerine devredilmesi, bu sürede sütünden, yününden ve kuzularından yararlanılabilmesi için koyunların da tarla sahibine verilmesinin daha uygun olacağı kanaatine ulaşmıştır."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

3.6.5. Güç Kullanma (Köpek Balığı)

Güç kullanma (Köpek Balığı) modeli çerçevesinde ilgili kıssalarda *engelleme*, *saldırganlık* ve *gözdağı vermenin* yer aldığı kodlar tespit edilmiştir.

Hz. İbrâhim'in Allah hakkında deliller getirmesi karşısında kavmi onu engellemeye çalışarak bastırmak istemişlerdir.

"Kavmi ise Allah hakkında getirdiği delillerini çürütmek ve delil getirmesini engellemek isteyerek onunla tartışmaya girmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

Firavun ve kavminin de, Hz. Mûsâ ve Harun'dan mücadele etmek üzere yüz çevirmeleri, onların engellenmesine yönelik bir tutumdur.

"Firavun ve kavminden bazıları onlardan mücadele etmek üzere yüz çevirmiş(...)"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

Saldırganlık çerçevesinde güç kullanmayı tercih eden taraflar ile ilgili metinlerde yer alan eylemler, hedeflerindeki kişileri öldürmek, kuyuya atmak veya taşlamakla tehdit etmektir.

"(...)kardeşini öldürmüştür."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 4)

"Kinlenmeleri, kardeşlik, şefkat ve merhamet duygularını kaybetmeleri neticesinde kardeşleri, Hz. Yûsuf'u birçok kervanın uğradığı bir kuyuya atmak üzere anlaşmış ve onu da beraberlerinde kırlara götürdükten sonra planlarını uygulamışlardır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kışkanılması; 2)

"(...)taşlamakla tehdit etmişlerdir."

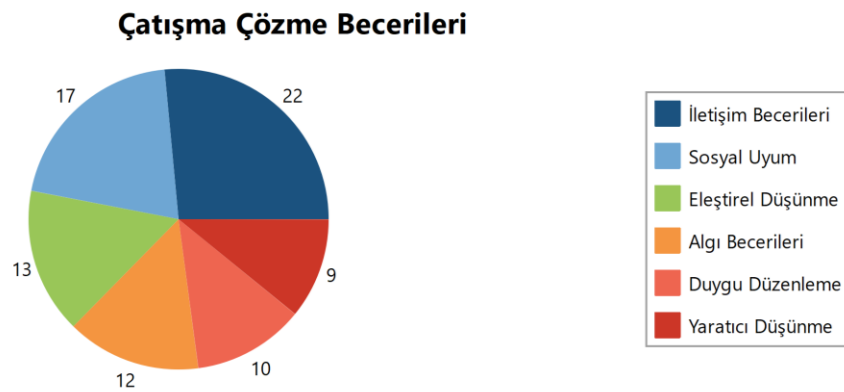
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babası Azer ise bu durumdan vazgeçmediği halde onu taşlamakla tehdit etmiş(...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

3.7. KISSALARDA YER ALAN ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Araştırmamızda incelediğimiz kıssaların, çatışma çözme becerileri temasındaki kategorilerin dağılımına yönelik grafik Şekil 'te sunulmuştur.

Şekil : Çatışma Çözme Becerileri Temasındaki Kategorilerin Dağılımı

Tablo 3'de sunulan kod sistemi bulgularına göre çatışma çözme becerilerine yönelik kodların kıssalar üzerindeki dağılımı ise şu şekildedir:

Kod Sistemi	HÂBİL İLE KÂBİL ...	HZ. NÜH...	HZ. HÜD...	HZ. SÂLİH...	HZ. İBRÂHİM...	HZ. YÛSUF...	HZ. MÛSÂ...	DAVACILAR...	HZ. SÛLEYMAN...	TOPLAM
Çatışma Çözme Becerileri										0
Sosyal Uyum										0
Güzel Ahlâk			1							1
İhlaslı						1				1
Duyarlı					1					1
Âdil									1	1
Muhsin		1			1		1	1	1	7
Dürüst					1					1
Sabırlı Olmak		1				1				2
Ülü'l-azm		1					1			3
Algı Becerileri										0
Tecrübe									1	1
Öz-Değerlendirme				1						1
Benliğini Korumak			1							1
Beklentileri İfade etmek			1		1					2
Empati Yapmak		1			1					3
Olayların Yorumlanması		1				1	1	1	1	4
Duygu Düzenleme										0
Kışkırtmaktan Kaçınmak		1				1				3
Özdenetim										0
Hilim Sahibi Olmak	1	1	1		1	1				5
Sabırlı Olmak		1				1				2
İletişim Becerileri										0
Duygusal Olmayan İfadeler	1	1	1		1	1				6
Etkin Dinleme										0
Soru Sorma				1	1					2
Anlaşılabilir Konuşma		1					1	1		3
Uyarma	1			1	1				1	5
Amacını Belli Etme					1	1	1			3
Öğüt Verme		1		1	1					3
Yaratıcı Düşünme										0
Problemleri Tanımlama					1					1
Yenilikçi Yollar Oluşturma		1	1	1	1	1	1		1	8
Eleştirel Düşünme										0
Davranışın Nedenlerini Araştırm.					1					1
Karşılaştırma Yapma									1	1
Çıkarım Yapma		1		1						2
Uygun Bilgileri Seçebilme		1				1	1			3
Strateji Oluşturma	1		1	1	1	1		1		6
Σ TOPLAM	4	13	7	9	20	10	9	3	8	83

Tablo : Çatışma Çözme Becerilerine Yönelik Kodların Kıssalar Üzerindeki Dağılımı

3.7.1. Sosyal Uyum

İlgili kıssalarda sosyal uyum kategorisinde *güzel ahlak* (*ihlaslı, duyarlı, adil, Muhsin, dürüst, sabırlı olmak*) ve *ülü'l-azm* peygamberlerden olma kodları yer almaktadır.

Seciye, tabiat, huy gibi anlamlara gelen *ahlak*, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür ifade etmektedir.⁷⁸ Ahlak, kişinin Rabbiyle, çevresindeki canlılar ve diğer insanlarla da ilişkisini düzenleyen önemli bir niteliktir. Diğer insanlarla ilişkisi noktasında ahlak ile irtibatlandırılacak olan başka bir kavram da *edep*dir. Edep, başta insan ilişkileri olmak üzere kişinin bireysel ve toplumsal hayatını düzenleyen kuralları ifade etmektedir.⁷⁹ Bu çerçevede Hz. Hûd'un "ahlakça en

⁷⁸ Çağrıncı, "Ahlâk", *a.g.e.*, c. 2, s. 1.

⁷⁹ Özafşar v.dğr., *a.g.e.*, c. 3, ss. 17-19.

güzeli” olarak nitelendirilmesi doğrudan, diğer peygamberlerin de sahip oldukları özelliklerden yola çıkılarak güzel ahlak ile ilişkilendirilmesi de dolaylı olarak sahip oldukları sosyal uyum becerileri konusunda bizlere önemli bilgiler vermektedir.

"Hz. Hûd, onların içinde soyca en üstünü, ahlakça en güzeli(...)"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

İhlaslı olmak, içtenlikle samimi bir şekilde Allah'a bağlılığı, hayırlı ve dürüst olmayı ifade etmektedir.⁸⁰ İhlas, kişinin Allah ile arasında olan bağın, samimiyetin yanında hayatın her alanında, gerek toplum içerisinde gerekse de bireyin kendisine yönelik olarak öne çıkan ahlaki bir özelliktir.⁸¹ Bu çerçevede ihlaslı olan kimsenin samimi, hayırlı ve dürüst olarak ifade edilmesinden, toplumun kendisinden yana olan beklentilerine yönelik uyum gösterebildiği de anlaşılmaktadır.

"Hz. Yûsuf, doğru yola iletilmiş, güçlü bir muhakeme yeteneğine ve ilime sahip olan, kendisine peygamberlikle birlikte, dinî ve dünyevî nimetlerin de verildiği, Allah'ın seçkin, ihlaslı kullarındandır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması; 1)

Hz. İbrâhim'in yaşadıklarıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de çok duyarlı ve yumuşak huylu biri olduğu ifade edilmektedir.⁸² Duyarlı olarak tercüme edilen “evvâh-âh” kelimesi aynı zamanda çok fazla âh-vah eden,⁸³ çok dua eden, merhameti bol, derin anlayış sahibi, yürekten inanmış, Allah'ı çokça tesbih eden, Allah kelamını çok okuyan, manevi ıstıraplardan ötürü derin teessürleri olan, kavrama gücü yüksek, huşû içinde Allah'a yalvaran anlamlarına da gelmektedir.⁸⁴ Nitekim sosyal uyum becerilerinin arasında da, merhametli olma, anlaşmazlıkları kabul etme gibi değerler de bulunmaktadır.

"Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in duyarlı (...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 1)

⁸⁰ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 332.

⁸¹ Ahmet Özdemir, “Kur'an'da İhlas”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 2 (2015), s. 164.

⁸² et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

⁸³ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 105.

⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 3, s. 67.

Güzel ahlak kategorisinde yer alan bir diğer kod da adil olmaktır. Bu çerçevede Hz. Süleyman, arabuluculuk yaptığı çatışmada iki tarafın da içinde bulunduğu durumu gözeterek *adil* bir davranış sergilemiştir.

"İki tarafın uzlaşmaya varabildiği, sonucundan herkesin razı olacağı şekilde verdiği bu hüküm ile Hz. Süleyman, Allah Teâlâ'nın takdirini kazanmış(...)"

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de, araştırma kıssalarımızda da yer verdiğimiz bazı peygamberleri "muhsin / muhsinîn" olma özelliği ile ifade etmektedir.⁸⁵ Muhsin, hoş giden ve arzu edilen her şeyi ifade eden حسن / h-s-n kelimesinden türemiş olup, iyiliği ilke edinen kimse anlamına gelmektedir.⁸⁶ Muhsinîn kelimesinin geçtiği bir başka ayetin tefsirinde de iyilik edenlerin hem Allah'a kulluk ve dua ödevini hem de her türlü bozgunculuktan uzak durma, dünyanın düzenini yaşatma, kısaca iyi kul ve iyi insan, iyi komşu, iyi ana-baba, iyi vatandaş vb. olma yükümlülüklerini de kapsadığı ifade edilmektedir.⁸⁷ Gerek Kur'an-ı Kerim'den nakledilmiş olan gerekse de rivayetlerdeki ifadelerden muhsin olduğunu anladığımız peygamberlere yönelik kıssa metinlerinde geçen ifadeler şu şekildedir:

"Ülû'l-azm (büyük) peygamberlerden olan Hz. Nûh'un muhsin(..)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Kavmi, Hz. Sâlih'i aralarında keskin zekâlı, hayırlı,(...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hz. İbrâhim'in duyarlı, yumuşak huylu, muhsin, (...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 1)

"Hz. Yûsuf, doğru yola iletilmiş, (...) muhsin kullarındandır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 1)

"Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine hikmet ve ilim verdiği, (...), muhsin"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

"Hz. Dâvûd, Allah'ın kendisine lütufta bulunduğu, (...), muhsin"

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; Pozisyon: 1)

"Hz. Süleyman, Allah'ın babasına verdiği ilimden nasiplenen, (...), muhsin"

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 1)

⁸⁵ el-En'âm, 6/84.

⁸⁶ İsfahânî, a.g.e., s. 267-68.

⁸⁷ el-A'râf, 7/55-56; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 2, s. 539.

Hız. İbrâhim'in, Kur'an-ı Kerim'de iyilik rehberi olarak tanımlandığını daha önceden bilmekteyiz. Bu çerçevede, iyilik rehberi olarak çevrilen "أَمَّةٌ" kelimesinin karşılık geldiği anlamlardan bir tanesi de bütün güzel huylarda / özelliklerde en ileri düzeyde olmasıdır.⁸⁸ Dolayısıyla sahip olduğu bu güzel özellikler, sosyal uyum becerileri için de kendisine kaynaklık etmektedir.

"Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'in (...) iyilik rehberi(...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 1)

Kavminin, Hz. Sâlih'i aralarında tanımlarken hayırlı ve dürüst olduğunu ifade etmeleri, Hz. Sâlih'in de sosyal uyum becerilerine yönelik davranışlarını olumlu bir şekilde sergilediği noktada bizlere ipucu vermektedir.

"Kavmi, Hz. Sâlih'i aralarında keskin zekâlı, hayırlı, dürüst(...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

Sabır, nefse, aklın ve şeriatın gerektirdiği şekilde engel olmak veya nefsi, bu ikisinin alıkonulmasını gerektirdiği şeylerden uzak tutmaktır.⁸⁹ Bu çerçevede, ilgili peygamberler, içinde buldukları olumsuz durumlar karşısında, nefislerine uymamış ve büyük bir sabır göstererek çatışma yaşadığı kişiler ile olan ilişkilerini yıpratmamışlardır.

"(...)tartışmaya karşı sabır gösteren(...)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...)sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir. "

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

Kıssalarda geçen sosyal uyum becerilerine yönelik, bazı peygamberlerin yaşadıkları zor olaylar karşısında toplum içerisinde sergiledikleri olumlu tutumlar, *ülû'l-azm* olarak da nitelendirilmelerine vesile olmuştur. Nitekim İmam Mâtürîdî'ye göre *ülû'l-azm* peygamberlerin, hitap ettikleri kimselerin eziyetlerine katlanmak, kavimleri hakkında beddualarda bulunmamak, maruz kalabilecekleri sıkıntılara ve musibetlere

⁸⁸ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, çev. Muhammed Coşkun vd., Mega Basım ve Yayıncılık İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016, c. 3, s. 1050.

⁸⁹ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 545.

sabretmek, nefsanî arzularına boyun eğmemek gibi özellikleri bulunmaktadır.⁹⁰ Bu özellikler dikkate alındığında da ilgili peygamberlerin toplum içerisinde uyumlu bir şekilde yaşamış olduğu anlaşılmaktadır.

"Ülü'l-azm (büyük) peygamberlerden olan Hz. Nûh'un(...)"
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Ülü'l-azm peygamberleri arasında da zikredilen Hz. İbrâhim'e(...)"
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 1)

" Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine hikmet ve ilim verdiği, kendisini birçok imtihanlara tabi tuttuğu ülü'l-azm peygamberlerden bir tanesidir."
(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

3.7.2. Algı Becerileri

Tablo 'da yer alan bulgulara göre, algı becerileri kategorisinde *tecrübe, öz-değerlendirme, benliğini koruma, beklentilerini ifade etme, empati yapma, olayların yorumlanması* şeklinde kodlamaların yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede ilgili konu başlığında, algı becerilerine yönelik kodlamaların yapıldığı kısım metinlerine yer verilmiştir.

Algı becerilerine yönelik olarak, Hz. Süleyman'ın babasının yanında kalması, davalar ile ilgili *tecrübe* ve deneyim kazanmasına vesile olmuştur.

"Süleyman'ı tecrübesinin artması, görüşünün sağlamlaşması için bütün davalarda yanında bulundurmıştır."
(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 1)

Öz değerlendirme, bireyin herhangi bir konuda kendi performansı ile ilgili değerlendirmelerde ve yargılarda bulunmasını, güçlü ve zayıf yönlerini belirlemesini sağlayan bir beceridir.⁹¹ Hz. Sâlih de Allah'a karşı asi olacağı takdirde yaşayacağı olumsuz durumlar hakkında öz değerlendirmesini yapmış ve bu noktada kendi durumunun farkına vararak tarafını belirlemiştir.

"(...) eğer onlara uyup Allah'a karşı asi olursa zararının artacağına vurgu yapmış, Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

⁹⁰ Aruçi, "Ülü'l-Azm", a.g.e., s. 295.

⁹¹ Mehmet Gültekin, Zülfiye Melis Demir, "İlkokul Matematik Dersinde Öz Değerlendirmenin Etkililiği", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 21, sy. 2 (2019), s. 89.

Benlik kavramı, genelde kişinin kendisini betimlemek için uygun gördüğü özellikleri içermektedir.⁹² Bu çerçevede de Hz. Hûd, kavminin ileri gitmesinin ardından *benliğini korumaya* yönelik olarak kendisinin görevini kavmine bildirmiştir.

"(...) kendisinin yalnızca Allah'ın buyruklarını iletmekle görevlendirildiğini bildirmiş (...)"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

İlgili kıssa metinlerinde algı becerileri kapsamında peygamberler, inanç ve Allah'a yönelik tutumları noktasında kavimlerinden yana olan beklentilerini ifade etmişlerdir.

"Hz. Hûd da Allah'tan aldığı ilahi emir ile kavmine yönelerek, Allah'a kulluk etmeleri, Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlayıp kurtuluşa ermeleri, akıllarını kullanmaları, Allah'tan bağışlanma dilemeleri ve zorbalıklarından vazgeçmeleri hususlarında iyi niyetle öğütler vererek herhangi bir ücret / karşılık beklemeden onları ikna etmeye çalıştı."

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

Empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumun ona iletilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır.⁹³ Nitekim Hz. Nûh'un kavminin içinde buldukları durumla ilgili düşüncelerinin farkında olması, Hz. İbrâhim de peygamberlik görevinin oğluna verilmesinden dolayı babasının hissedebileceği duyguların farkında olması, dini tebliğ etmeden önce sahip oldukları düşüncelerinin farkında olarak kavmine yaklaşması empati yapabilme becerileri noktasında bizlere ipuçları vermektedir.

"O ise kavmine dönüp yaptığı davet ve öğütlerden hoşlanmadıkları takdirde(...)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...)bana tabi olmayı küçümseme(...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

⁹² Nuran Hortaçsu, *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, 1. bs., Ankara: İmge Kitabevi, 2012, s. 240.

⁹³ Nihan Koran, "Yaşam Becerilerinin Tanımı ve Önemi", *Yaşam Becerileri*, ed. Azize Ummanel, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, t.y., s. 13.

"Olaylara öncelikle kavminin bakış açısından yaklaşıp, onların sahip olduğu yanlış inançlardan yola çıkarak doğru olan Allah inancına ulaştı."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

İlgili kıssalarda peygamberlere hikmet ve ilim verildiğine yönelik ifadeler de bulunmaktadır. Müfessirlerin *hikmet* kavramını "*din konusunda derin bilgi, sahih inanç, akıl, yerinde ve doğru konuşma, isabetli görüş ve davranış*" olarak açıkladığı ifade edilmektedir. Bunun yanında hikmet, doğru bilgi, inanç ve düşüncelerin yanında bireyin sahip olduğu bu zihni birikiminin mümkün olan en mükemmel şekilde hayata geçirilmesini yani "*bilgiyi yerli yerince kullanmayı*" ifade etmektedir.⁹⁴ Tanımdan anlaşılacağı üzere kendilerine verilen *hikmet* sayesinde de ilgili peygamberler olaylar hakkında yorumda bulunabilmiş, isabetli görüşlere ve davranışlara ulaşabilmişlerdir.

"Hz. Yûsuf, doğru yola iletilmiş, güçlü bir muhakeme yeteneğine ve ilime sahip olması(...)"

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması; 1)

" Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine hikmet ve ilim verdiği hikmet"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

"Kendisine verilen lütuflar arasında ifade edilen hikmet"

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 1)

"Bunun için de evlatları arasında ilim ve hikmetçe üstün özelliklere sahip olan oğlu Süleyman'ı tecrübesinin artması ilim ve hikmetçe"

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 1)

3.7.3. Duygu Düzenleme

Tablo 'daki bulgulara göre duygu düzenleme çerçevesinde *kışkırtmaktan kaçınmak, öz denetim (hilim sahibi olmak), sabırlı olmak ve doğru davranış kodlamalarının yapıldığı* anlaşılmaktadır.

Çatışma durumlarında öncelikle hissedilen duyguların öfke, üzüntü ve engelleme olduğunu birinci bölümde ilgili başlık altında ifade etmiştik. Bu çerçevede kıssalarda geçen peygamberlerin çatışma durumlarında sergiledikleri tutumlardan yola çıkarak duygu düzenleme becerileri hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Nitekim peygamberlerin çatışma durumlarında muhataba yönelik ifadelerinde mümkün olduğunca kendilerini açıklayarak kışkırtmaya yönelik ifadelerden kaçındıklarına,

⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, c. 4, ss. 336-37.

özdenetim becerilerine sahip olduklarına, yaşanan olaylar karşısında sabırlı bir şekilde hareket ettiklerine ve duygu düzenlemenin bir sonucu olarak sergiledikleri doğru davranışlara yönelik ipuçları bulunmaktadır.

Kışkırtmaktan kaçınmaya yönelik ifadelerin yer aldığı kıssa metinleri şu şekildedir:

"O ise kavmine dönüp yaptığı davet ve öğütlerden hoşlanmadıkları takdirde aralarında yaptıkları istişare ile bir karara varmalarını söylemiş, buna karşılık da kendisinin yalnızca Allah'a dayanıp güvendiğini ifade etmiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...) babasını dine davet ederken mabutlarını aşağılamak ve ilahlarını tahkir etmek suretiyle tepki çekerek işe başlamamıştır."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Hz. İbrâhim, kavminin bu tutumu karşısında yapmış olduğu gözlemlerle ulaştığı düşünceleri vesilesiyle kendi inancını savunmuş, yalnızca Allah'tan korktuğunu vurgulayarak onları hak ve batıl olan inançlar karşısında düşünmeye yönlendirmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

Öz denetim, daha önemli bir amaca ulaşabilmek için bireyin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması olarak ifade edilmektedir.⁹⁵ Bu çerçevede öz denetim ile ilgili olarak İslam ahlakında önemli bir yere sahip olan hilim erdemi de akıllara gelmektedir. Nitekim *hilim*, kişiler arası ilişkilerde, kişinin kendisini, öfkenin heyecanına karşı kontrol ederek,⁹⁶ bağışlayıcı, hoşgörülü ve medenî davranışlar sergileyebilme, sabırlı, temkinli, akıllı ve ağır başlı olabilme becerisi olarak ifade edilmektedir.⁹⁷

Öz denetime yönelik olarak kıssalarda, tarafların muhataplarına aynı şekilde karşılık vermedikleri, yapmakla yükümlü olduğu görevi telkin ederek davranışlarını denetledikleri, bağışlayıcı oldukları şeklinde örneklerin yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında bazı peygamberler hakkında da hilim sahibi olduklarına yönelik doğrudan ayetlerin yer alması da davranışlarını kontrol edebildikleri, öz denetim becerilerine sahip oldukları noktasında bizlere ipuçları vermektedir.

⁹⁵ Türk Dil Kurumu, "Öz Denetim", *TDK*, (17.07.2021), [https://sozluk.gov.tr/?kelime=öz denetim](https://sozluk.gov.tr/?kelime=öz%20denetim).

⁹⁶ İsfahânî, *a.g.e.*, s. 287.

⁹⁷ Çağrıncı, "Hilim", *a.g.e.*, ss. 33-36.

"Hâbil ise kardeşinin kendisine kötü niyetle yaklaşacağını bildiği halde Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini"
(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma;3)

"Fakat kavminin, putları ilah edinmeleri hususunda tartışmayı sürdürüp, inanmamakta ısrarcı olarak inkârda direnmesi üzerine Hz. Hûd, kendisinin yalnızca Allah'ın buyruklarını iletmekle görevlendirildiğini bildirmiş"
(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Yûsuf, tüm yaşadıklarına rağmen kardeşlerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamış, bilakis onların kendisinden yana olan beklentilerini de dikkate alıp, onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek, onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."
(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

"Ülü'l-azm peygamberlerden olan Hz. Nûh'un (...) yumuşak huylu(...)"
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Kur'an- Kerim'de Hz. İbrâhim'in (...) yumuşak huylu(...)"
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 1)

Kıssalarda peygamberlerin yaşadıkları zorlu olaylar karşısında sabırlı olmaları da duygu düzenleme becerilerine yönelik bizlere örnekler sunmaktadır. Konuyla ilgili olarak *sabırlı olma* davranışının gösterildiğine yönelik kıssa metinlerinde geçen ifadeler şu şekildedir:

"(...) kavminin eziyetlerine sabretmiş, alaylarına göğüs germiş, onlara karşı çok yumuşak davranarak hoş sözler söylemiştir."
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...) sabretmekten, Allah'ın yardımını beklemekten başka çaresi olmadığını ifade ederek hüznünü yalnızca Allah'a arz etmiştir."
(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 2)

3.7.4. İletişim Becerileri

Tablo 'a göre iletişim becerileri kategorisinde duygusal olmayan ifadeler, etkin dinleme (soru sorma), anlaşılabilir konuşma (uyarma, amacını belli etme, öğüt verme) kodlamalarına yer verilmiştir.

Çatışma çözme sürecinde iletişim becerilerinin kullanılmasına yönelik duygusal olmayan ifadelerin kullanılması temel ilkeleri arasındadır. Bu çerçevede ilgili kıssalarda taraflar, muhatapları ile yaşadıkları çatışmalarda yalnızca konusu geçen davranışın sonuçlarıyla ilgili uyarılmış, yapmakla yükümlü oldukları görevler hakkında bilgi vermiş, amaçlarını belirtmiş, onlara kendi bakış açılarıyla yaklaşmış, onlar için af talebinde

bulunacağını söylemiştir. İlgili davranışları sergileyen şahısların ifadeleri incelendiğinde de duygusal olarak kendilerini ifade etmedikleri fark edilmiştir.

Duygusal olmayan ifadelerin kullanıldığı kıssa metinlerinde şu ifadeler geçmiştir:

"Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini, planladığı fiilin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin fiilin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş (...)"

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"Hz. Nûh "Bugün Allah'ın hükmünden yalnızca onun esirgedikleri kurtulacaktır." şeklinde cevap vermiştir."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"(...) kendisinin yalnızca Allah'ın buyruklarını iletmekle görevlendirildiğini bildirmiş (...)"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Hz. İbrâhim, kavmine tanrılarıyla ilgili zihinlerinde oluşturmak istediği sorgulama sürecine onları hakir görerek, itibarsızlaştırarak başlamak yerine Allah'ı bulma arayışı içinde olan bir insan gibi yaklaşmayı tercih etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"(...)onlar için Allah'tan af dileyeceğini söyleyerek(...)"

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

Etkin dinleme, dinleyicinin konuşan kişiyi tam olarak anlamayı hedeflediği ve bunu gösteren geri iletimlerde bulunduğu bir dinleme yöntemidir.⁹⁸ Bu çerçevede ilgili kıssalarda zikredilen peygamberler, muhataplarına çeşitli sorular yönelterek onları anlamaya çalışmışlardır.

"(...) sorular yönelterek onları Allah'a inanmaya ikna etmeye çalışmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

⁹⁸ Halit Karatay, Salih Dolunay, Ömer Savaş, "Türkçe Öğretmenlerinin Etkin Dinleme ve Dönüt Durumları", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, c. 2, sy. 4 (2014), s. 85.

"Babasıyla olan iletişimine öncelikle görmediği, işitmediği herhangi bir fayda sağlamadığı halde neden putlara tapıtığını en güzel tarzda konuşarak, (...)"
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

İlgili kıssa metinlerinde *anlaşılabilir konuşma* davranışının sergilendiğine yönelik ifadeler de bulunmaktadır.

"(...)güzel ve açık konuşan(...)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...) sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için rabbine dua edip yardım talebinde bulunmuştur. Hatta bunun için kardeşi Hârûn'u yardımcı olarak yanında görmek isteyince Allah da onun bu dileğini kabul ederek bir kere daha kendisine lütufta bulunmuştur."

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 2)

"(...) anlaşmazlıkları çözümlleyen güzel konuşması, Hz. Dâvûd'un insanların aralarındaki sorunları çözmesi için başvurdukları birisi olmasına da vesile olmuştur."

(Davacılar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu; 1)

Çatışma yaşayan taraflar, çatışmaya sebebiyet veren durumun anlaşılması, sonuçlarının göz önünde bulundurulması için muhataplarını *uyarmıştır*.

"Allah'tan korktuğu için ona aynı şekilde karşılık vermeyeceğini, planladığı fiilin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin fiilin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş ve kardeşini bu şekilde uyararak büyük bir gûnahtan sakındırmak istemiştir."

(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"Hz. Sâlih de diğer peygamberler gibi kavmine verilen nimetleri hatırlatıp, onları inanmaya teşvik ederken azapla ilgili de uyarmayı ihmal etmemiştir."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Senin Durumuna Yetişemez İsem Veya Senin Yaşında Değilsen De Bana Tabi Olmayı Küçümseme, Benimle Yürümekten Geri Kalma" Diyerek Onu Hidayete Erdirmek İsteddiğini, Şeytana Kulluk Etmemesini Ve Böylece De Babasını Azaptan Kurtarmak İsteddiğini İfade Etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Allah Teâlâ tebliğ için iki kardeşi görevlendirdiğinde, sınırları aşmasına rağmen yine de Firavun'a yumuşak bir üslupla yaklaşımlarını buyurmuştur. Çünkü onların yumuşak bir şekilde Firavun'a hitap etmeleri, belki aklını başına almasına veya içine bir korku düşmesine vesile olabileceğini bildirmiştir. Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da(...)"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 3)

"Hz. Süleyman ise bu cezayı ağır bularak, tarladaki zararın koyunlardan elde edilebilecek gelire ödenebileceğini, bu sebeple de hükmün değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Yine taraflardan bazıları konuşmalarını yaparken amaçlarını da belli etmişlerdir.

"(...) diyerek onu hidayete erdirmek istediğini, şeytana kulluk etmemesini ve böylece de babasını azaptan kurtarmak istediğini ifade etmiştir."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"(...) onlardan sadece ailesini yanına getirmelerini istemiştir."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 3)

"Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

Taraflar zaman zaman yaşadıkları çatışmalarda, anlaşılabilirlik için öğüt verme yolunu da tercih etmişlerdir.

"Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma(...)"

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Sâlih, Allah'tan aldığı emirle, Semûd Kavmi'ne Allah'a kulluk etmeleri, ondan mağfiret istemeleri, tövbe etmeleri hususunda öğütler vermiş, (...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"“Babacığım, Bana Senden Olmayan İlim Geldi, Sana Verilmeyen Marifet Verildi. Senin Durumuna Yetişemez İsem Veya Senin Yaşında Değilsen De Bana Tabi Olmayı Küçümseme, Benimle Yürümekten Geri Kalma” (...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

3.7.5. Yaratıcı Düşünme

Çatışma çözme becerilerinin kıssalar üzerindeki dağılımına yönelik bulguların yer aldığı Tablo 'a göre yaratıcı düşünme becerilerinde *problemleri tanımlama* ve *yenilikçi yollar oluşturmaya* yönelik kodlamaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede çatışmaların tanımlanmasına karşılık gelen ifadede Hz. İbrâhim'in, kavmiyle karşılaştıktan sonra inançları ile ilgili problemlerin farkına varabilmesi bulunmaktadır.

"Harran'daki insanların da inanç noktasında sapkınlıklar içerisinde olduğunu görünce(...)"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

Peygamberlerin tebliğ faaliyetlerini gerçekleştirirken zaman zaman yeni yollar denedikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak, *yenilikçi yolların oluşturulduğuna* yönelik ifadelerin yer aldığı metinler şu şekildedir:

"İman etmeleri hususunda da inancını zayıflatmadan, kalbine umutsuzluk düşürmeden onları gece gündüz, gizli açık şekilde hakka çağırmıştır."

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Hûd, kendisinin yalnızca Allah'ın buyruklarını iletmekle görevlendirildiğini bildirmiş ve bu görevini bazen teşvik bazen de inzar yoluyla yerine getirip (...)"

(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"Hz. Sâlih ise kavmine aklî ve naklî bir takım deliller getirerek (...)"

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Babasıyla olan iletişimine öncelikle görmediği, işitmediği herhangi bir fayda sağlamadığı halde neden putlara taptığını en güzel tarzda konuşarak, nazikçe ve edepli bir şekilde sorarak başlamıştır.⁹⁹ Babasına "Babacığım, bana sende olmayan ilim geldi, sana verilmeyen marifet verildi. Senin durumuna yetişemez isem veya senin yaşında değilsem de bana tabi olmayı küçümseme, benimle yürümekten geri kalma" diyerek"

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

"Hz. İbrâhim, kavmine tanrılarıyla ilgili zihinlerinde oluşturmak istediği sorgulama sürecine onları hakir görerek, itibarsızlaştırarak başlamak yerine Allah'ı bulma arayışı içinde olan bir insan gibi yaklaşmayı tercih etmiştir. Olaylara öncelikle kavminin bakış açısından yaklaşır, onların sahip olduğu yanlış inançlardan yola çıkarak doğru olan Allah inancına ulaştı."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"Ailesiyle tekrardan kavuşmak isteyen Hz. Yûsuf, öz kardeşini yanına almış, diğer kardeşlerinin eşyaları arasına bir su kabı koydurup tekrardan saraya geri gelmelerini sağlayarak onlar üzerinden bir plan uygulamıştır."

(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması; 3)

"Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'a ve kavmine gidip Allah'a dair bütün kanıtları göstermiş, mucizelerini sergilemiş, onlarla açıklayıcı bir şekilde konuşmuşsa da(...)"

(Hz. Mûsâ'nın Firavun Ve Kavmiyle Yaşadıkları; 4)

⁹⁹ Hûd, 11/75; el-Enbiyâ, 21/51.

"Hz. Süleyman ise bu cezayı ağır bularak, tarladaki zararın koyunlardan elde edilebilecek gelire ödenebileceğini, bu sebeple de hükmün değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

3.7.6. Eleştirel Düşünme

Kıssalarda geçen çatışmalarda, eleştirel düşünmeye karşılık gelebilecek kodlara yönelik bulgular, Tablo 9'da *davranışın nedenlerini araştırma, karşılaştırma yapma, çıkarım yapma, uygun bilgileri seçebilme, strateji oluşturma* davranışları şeklinde sunulmuştur.

Hz. İbrâhim, babasıyla yaşadığı çatışmada, putlara neden inandığıyla ilgili sorular sorarak *davranışının nedenlerini araştırmaya* çalışmıştır.

"Babasıyla olan iletişimine öncelikle görmediği, işitmediği herhangi bir fayda sağlamadığı halde neden putlara taptığını en güzel tarzda konuşarak, nazikçe ve edepli bir şekilde sorarak başlamıştır."

(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 2)

Hz. Süleyman arabuluculuk yaptığı çatışmada, tarla ve koyunların durumlarıyla ilgili bir *karşılaştırma yaparak* hükmünü ifade etmiştir.

"Hz. Süleyman ise bu cezayı ağır bularak, tarladaki zararın koyunlardan elde edilebilecek gelire ödenebileceğini, bu sebeple de hükmün değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir."

(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Hz. Nûh ve Hz. Sâlih'in içinde buldukları durumlar karşısında davranışlarının sonuçlarıyla ilgili *çıkarımda bulunmalarına* yönelik ifadeleri şu şekildedir:

"Hz. Nûh "Bugün Allah'ın hükmünden yalnızca onun esirgedikleri kurtulacaktır.""

(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"(...) eğer onlara uyup Allah'a karşı asi olursa zararının artacağına vurgu yapmış, Allah'ın çizdiği sınırları aştıklarında başlarına gelecekleri hatırlatmıştır."

(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

Tarafların, çatışma içerisinde, sahip oldukları muhakeme yeteneği ve ilim uygun bilgileri seçmelerine, deliller oluşturmalarına ve muhataplarına uygun bir şekilde sunmalarına vesile olmuştur.

"(...) düşüncelerini delillerle ifade edebilen(...)"
(Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"(...) güçlü bir muhakeme yeteneğine ve ilime sahip olan (...)"
(Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kıskanılması; 1)

"Hz. Mûsâ, Allah'ın kendisine hikmet ve ilim verdiği,(...)"
(Hz. Mûsâ'nın Firavun Ve Kavmiyle Yaşadıkları; 1)

Çatışma yaşayan taraflar, çatışmanın çözümü için zaman zaman kendilerince birtakım *stratejiler* de geliştirmişlerdir.

"(...) planladığı fiilin çirkinliğine dikkat çekmek amacıyla davranışını sergilediğinde hem önceki günahlarının hem de işlediği çirkin fiilin günahının cehennemle karşılık bulmasını dilemiş ve kardeşini bu şekilde uyararak büyük bir günahı sakındırmak istemiştir."
(Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma; 3)

"(...) bu görevini bazen teşvik bazen de inzar yoluyla (...)"
(Hz. Hûd'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 2)

"(...) öğütler vermiş, çeşitli sorular yönelterek onları Allah'a inanmaya ikna etmeye çalışmıştır."
(Hz. Sâlih'in Kavmiyle Yaşadığı Tartışma; 1)

"Harran'daki insanların da inanç noktasında sapkınlıklar içerisinde olduğunu görünce yaptıkları hataları göstermek, inançlarını düzeltmek için akıl ve ispat yoluyla, inandıkları varlıklarla ilgili zihinlerinde birtakım soru işaretleri oluşturmak istemiştir. Hz. İbrâhim, kavmine tanrularıyla ilgili zihinlerinde oluşturmak istediği sorgulama sürecine onları hakir görerek, itibarsızlaştırarak başlamak yerine Allah'ı bulma arayışı içinde olan bir insan gibi yaklaşmayı tercih etmiştir."
(Hz. İbrâhim'in Çevresindekilerle Yaşadıkları; 3)

"Hz. Mûsâ ise Allah'tan aldığı bu emir karşısında kendisini doğru ifade edememekten korkmuş, sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için rabbine dua edip yardım talebinde bulunmuştur."
(Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları; 2)

"Hz. Süleyman, verdiği hükme göre, tarlanın bakımının ziyandan önceki haline gelene kadar koyun sahiplerine devredilmesi, bu sürede sütünden, yününden ve kuzularından yararlanılabilmesi için koyunların da tarla sahibine verilmesinin daha uygun olacağı kanaatine ulaşmıştır."
(Hz. Süleyman'ın Zarar Görmüş Ekin Hakkında Verdiği Hüküm; 2)

Araştırmamız ile ilgili elde ettiğimiz bulgular çerçevesinde, kıssalarda geçen çatışmalar ve çözüm süreçleri hakkında MAXQDA 2021 programı görsel araçları yardımıyla tek-vaka analizi kod haritaları oluşturulmuştur. Kıssalar bazında hazırlanan

bu haritalar 1 ile 9. ekler arasında yer almaktadır. Yine araştırma bulgularımız neticesinde, MAXQDA 2021 programıyla kıssaların çatışma çözüme süreçleri açısından benzerlik matrisi de oluşturulmuştur. Ek 10'da yer verilen bu benzerlik matrisi tablosuna göre, ilgili sütun boyunca karşılaştırılan kıssaların 1 rakamına yakınlığı, benzerliklerinin fazla olduğu anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Din eğitiminde, öğretim metotları arasında olan Kur'an kıssalarının, kişiler arası çatışma çözüme süreçleri kapsamında incelenmesini amaçlayan ve nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile hazırlanmış olan bu araştırmaya göre yaşanmış olaylardan kesitlerin sunulduğu Kur'an kıssalarında, kişiler arasında yaşanan birçok çatışmanın yer aldığı tespit edilmiştir.

Araştırmamız kapsamında incelediğimiz 9 kıssa içerisinde en çok geçen çatışma türü, 7 kez yaşandığı tespit edilen düşünsel çatışmalardır. Geri kalan çatışma türlerinden hedef çatışmaları ve davranışsal çatışmalar 3'er kez yaşanırken duygusal çatışmaların da 2'ser kez yaşandığı tespit edilmiştir. Yine ilgili bulgular incelendiğinde bazen bir kıssa içerisinde birden fazla çatışma türünün de yaşandığı tespit edilmiştir. Nitekim Hâbil ile Kâbil arasında yaşananların anlatıldığı kıssada hedef çatışması, duygusal çatışma ve davranışsal çatışma olmak üzere 3 çatışma türü tespit edilmiştir. Hz. Yûsuf ile kardeşleri arasında yaşananların da duygusal ve davranışsal çatışma türlerinden olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde Hz. Mûsa'nın Firavun ile olan mücadelesinde de düşünsel ve davranışsal çatışmalar yaşanmıştır.

Yaşanan çatışmaların nedenlerine yönelik yapılan inceleme sonucunda da en çok farklı değerlerden kaynaklanan çatışmalar yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili bulgulara göre çatışmaların 7'si farklı değerlerden, 4'ü karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden, 2'si de sınırlı kaynaklardan dolayı yaşanmıştır. Yine ilgili bulgular incelendiğinde Hz. Mûsâ ile Firavun mücadelesinde yaşanan çatışmaların, farklı değerler ve karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

İyi ile kötünün, doğru ile yanlışın mücadelesinin anlatıldığı kıssalarda, tarafların yaşanan çatışmalar karşısında gösterdikleri tepkilere yönelik bulgulara göre çoktan aza doğru ilkeli, sert ve yumuşak olmak üzere bir sıralama oluşmuştur. Bu çerçevede kıssalar içerisinde ilkeli tepkilere 13 kez rastlanılırken sert tepkilere 11, yumuşak tepkilere de 4 kez rastlanılmıştır. Kıssa metinlerinde iyiye, doğruya davet eden tarafların ilkeli ve yumuşak tepkiler gösterdikleri anlaşılırken, inkârcı kavimler ve inanmayan şahısların ise sert tepkiler sergiledikleri anlaşılmıştır.

Tarafların başvurduğu çatışma çözme yöntemlerine yönelik bulgulara göre müzakere yöntemi, 15 başvuruyla en çok tercih edilen yöntem olmuştur. Buna mukabil hakem kararına 5 kez başvurulurken arabuluculuğa ise 2 kez başvurulmuştur. İlgili kıssa metinleri incelendiğinde, tarafların dua ve tevekkül davranışları ile Allah'a yönelerek hakem kararı yöntemine başvurdukları anlaşılmıştır.

Çatışma çözme modellerine yönelik bulgulara göre ilgili kıssa metinleri içerisinde en çok geçen modeller arasında işbirliği ve güç kullanma modellerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Rakamlarla ifade edilecek olursa işbirliği ve güç kullanma modelleri 6'şar kez, geri çekilme 5 kez, yatıştırma ve uzlaşma modelleri ise 2'şer kez kullanılmıştır. Geri çekilme modeli bulgularına göre, tarafların çatışmalardan geri çekilmeleri, Allah'tan yardım istemeleriyle gerçekleşmiştir. Bu çerçevede geri çekilme modelinde, her ne kadar geri çekilen taraf kaybetmiş gibi gözükse de aslında Allah'ın yardımına yönelerek en büyük desteği aldığı anlaşılmaktadır. Yatıştırma modelinin başvurulduğu çatışmalar ile ilgili kıssa metinleri ve bulgular incelendiğinde ise uyma davranışının, kişide Allah korkusunun olmasıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Yine kıssa metinleri incelendiğinde güç kullanmaya yönelik modelin sadece inkârcı ve inanmayan kavimler / kişiler tarafından benimsendiği anlaşılmaktadır.

Kıssalarda geçen çatışmalarda, tarafların kullandıkları çatışma çözme becerilerine yönelik bulgulara göre iletişim becerileri 22 kez, sosyal uyum becerileri 17 kez, eleştirel düşünme becerileri 13 kez, algı becerileri 12 kez, duygu düzenleme becerileri 10 kez, yaratıcı düşünme becerileri ise 9 kez tespit edilmiştir. Sosyal uyum becerilerinde tarafların güzel ahlaklarına yönelik ifadelerde ihlâslı, duyarlı, adil, muhsin, dürüst ve sabırlı oldukları vurgulanırken ülü'l-azm olan peygamberlerin de sosyal uyum becerilerine sahip oldukları ifade edilmiştir. Algı becerilerine yönelik bulgular ve metinler incelendiğinde, olayların yorumlanması ile ilgili durumlarda hikmet kavramının ön plana çıktığı, duygu düzenleme becerilerinde de tarafların öz denetimlerini, hilim sahibi olmalarıyla gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmamızın sonucunda elde ettiğimiz bulgulara göre Kur'an-ı Kerim'de, kişiler arasında yaşanan çatışmalar hakkında da bizlere mukaddes örneklerin sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu örnekler içerisinden seçtiğimiz kıssalar, bir yandan iyi ile kötünün,

doğru ile yanlışın m¼cadelesine yer verirken diğer yandan da bireylerin çatışmalarını ç¼z¼mlerken merkeze almaları gereken hususlar noktasında ipuçları vermektedirler.

Bu çerçevede, çatışma ç¼zme süreçlerine yönelik eğitim programlarının içeriğine ilgili Kur'an kıssalarının yerleştirilmesinin, İşlam dininin öz¼nde olan barışçıl davranışların bireylere kazandırılması noktasında faydalı olabileceği söylenebilir. Nitekim kıssalarda geçen peygamberlerin yaşadıkları çatışmalarda, yıkıcı ç¼z¼m yollarından olan güç kullanmaya başvurmamaları, bireylerin saldırganlığa olan eğilimlerini törp¼leyebilir. Aynı şekilde çatışma yaşayan peygamberlerin, diğer yıkıcı ç¼z¼m yollarından olan yatıştırma ve geri çekilme modellerinde Allah'a yönelmeleri, Allah'ın koyduğu sınırları hatırlayıp bu çerçevede ç¼z¼mler aramaya çalışmaları, bireylerin sahip oldukları Allah inancı ile yaşadıkları çatışmalara yönelik içsel motivasyonlarının artmasına vesile olabilir. Yine ilgili kıssalarda yaşanan çatışmalarda tespit edilen beceriler çerçevesinde, bireyler İşlam ahlakında önemli bir yere sahip olan hikmet ve hilim erdemlerinin önemini kıssalar yoluyla fark edebilir ve davranışlarını bu çerçevede düzenleyebilir.

Araştırmamız, ilgili kıssalar ile sosyal psikoloji araştırma konularından olan çatışma ve ç¼z¼m süreçleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesine yönelik hazırlanmıştır. Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da karşılaşılan birtakım güçlükler olmuştur. Özellikle kıssalar hakkında ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşılması, bu bilgiler değerlendirilirken doğrulukların, yanlışlıkların belirlenmesi ve var olan bilgilerin ilgili çatışma ç¼zme süreçlerine uygunluğunun tespit edilmesi araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklar arasında ifade edilebilir.

T¼m bu zorluklara rağmen yapılacak benzer araştırmalarla Kur'an-ı Kerim vesilesiyle kişiler arasında yaşanan çatışmalar karşısında nasıl bir yol izlenmesinin doğru olduğunun tespit edilmesi noktasında önemli bilgiler sunabilir. Nitekim bu çalışmalar Kur'an-ı Kerim'in büt¼nc¼l olarak ele alınmasıyla da hazırlanabilir. Aynı şekilde araştırmamızda yer alan kıssalar, sosyal psikolojinin farklı araştırma konularıyla da incelenebilir. Bunlara ek olarak kişiler arası ilişkilerini Kur'an-ı Kerim'in rehberliğinde düzenlemek isteyen bireylere yönelik kısa temelli çatışma ç¼zme eğitim programları da hazırlanabilir.

KAYNAKLAR

- ADA Şükrü v.d., “Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Özcan Demirel, Zeki Kaya, 7. bs., Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012, ss. 3-22.
- AKAY Lilya Hazal v.d., *Islamic Perspectives on Peace and Conflict Resolution Teaching and Training Manual*, Leesburg: The Graduate School of Islamic and Social Sciences (GSISS), 2016.
- AKBAŞ Banu, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 60 Ay ve Üzeri Çocukların Sosyal Uyum Becerileri İle Mizaç Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2016.
- AKINCI Adem, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13 (2004), ss. 42-64.
- AKYÜREK Süleyman, *Din Öğretimi Model, Strateji, Yöntem ve Teknikler*, 8. bs., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2019.
- ARAZ Yunus, “İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 5 (2016), ss. 119-48.
- ARUÇI Muhammed, “Ülü’l-Azm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, c. 42, ss. 294-95, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ulul-azm>.
- ATAR Fahrettin, “Sulh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009, c. 37, ss. 281-85, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sulh--yargi>.
- ATIM Ahmet, *Hz. Mûsâ Kıssalarının Din Eğitimi Açısından Değeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2010.
- AY Mehmet Emin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1993.
- AYDOĞAN Yasemin, *Problem Çözme ve Problem Çözme Becerilerinin Desteklenmesi*, ed. Esra Ömeroğlu, 2. bs., Ankara: Kök Yayıncılık, 2012.
- BALTACI Ali, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 7, sy. 1 (2018), ss. 231-74.
- BAS H Nejat, Fatih ÇETİN, Akif TABAK, “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2009, 20-34.
- BİLGİN Asude, *Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2008.

- BİLGİN Beyza, Mualla SELÇUK, *Din Öğretimi*, 1. bs., Ankara: Gün Yayıncılık, 1997.
- BİLGİN Nuri, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003.
- BİNGHAM Alma, *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi*, çev. Ferhan Oğuzkan, 4. bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- BOZKURT YÜKÇÜ Şuheda, *Bağımsız Anaokullarına Devam Eden Çocukların Duygu Düzenleme ve Sosyal Problem Çözme Becerileri İle Ebeveynlerinin Duygusal Okuryazarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017.
- BRUNİNG Roger H., Gregory J. SCHRAW, Monica M. NORBY, *Bilişsel Psikoloji ve Öğretim*, çev. Zehra Nur Ersözlü, Rıza Ülker, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- BUDAK Selçuk, “Duygu”, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000s. 1014, <https://www.kitapyurdu.com/kitap/psikoloji-sozlugu-/30672.html>.
- BURSEVÎ İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, 23 cilt, çev. Hasan Kamil Yılmaz, 1. bs., İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.
- CADELMEVLA Muhammed Ahmed v.d., *Kasası'l Kurân*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.
- CELÂLEDDİN EL-MAHALLÎ, CELÂLEDDİN ES-SÜYÛTÎ, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 1 cilt, Kahire, t.y.
- CRAWFORD Donna K., Richard J. BODİNE, *Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth-Serving Organizations, and Community and Juvenile Justice Settings*, Washington: Department of Justice, 1996.
- CÜCELOĞLU Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 37. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019.
- ÇAĞRICI Mustafa, “Ahlâk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989, c. 2, ss. 1-9, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak>.
- , “Hilim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998, c. 18, ss. 33-36, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilim>.
- , “İsâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000, c. 22, ss. 490-91, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isar--digerkamlik>.
- , “Sabır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008, c. 35, ss. 337-39, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sabir>.

- , “Ülfet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44 cilt, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, c. 42, ss. 286-87, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013664.pdf>.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, *İlmihal*, 2 cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı (11.05.2021).
- EBÛ ABDULLAH MUHAMMED İBN AHMED EL-KURTUBÎ, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 20 cilt, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları, 2019.
- EL-İSFAHÂNÎ Râğıb, *el-Müfredât*, çev. Mustafa Yıldız, 6. bs., İstanbul: Çıra Yayınları, 2020.
- EN-NEVEVÎ Ebû Zekeriyya, *Riyâzü's-Sâlihîn*, 3 cilt, çev. M. Emin Özafşar, Bünyamin Erul, 2. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013.
- ES-SÜYÛTÎ İmâm Celâleddîn, *Ed-Dürrü'l-Mensûr*, 16 cilt, t.y.
- GEDİKLİ Fikret, “Kur'ân Kıssalarında Anlatılan Kritik Durumlara İlişkin Davranış Biçimleri”, *Marife*, c. 11, sy. 3 (2011), ss. 9-21.
- GÜLTEKİN Mehmet, Zülfiye Melis DEMİR, “İlkokul Matematik Dersinde Öz Değerlendirmenin Etkililiği”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 21, sy. 2 (2019), ss. 88-106.
- GÜNİNDİ Nilgöl, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyum Becerileri ile Anne-Babalarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2016.
- HARMAN Ömer Faruk, “Hâbil ve Kâbil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. 14, ss. 376-78.
- , “Nûh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, c. 33, ss. 224-27, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh>.
- HORTAÇSU Nuran, *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, 1. bs., Ankara: İmge Kitabevi, 2012.
- HOŞOĞLU Rumeysa, Sevim SEHER, “Kıskançlık Karşısında Gösterilen İletişim Tepkileri Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 2, sy. 2 (2018), ss. 119-37.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Psikolojiye Giriş*, 1. bs., İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2008.
- İBN KESİR, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-a'zîm*, 12 cilt, çev. M. Beşir Eryarsoy, Savaş Kocabaş, İstanbul: Polen Yayınları, 2012.

- İSLAMOĞLU A. Hamdi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, 5. bs., İstanbul: Beta Basım Yayım, 2016.
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, 10 cilt, ed. Muhammed Ali Sâbûnî, İstanbul: Damla Yayınevi, 1995.
- JENSEN-CAMPBELL Lauri A., William G. GRAZIANO, “Methodologies for Studying Personality Processes in Interpersonal Conflict”, *International Negotiation*, c. 10, sy. 1 (2005), ss. 165-82.
- JOHNSON David W., Roger T. JOHNSON, “Conflict Resolution and Peer Mediation Programs in Elementary and Secondary Schools: A Review of the Research”, *Review of Educational Research*, 1996, 459-506.
- KANDEHLEVÎ M. Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, 4 cilt, çev. Ali Arslan, İstanbul: Kitaphane, 2019.
- KARAMAN Hayreddin vd., *Kur'an Yolu*, 5 cilt, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- , *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 4. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018.
- KARATAY Halit, Salih DOLUNAY, Ömer SAVAŞ, “Türkçe Öğretmenlerinin Etkin Dinleme ve Dönüt Durumları”, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, c. 2, sy. 4 (2014), ss. 85-106.
- KARİP Emin, *Çatışma Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1999.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, *Kur'ân Kıssalarına Psikolojik Yaklaşım*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- KIRCA Celal, “Âd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988, c. 1, ss. 333-34, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ad>.
- , “Semûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009, c. 36, ss. 500-5001, <https://islamansiklopedisi.org.tr/semud>.
- KOÇ Mustafa, “Ailenin Karşılıdığı Temel Psikolojik İhtiyaçlar”, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 1 (2015), ss. 54-73.
- KORAN Nihan, “Yaşam Becerilerinin Tanımı ve Önemi”, *Yaşam Becerileri*, ed. Azize Ummanel, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, t.y., s. 255.
- KUTLU Ahmet, *Çatışma Çözme Psiko eğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin, Çatışma Çözüm Becerileri, Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Üzerindeki Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Mevlana Üniversitesi, 2016.

- KÜÇÜKKÖSE İsmail, *Kişilerarası Çatışma Çözme Becerilerini Din Temelli Geliştirme Programı*, (Doktora Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018.
- LEBÎ Ebû İshak Ahmed b. Muhammed ES-SA', *Arâisü'l-Mecâlis*, Kahire, 1951.
- MARTİN Michael, Cynthia WALTMAN, GREENWOOD, *Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz*, çev. Fatma Zengin, 3. bs., İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2002.
- MAYER Bernard S., *The Dynamics of Conflict: A Guide to Engagement and Intervention*, 2. bs., San Francisco: Jossey-Bass, 2012.
- MERAD Ali, "İslah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999, c. 19, ss. 167-70, <https://islamansiklopedisi.org.tr/islah#1-kavramin-icerigi-ortaya-cikisi-ve-gelismesi>.
- MYERS David G., "Sosyal Psikoloji ile Tanışma", *Sosyal Psikoloji*, çev. Sinan Ulu, 10. bs., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, ss. 1-30.
- NICOTERA Anne Maydan, "The Use of Multiple Approaches to Conflict: A Study of Sequences", *Human Communication Research*, c. 20, sy. 4 (1994), ss. 592-621.
- OZAN DEMİR Yasemin, *Çocuk Masallarında Kişilerarası Çatışma Çözme Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009.
- ÖĞÜLMÜŞ Selahiddin, *Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*, 6. bs., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- ÖNER Uğur, "Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Eğitimi", *İlköğretimde Rehberlik*, ed. Yıldız Kuzgun, 7. bs., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, ss. 189-234.
- ÖZAFŞAR Mehmet Emin v.d., (ed.), *Hadislerle İslâm*, 7 cilt, 3. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.
- ÖZALP PEKMEZ Ayşe, *Yaratıcı Drama Temelli Çatışma Çözme Programının Ergenlerin Çatışma Çözme Becerisine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019.
- ÖZDEMİR Ahmet, "Kur'an'da İhlas", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 2 (2015), ss. 153-66.
- SEARS David O., Shelley E. TAYLOR, Letitia Anne PEPLAU, *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez, 1. bs., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007.
- SCHRUMPF Fred, Donna K. CRAWFORD, Richard J. BODİNE, *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi*, ed. F. Gül Akbalık, çev. F. Gül Akbalık, B. Dilek Karaduman, 1. bs., İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.

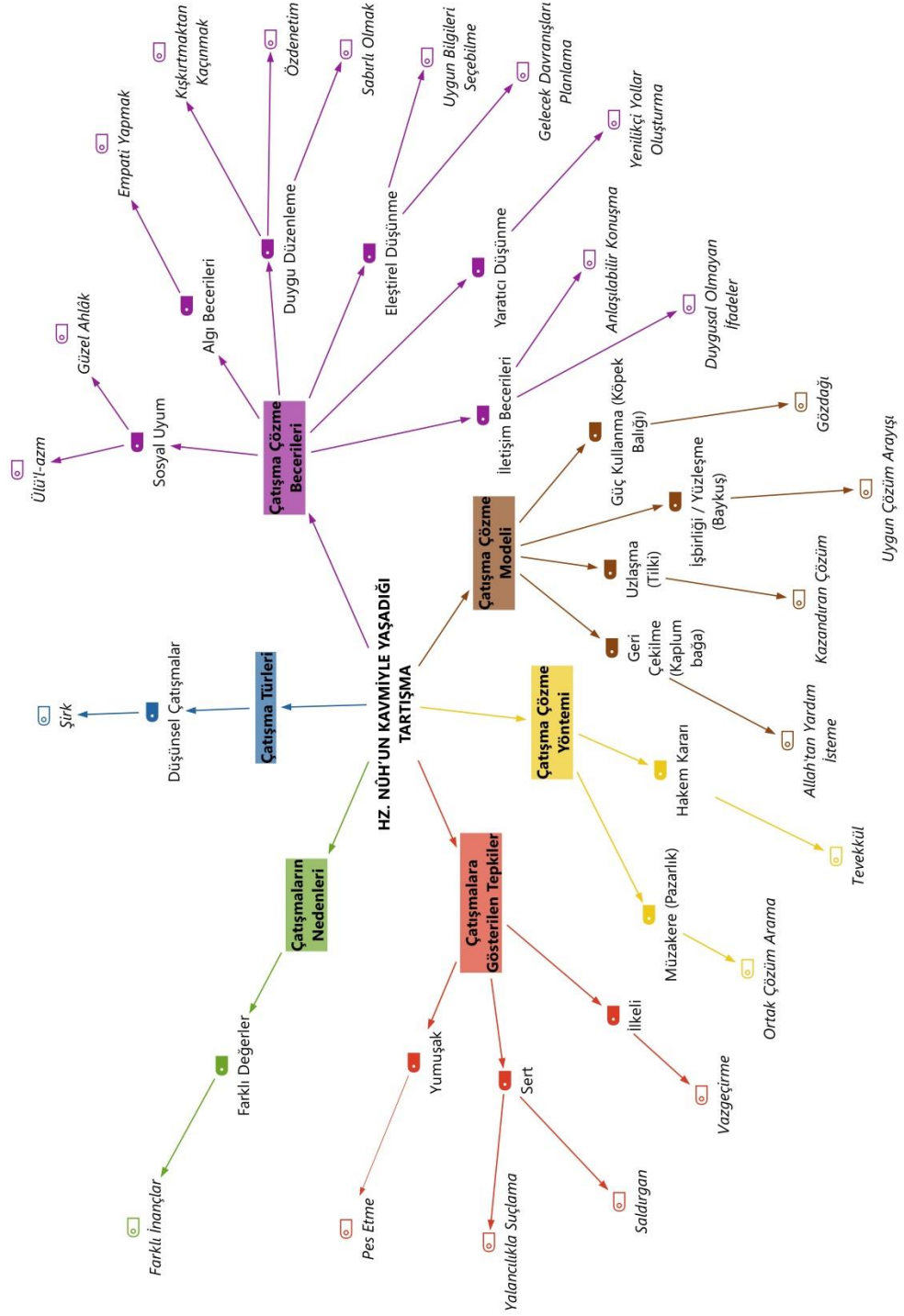
- SİĞRI Ünsal, “Nitel Araştırmada Veri Analizi-1”, *Ayeum*, 19.07.2021, <https://www.ayeum.com/video-panel/video-izle/13581>.
- SUBAŞI Münevver, Kübra OKUMUŞ, “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 21, sy. 2 (2017), ss. 419-26.
- SUCUOĞLU Bülbin, İlknur ÇİFTÇİ, *Sosyal Beceri Öğretimi: Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla*, 5. bs., Ankara: Kök Yayıncılık, 2005.
- SÜNBÜL Dilara, *Müzakere (Problem Çözme) ve Arabuluculuk Eğitim Programının Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Becerileri, Öfke Kontrolü ile Özsayıgı Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.
- SWEENEY Brian, William L. CARRUTHERS, “Conflict Resolution: History, Philosophy, Theory, and Educational Applications”, *The School Counselor*, derme, c. 43, sy. 5 (1996), ss. 326-44.
- ŞENGÜL İdris, “Kıssa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020, c. 25, ss. 498-501, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>.
- , *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 1(Gözden Geçirilmiş Baskı)., Ankara: Otto Yayınları, 2019.
- ŞENŞEKERCİ Erkan, Hülya KARTAL, “Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri”, *New World Sciences Academy*, c. 5, sy. 3 (2010), ss. 839-57.
- ŞİMŞEK Hasan, Ali YILDIRIM, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. bs., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- ŞİMŞEK M. Sait, *Kur’an Kıssalarına Giriş*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2013.
- TABERÎ Muhammed B. Cerir, “Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân”, *İslâm ilimleri*, (19.07.2021), <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>.
- TAPAN Çiğdem, *Barış Eğitimi Programı’nın Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006.
- TATAR Burhanettin, “Kur’ân’da Kıssaların Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar”, *Milel ve Nihal*, c. 6, sy. 1 (2009), ss. 99-111.
- TAYİNMAK İlknur, “Önyargılı Tutumlar ve Saldırganlık”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 1 (2020), ss. 71-87.
- T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

- THOMAS Kenneth W., “Conflict and Conflict Management: Reflections and Update”, *Journal of Organizational Behavior*, c. 13, sy. 3 (1992), ss. 265-74.
- TOPALOĞLU Bekir, Yusuf Şevki YAVUZ, İlyas ÇELEBİ, *İslam'da İnanç Esasları*, 3. bs., İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- TOSUN Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 6. bs., Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.
- TÜMER Günay, “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994, c. 9, ss. 312-20, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>.
- TÜRK DİL KURUMU, “Ceza”, *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ceza>.
- , “Değer”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=değer>.
- , “Geri Çekilmek”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=geri çekilmek>.
- , “Hedef”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=hedef>.
- , “Kazanç”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kazanç>.
- , “Kıskançlık”, *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kıskançlık>.
- , “Kişiler Arası İlişkiler”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kişiler arası ilişki>.
- , “Öz Denetim”, *TDK*, (17.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=öz denetim>.
- , “Saldırganlık”, *TDK*, (14.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=saldırganlık>.
- , “Sevgi”, *TDK*, (16.07.2021), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sevgi>.
- ULUS Leyla, “Ergen Bireyler İçin Yaşam Becerileri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c. 5, sy. 12 (2018), ss. 516-37.
- UYSAL Zeliha, *Çatışma Çözme Eğitim Programının Ortaöğretim Dokuzuncu Sınıf Düzeyindeki Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerilerine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi, 2006.
- YAPICI Asım, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Kitabevi, 2007.
- YAVUZER Haluk, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 40. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019.
- YILMAZ ABACI Fatma, *Kur'an Kıssalarının Ahlaki Boyutu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.

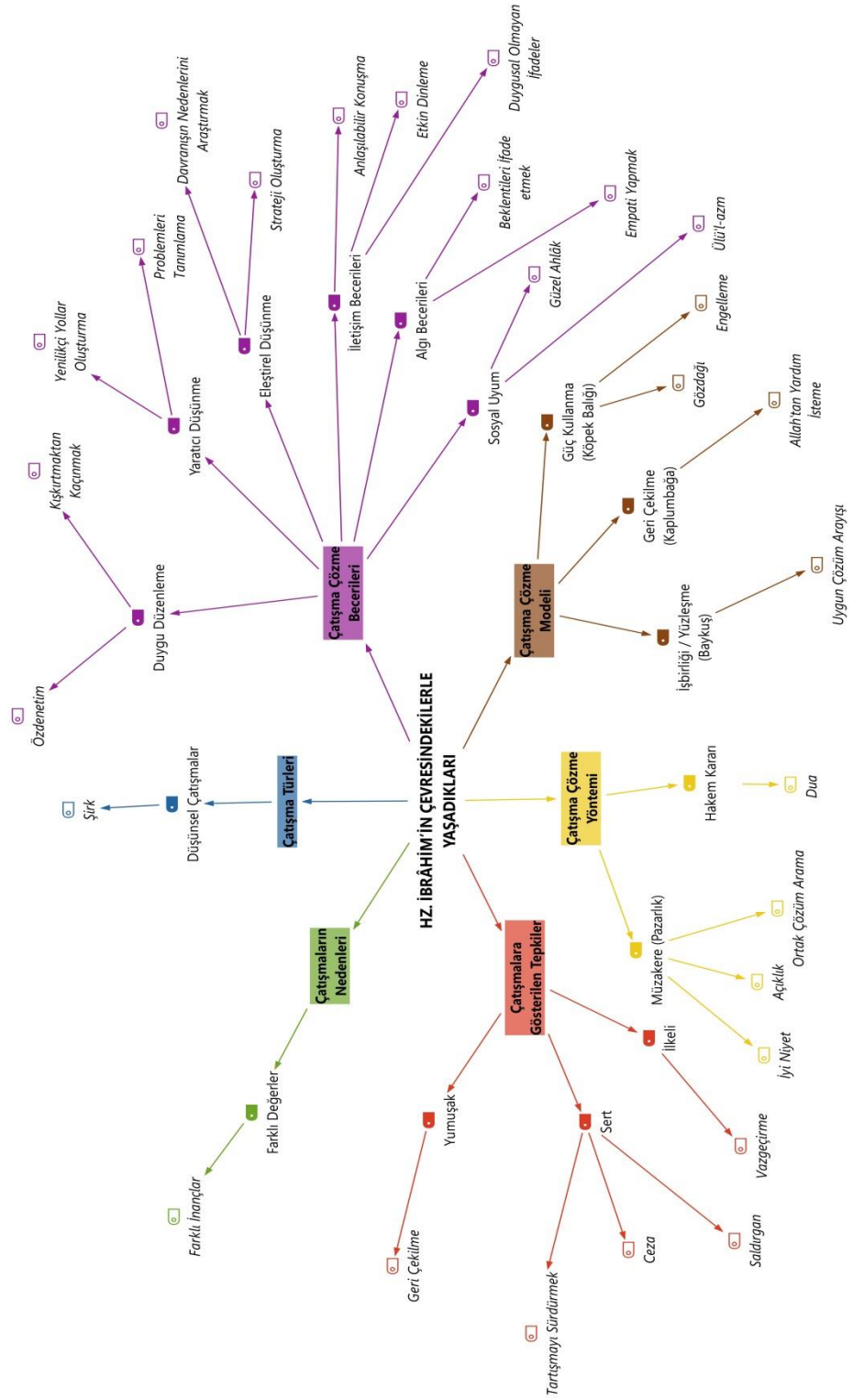
ZEMAHŞERÎ, *el-Keşşâf*, 6 cilt, çev. Muhammed Coşkun v.d., Mega Basım ve Yayıncılık., İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

ZENGİN Zeki Salih, *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan, Remziye Ege, 3. bs., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.

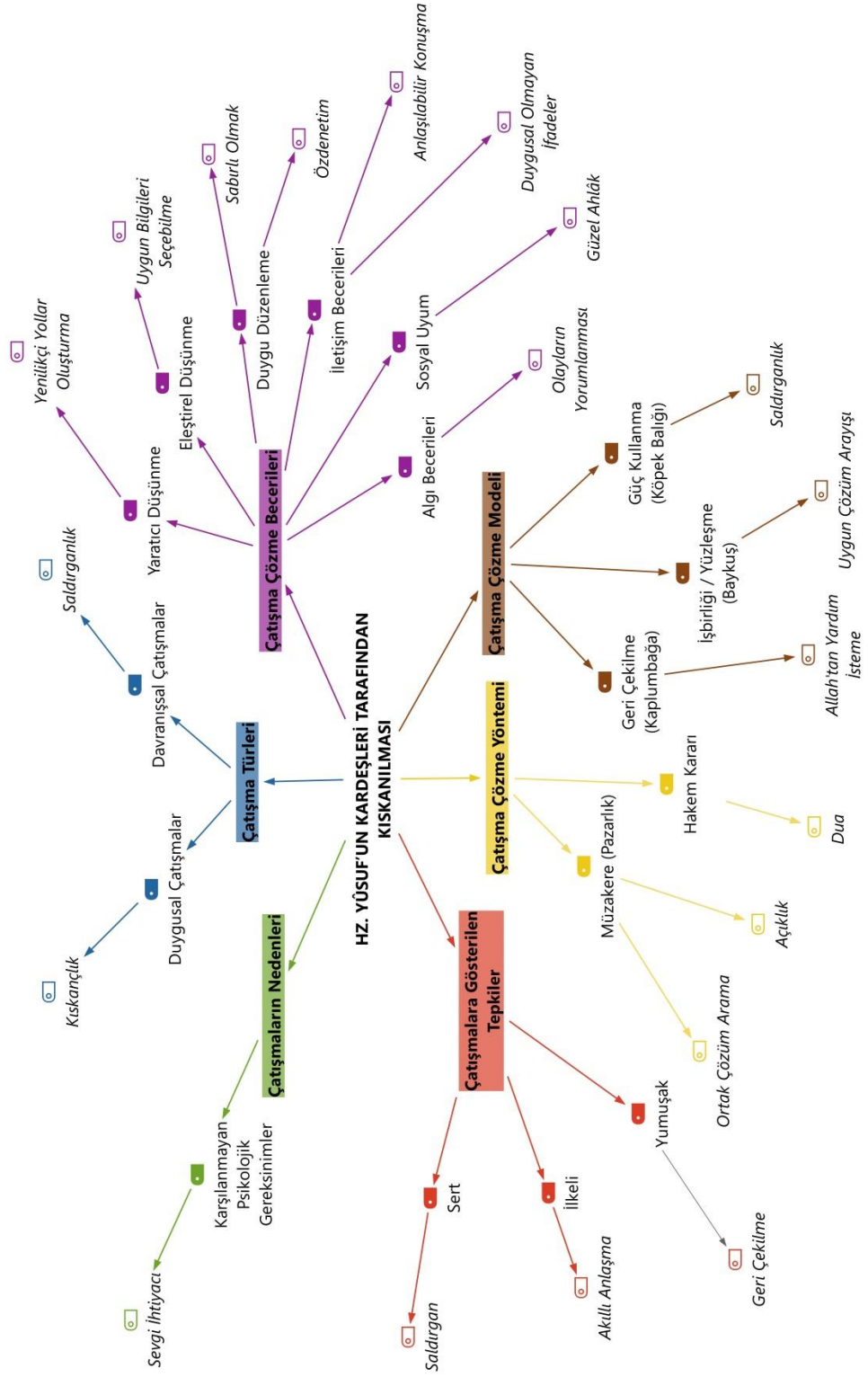
Ek : Hz. Nûh'un Kavmiyle Yaşadığı Tartışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası

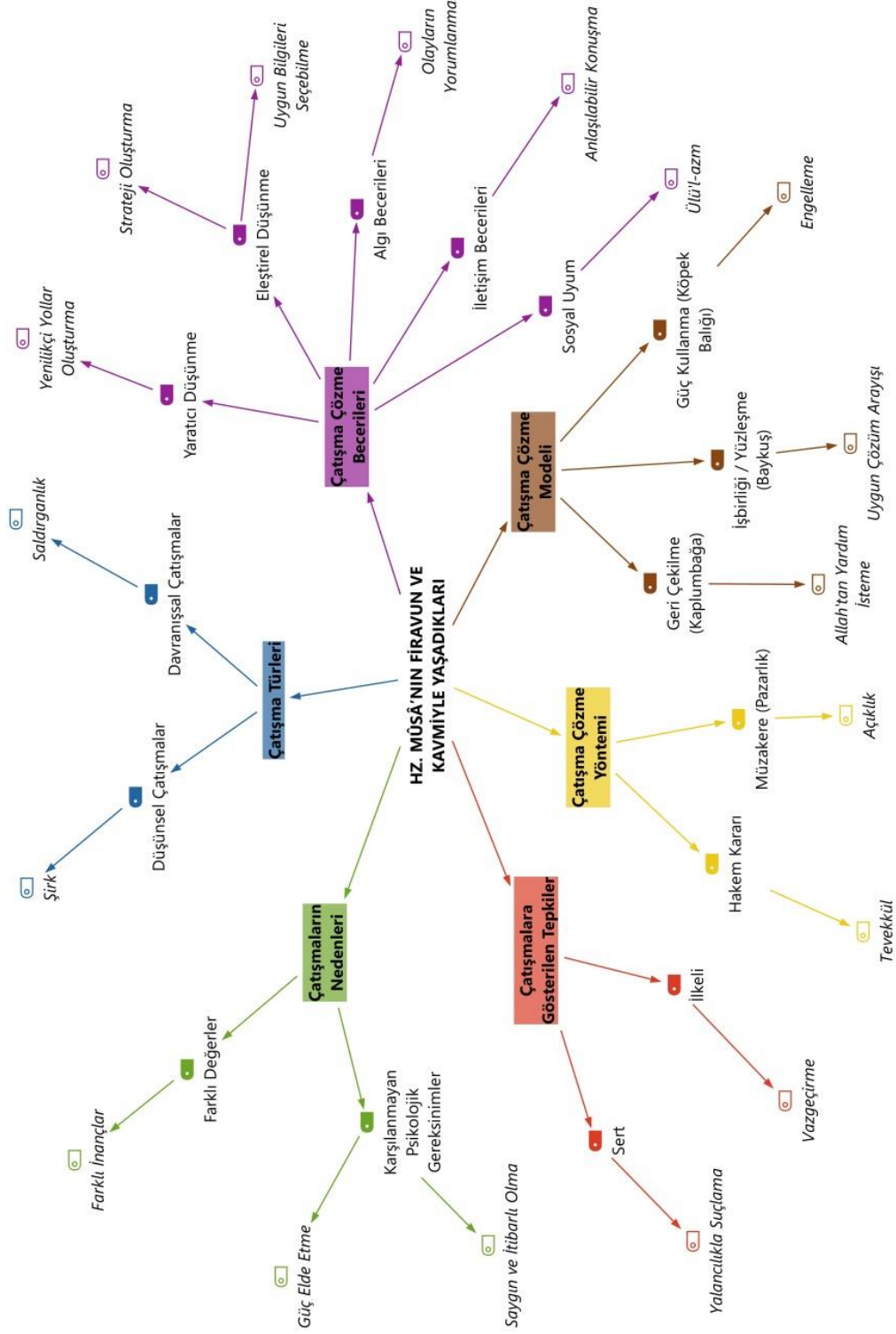
Ek : Hz. İbrâhîm'in Çevresindekilerle Yaşadığı Çatışmaların Tek-Vaka Analizi Kod Haritası

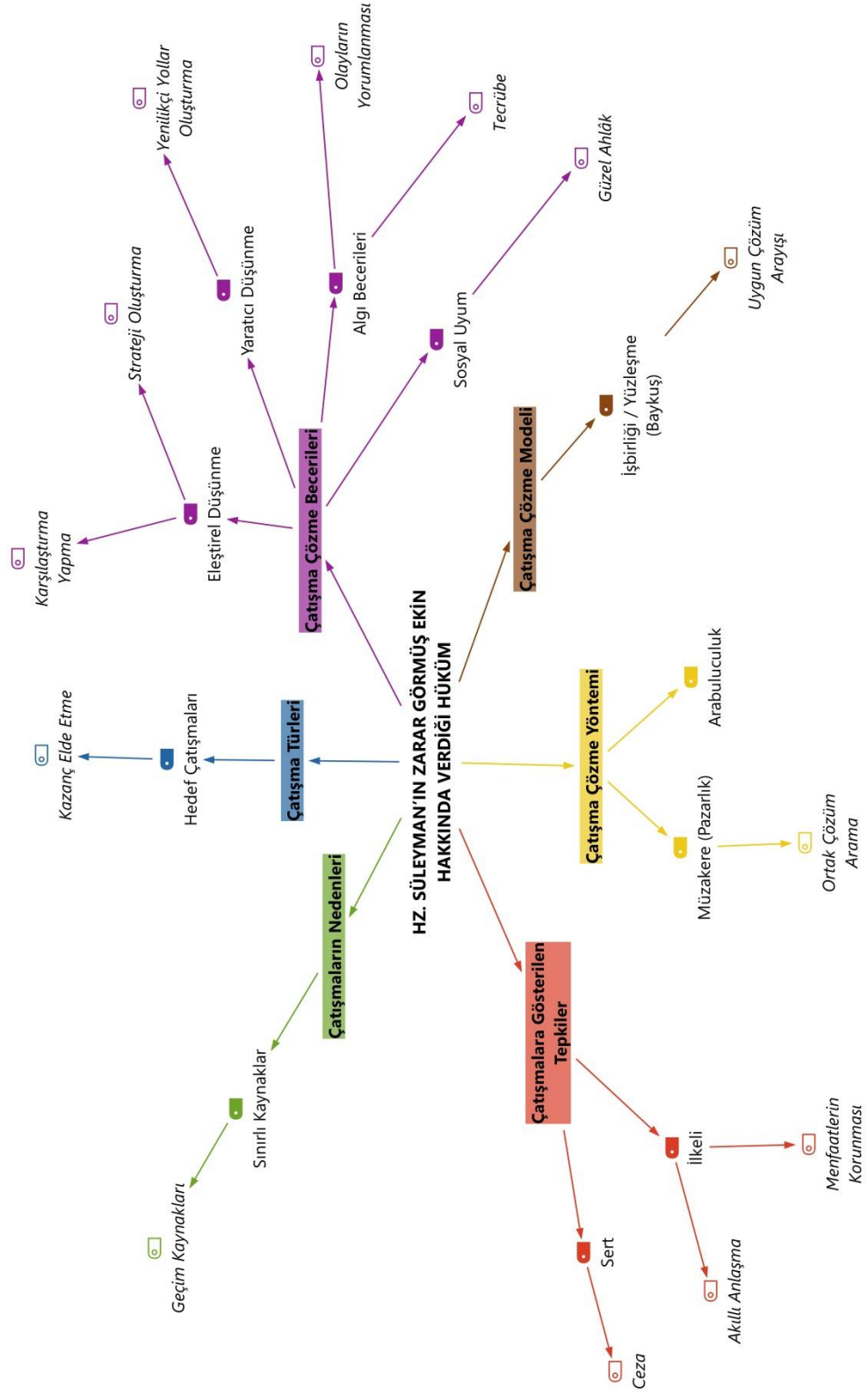
Ek : Hz. Yûsuf'un Kardeşleriyle Yaşadığı Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası

Ek : Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası

Ek : Hz. Süleyman'ın Arabuluculuk Yaptığı Çatışmanın Tek-Vaka Analizi Kod Haritası

Ek : Araştırma Kıssalarının Çatışma Çözme Süreçleri Açısından Benzerlik Durumları

Belge Adı	Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma	Hz. Nûh ve Kavmi	Hz. Hüd ve Kavmi	Hz. Sâlih ve Kavmi	Hz. İbrâhîm'in Çevresindekilerle Yaşadıkları	Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması	Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları	Davaclar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu	Hz. Süleyman'ın Arabuluculuğu
Hz. Sâlih ve Kavmi	0,76	0,75	0,77	1,00	0,74	0,65	0,79	0,73	0,76
Hz. İbrâhîm'in Çevresindekilerle Yaşadıkları	0,71	0,74	0,72	0,74	1,00	0,66	0,69	0,59	0,62
Hz. Hüd ve Kavmi	0,74	0,77	1,00	0,77	0,72	0,69	0,77	0,75	0,72
Hz. Süleyman'ın Arabuluculuğu	0,71	0,65	0,72	0,76	0,62	0,73	0,74	0,88	1,00
Hz. Mûsâ'nın Firavun ve Kavmiyle Yaşadıkları	0,74	0,77	0,77	0,79	0,69	0,74	1,00	0,75	0,74
Hâbil ile Kâbil Arasında Yaşanan Çatışma	1,00	0,65	0,74	0,76	0,71	0,75	0,74	0,74	0,71
Davaclar ve Hz. Dâvûd'un Arabuluculuğu	0,74	0,71	0,75	0,73	0,59	0,76	0,75	1,00	0,88
Hz. Nûh ve Kavmi	0,65	1,00	0,77	0,75	0,74	0,76	0,77	0,71	0,65
Hz. Yûsuf'un Kardeşleri Tarafından Kiskanılması	0,75	0,76	0,69	0,65	0,66	1,00	0,74	0,76	0,73